

พ.ว.ม.

0.7.20

สำเนาข้อความ

ตัวอย่างข้อความ

495.918
0612๗

เลขห้อง 1214

เลขหมู่ 495.198
2621 น

เลขทะเบียน

บัญชีเรื่อง

คำนำ	หน้า ๑
คำ แนะนำ วิธีย่อความ	,, ๓
สำเนา ตัวอย่าง สำหรับย่อความ เรื่อง มณฑลอุดร	
ขอ สร้าง วัด สำหรับ ถิ่น	,, ๗
ตัวอย่างย่อความ	,, ๙
สำเนา ตัวอย่าง สำหรับย่อความ เรื่อง ขงกัณ	
ไร กระบาค สำหรับกระบือ	,, ๑๑
ตัวอย่างย่อความ	,, ๑๕
สำเนา ตัวอย่างย่อความ เรื่อง การ ที่จะรักษา	
เงิน ที่รับ ผักไว้ เพื่อ จ่ายคืน	,, ๒๑
ตัวอย่างย่อความ	,, ๒๕
บอกว่าในที่นี้ สำนัา เรื่องหนึ่ง ๆ จะมีกระคาย	
ว่างไว้ ให้ นักเขียน เขียนข้อความที่ย่อถูก	
คองกันไว้ เป็นที่ระลึก	,, ๒๗
สำเนา พระราชหัตถ์ เลขา	,, ๒๙
,, ท้องตรา พระราชหัตถ์ คอบ พระยา ชุทัย	
มนตรี เรื่อง ทรว ทัวเมือง	,, ๓๓

ลำเนา เรื่อง นายสิบตรี นายล่อม	จบผู้ร้าย		
โดย กล้าหาญและซื่อตรง ต่อหน้าที่ ...	หน้า	๓๗	
,, คำสั่งวิธี พ้อง ความคติคนใน พระราช			
อาณาจักรไป ทำร้าย ต่างประเทศ ...	,,	๔๑	
,, ไปบอก สมุหเทศาภิบาล มณฑลอุดร ...	,,	๔๕	
,, เรื่อง แจก เข้า แก่ราษฎร เมืองบุรีรัมย์ ...	,,	๕๑	
,, เรื่อง กงสุล อังกฤษ ไปตรวจราชการตาม			
หน้าที่	,,	๕๗	
,, เรื่อง ราษฎรทำบดปากพลีถวายชัยมงคล			
และ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินสมโภช ...	,,	๖๓	
,, ทรา เรื่อง ช้างพังเผือก ในรัชกาลที่ ๔	,,	๖๙	
,, เรื่อง ขอ อนุญาต เพิ่มเงินค่าเช่า บ้าน			
ขรรคมการมณฑลภูเก็ต	,,	๗๗	
,, คำสั่งว่าด้วยลักษณะ คนที่ควรนับว่าเป็น			
คนในบังคับ หรือบ่งกันต่างประเทศ ซึ่ง			
อยู่ในอำนาจศาลสยามและคนที่ไม่ควรนับ	,,	๘๕	
,, เรื่อง เสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป	,,	๙๓	
,, เรื่อง นักโทษ หินเรือหน้า	,,	๑๐๑	
,, เรื่อง ซื่อเจ้าหน้าช่วยราษฎร อำเภอสังขละ	,,	๑๑๑	

สำเนา รายงานการจ่ายเข้า แก่ราษฎร	...	หน้า	๑๑๘
,, เรื่อง ลูกเสือไทย ช่วยชีวิตเด็กหญิง			
กับตาแก่ได้พ้นจากอุทกภัย		,,	๑๒๙
,, ศุภอักษรถึงเจ้ากรมกับพญาธิบดี บอกเรื่อง			
เสด็จประพาสหัวเมืองในรัชกาลที่ ๔...		,,	๑๔๑
,, รายงานการรวมการสุขาภิบาลเมืองชลบุรี			
ประจำปี ๑๒๙		,,	๑๕๑
,, เรื่อง ส่งคนและปลัดขึ้นกระสุนขึ้นเข้า			
มาในมณฑลภูเก็ต		,,	๑๖๑
,, เรื่อง จัดการสุขาภิบาลตำบลท่าฉลอม			
เมืองสมุทรสาคร		,,	๑๗๕
,, เรื่อง จัดการสุขาภิบาลตำบลท่าฉลอม			
เมืองสมุทรสาคร		,,	๑๘๓

คำนำครึ่งแรก

—*—

ข้าพเจ้า รวบรวม คำนำย่อความขึ้น โดยเห็นว่าวิชา
ย่อความ เป็น วิชา สำคัญ อย่างหนึ่ง ซึ่ง จำเป็น นักเรียน จะต้อง
ฝึกหัด จำเริญ ตั้งแต่ ชั้นต่ำ ตลอดชั้นไป จนถึงชั้นสูง ชั้นต่ำ ๆ
นั้น ครู จะใช้วิธี ฝึกสอน โดยเล่าเรื่องให้ฟัง แล้วให้ย่อความ
ตามเรื่อง ที่ครู เล่าให้ ฟัง ก็ได้ หรือจะให้ย่อจากหนังสืออ่าน หรือ
ย่อจาก เรื่องที่นักเรียน แต่งเอง ก็ได้ ตามแต่ครู จะ เห็นสมควร
แต่ ถ้าเป็นนักเรียน ชั้นสูงขึ้น ตั้งแต่ ประโยค มีขย่มตอนกลาง ขึ้นไป
แล้วควรจะ ใช้ คำนำย่อความ ให้ลุ่มลึกยากขึ้นตามลำดับ ข้าพเจ้า
ได้รู้สึก คือความลำบากของครู และนักเรียน ในการหา คำนำย่อ
ความนั้น เป็นอันมาก เพราะว่า เรื่อง ที่เหมาะแก่การจะฝึกหัด
ย่อความ ขึ้นสูง ๆ นั้น ยังไม่มีผู้ใด รวบรวม กระจุก กระจาย อยู่
ณ ที่ต่าง ๆ นักเรียน ต้องคิด คำนำย่อ กว่า จะพบ หรือ กว่า จะ
ลืมนึก ฝึกหัด ย่อได้ ก็ต้อง เสีย เวลา ไปมาก เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า
จึงได้ รวบรวม คำนำย่อความนี้ พิมพ์ ขึ้นเป็นเล่ม เพื่อให้นักเรียน
จะได้ ฝึกหัด ย่อได้ โดยสะดวก ไม่ต้อง คิด คำนำให้เสียเวลา

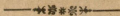
เรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้ารวบรวมมาใช้ เป็นสำเนา ย่อความ
 นอกจาก การ ผูกหัด ย่อความแล้ว ยัง จะช่วยบำรุงความ
 ความฉลาดในทางอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก และ ทั้งจะเป็น ตัวอย่าง
 ของ การ แต่งหนังสือ ราชการ ได้ด้วย

ในโอกาสที่ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ ท่าน มหาอำมาตย์
 ไท พระยามหาอำมาตยาธิบดี แทน เสนาบดีกระทรวง
 มหาดไทย ในการ ที่ ท่านได้ อนุญาตให้ ข้าพเจ้า คัด เรื่อง
 ต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ เทศกาลบาล อันเป็น ข่าวดาร ราชการ ของ
 กระทรวงมหาดไทยมา เป็นสำเนาย่อความ ได้ทั้ง ประสงค์ ก็ขอ
 พระคุณ มหาอำมาตย์ ไท พระยาธรรมศักดิ์มนตรี ปลัด
 ทูลฉลอง กระทรวงธรรมการ ที่ ท่านได้ มีความ กรุณา ช่วย
 ตรวจ คำ แนะนำวิธี ย่อความ และ แก้ไข ตัวอย่าง ย่อความ ให้
 ถูกต้องยิ่งขึ้นด้วย

หลวงวิธานไตรนิภา

วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

คำแนะนำวิธีย่อความ

การย่อความ เป็นวิชาที่รักใคร่ใจความสำคัญของเรื่อง
ต่าง ๆ ผู้ที่ไม่ชำนาญในการย่อความ อาจรักใจความผิด
ทำให้เสียความได้ หรือ มั่นใจว่าจะย่อความเสียเพื่อจะ
ยืดยาว โดยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีหลัก และมีข้อความ
ที่จะแนะนำในเบื้องต้นต่อไปนี้

๑. ก่อนที่นักเรียนจะลงมือย่อความ ควรอ่านสำเนา
ย่อให้จบเสียก่อน จะได้รู้ทางของเรื่องที่จะย่อนี้ แม้ว่า
จะจำความไม่ได้ ชัดเจน ก็คงจำได้ข้างเป็นเลา ๆ พอช่วย
ความจำไว้ แล้วจึงลงมือย่อต่อไป

๒. การย่อความตามสำเนา ในเล่มนี้ นักเรียนจะต้อง
รู้สึกว่า เรื่องที่ย่อนี้ เป็นเรื่องที่ผู้อื่นพูดกับผู้อื่น เรา
นำเรื่อง ของเขามาเล่าให้ใคร ๆ ฟัง อีก ค่ะหนึ่ง เพราะ
ฉะนั้นจึงห้ามไม่ได้ใช้ คำสรรพนาม ซึ่งเป็นบุรุษที่ ๑ และ
บุรุษที่ ๒ เช่นคำว่า ข้าพเจ้า ข้าพระพุทธเจ้า ได้เท่า ผู้
พระบาท เป็นต้น ถ้าจะต้อง ออกนามผู้ที่เกี่ยวข้องใน
เรื่องนี้แล้ว ข้นนาม ออกมา ตรง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. นักเรียน จะ ต้อง เลือก เพ็น คียบ เขา ฉะเพาะ แท้
ใจ ความ ของ เรือง นั้น มา พุก เลือก คัก เขา พล ความ อัน ไม่
สำคัญ ออก เสีย อย่า ให้ พล ความ เข้า มา ประปน ได้

๔. อันนี้ ไม่ จำ เน้น จะ ต้อง ยก เขา ถ้อย คำ ไหวหา ตาม
สำเนา เกิม นั้น มาวาง ลง ใน ย่อ ของ เรา เสมอ ไป ถ้า ของ เกิม
ยาว ไป ต้อง แ่ง เสีย ใหม่ ให้ สั้น เข้า เว้น ไว้ แค่ ถ้อย คำ สำเนา
เกิม นั้น กระ ทัก วัค เหมาร ก็ แล้ว

ไหวหา ที่ ใช้ ใน การ ย่อ ความ นั้น ต้อง เน้น ถ้อย คำ ที่ พุก
หัว ๆ แต่ ใ้ ความ ชัก เหน ไม่ เกลื้อย คลุม ใช้ ภาษา ถูก ต้อง
ไม่ ชัก หู

๕. ระเบียบ ของ เรื่อง ก็ ไม่ ต้อง เรียง ลำดับ ตาม ใน
สำเนา เสมอ ไป ถ้า เห็น สัมควร จะ พุก รวรวัก ให้ เนื้อ ความ
สั้น เข้า หรือ จะ กลับ เนื้อ ความ ข้าง ปลาย มา พุก ก่อน หรือ
เนื้อ ความ หลาย แห่ง หลาย ตอน มี ใจ ความ เป็น อย่าง เดียว กัน
จะ เก็บ มา พุก กล่า กัน เสีย ก็ได้ เพื่อ ถ้อย คำ ที่ พุก นั้น จะ ได้
ย่อ ย่น น้อย ลง แต่ มี ข้อ สำคัญ ที่ ต้อง ระวัง คือ อย่า ให้ ซาก
ใจ ความ หรือ ผิด ใจ ความ ได้

ตามข้อความที่ได้แนะนำมาแล้วนี้ พอให้นักเรียนเข้าใจ
 ใจหนทางของการย่อความไว้เท่านั้น แท้จริง การย่อความ
 ของนักเรียน ไม่สำเร็จได้แต่เพียง มีความเข้าใจหนทางเท่า
 นั้นความสำเร็จอยู่ที่ การฝึกหัดย่อลงไปให้ได้ถูกต้องจริงๆ
 ถ้าการฝึกหัดมีมากเพียงพอ ความสำเร็จก็มีมากเพียงนั้น
 ครั้นมีหน้าที่แต่เพียง จะแนะนำ และชี้ช่องทางให้นักเรียน
 ผู้ยังไม่เข้าใจ ให้เข้าใจ คั่นเท่านั้น

หลวงวิจิตรวาทการ

ตัวอย่างสำหรับย่อความ

(สำเนา)

เรื่องมณฑลอุดรขอสร้างวัดสำหรับถือน้ำ

ตราน้อยที่ ๖๔/๔๒๕๑

ศาลาว่าการ มหาดไทย

แผนกปลัดบัญชา วันที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึง พระยาศรีสุริยราช
วรานุวัตร ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการ มณฑลอุดร

ได้รับ โขบอกฉบับที่ ๑๓๖/๓๗๓๙ ลงวันที่ ๑๗
กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ว่า เมืองอุดรธานี มีวัด
มีชัยมาวาสแห่งเดียว เป็นวัดที่สำหรับ ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
อุโบสถ และเขตวัดคับแคบ และเวลา นี้ได้ จัก ทำ ถนนหนทาง
กว้างขวางแล้ว มีผู้คนออกไปตั้งบ้านมาก และห่างไกล การ
ทำบุญให้ทาน ไม่ใคร่ทั่วถึงกัน พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรเห็น
ว่าควรจะมีวัดขึ้นอีกสักวัดหนึ่ง จะเป็นการ สะดวกแก่ราษฎร
ทำบุญให้ทาน และ การ ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ได้ขออุโบ
แจ้งความเรียบร้อยแล้ว ๑๒,๘๓๒ บาท ๖๑ สตางค์ แต่
เงินที่เก็บได้แล้ว ๕,๖๘๗ บาท ๕๒ สตางค์ ได้จัดการสร้าง
กุฏิขึ้น ๕ หลัง สิ้นเงิน ๕,๖๑๘ บาท ๘๐ สตางค์ และส่งบัญชี
ชื่อผู้ที่บริจาคทรัพย์ เข้าไป ขอถวาย พระราชกุศลนั้น ทราบแล้ว

การ สร้าง วัด ตามกระแสพระราชดำริ มีอยู่ว่า พุทธศาสนิกชน ประชุม อยู่ ที่ใด จะมี วัด นั้น ควร อยู่ เพื่อเป็น ที่ทำบุญให้ทาน ประกอบ การกุศล สืบศาสนา และการเล่าเรียนของกุลบุตร ตลอดจนเป็นที่ปลงศพเผาศรี แต่ไม่ควรมีวัดให้ มาก เกินกว่า จำเป็น ที่จะต้องมี เพราะเหตุว่า วัด ก็คือ พระ ภิกษุสงฆ์ ก็นั่น ต้องอาศัย ทายก ทำนุบำรุง และ เลี้ยงดู ถ้า วัด มีน้อย พอ กำลัง ของ ประชุมชน ใน ที่ นั้น จะ บำรุง เลี้ยงดู วัด นั้น ก็ เจริญ มีคน ถวาย อยู่ได้ ถ้า มีวัด มาก เกิน กำลัง ประชุมชน จะ บำรุง รักษา ย่อมถึง ความเสื่อมทราม ร่วงโรย ภัย แสง กำลัง ทำนุบำรุงกัน ความ ที่ ว่า นี้ ผู้ ที่ เคย อยู่ ใน กรุงเทพฯ หรือ หัวเมือง ที่ เคย เป็น ราชธานี เช่น กรุงเก่า เมืองสวรรค์โลก เมืองสุโขทัย เป็นต้น ซึ่งเป็น เมือง ที่มี วัด มาก จะ พัง เห็น ประจักษ์ แก่ใจ ได้ว่า มีวัดที่ ร่วงโรย ทรุดโทรม และ ที่ สุก ถึง เป็น วัดร้าง อยู่ มากมาย เท่าใด ที่ เป็น เช่น นั้น เพราะ เหตุ อย่างเดียว คือ ผู้ ที่ ทำบุญ เข้าใจผิด ไปสร้างวัด ชน ให้ มาก เกินกว่า กำลัง ประชุมชน จะ บำรุง รักษา ได้ ผล ของ การ ทำบุญ กลับ เป็นการ เสีย เมื่อ ภายหลัง

การ ทำบุญ สร้างวัด ถ้า ใน ที่ใด เป็น ที่ ประชุมชน ทางชน ไหม ยัง ไม่มี วัด จะ สร้าง วัด นั้น ควร อยู่ แต่ ถ้า เป็น ที่ มี วัด

อยู่แล้ว ตั้งบำรุงวัดที่มีอยู่แล้วให้มั่นคงยิ่งขึ้นกว่าเก่าไม่ได้
ถ้าวัดนั้นบริบูรณ์อยู่แล้ว สิ่งที่จะสร้าง และบำรุง
ยังมีอยู่ กล่าวคือโรงเรียน สิ่งที่จะสร้าง ซินสีก กัณฑ์ กัณฑ์
มากมายเท่าใด ย่อมมีประโยชน์กว้างขวางเป็นของการกุศล
ทั้งทางโลกและทางธรรม ขอให้ข้าหลวงเทศาภิบาลเข้าใจ
และชี้แจงให้คนอื่นเข้าใจ ตามกระแสพระราชดำริที่กล่าวมานี้

(ลงพระนาม)

ดำรง

ประทับ ทรา พระราชสีห์น้อย มาเป็นสำคัญ

—***—

ตัวอย่างย่อความ

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีตราทชบไข บอกพระยา
ศรีสุริยราชวรานุวัตร สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ลงวัน
ที่ ๑๕ สิงหาคม คศ ๑๓๘๘ เรื่อง ถวาย พระราชกุศลใน
การสร้างวัดว่า

การสร้างวัด ตามกระแสพระราชดำรินี้มีอยู่ว่า พุทธ
ศาสนิกชนประชุมอยู่แต่ใด จะมีวัดในที่นั้น ควรอยู่ แต่ไม่ควร
ให้มีวัดมากเกินไป บำรุงวัดที่มีอยู่แล้วดีกว่าสร้างวัดขึ้นใหม่
ถ้าวัดมีพอแล้ว สร้างโรงเรียน ก็ได้ กุศล มาก เหมือนกัน

—***—

ตัวอย่างสำหรับย่อความ

(สำเนา) เรื่องป้องกันโรคระบาดสำหรับกระบือ

ที่ ๕/๘๖๓

ศาลากลางเมืองอุทัยธานี

วันที่ ๒๓ มิถุนายน วันโกสінทรศก ๑๓๐

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ว่าราชการเมืองอุทัยธานี ขอประทาน
กราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่าพระบาท.

ด้วยเมื่อ ต้น ศก ๑๒๙ มีรับสั่งให้หา ข้าพระพุทธเจ้า มา
กรุงเทพฯ ทรงปรารภถึงเรื่องกระบือ ที่เป็นโรคระบาด ล้ม
เสียเยอะมาก ๆ อันเห็นเหตุให้ ศูนย์เสีย ทรัพย์สิน และขาด
ประโยชน์ของ ประชาชนเป็นอันมาก มีพระประสงค์จะทรง
ทอดลอง แกะไขศ โดยทรงสังเกตเห็นว่า กระบือ มัก จะเริ่ม
เป็นโรคระบาดล้มในฤดูฝน ต่อ หนาวฤดูหนึ่ง ต้นฝน ต่อ แล้ง
ฤดูหนึ่ง ทรงสงสัยว่า กระบือ เป็นโรคระบาดล้ม ในตอนต้นฤดู
แล้ง ต่อ ฝนนั้น น่าจะเป็น ด้วยเรื่องน้ำ ที่กระบือ บริโภค เหตุว่า
กระบือ เป็น สัตว์เคี้ยวางาน เห็นว่าน้ำมีแล้วกับบริโภค ไม่รู้จัก
เลือก ว่าน้ำ ที่ สะอาดและไม่สะอาด ในฤดูแล้ง ต่อฝน น้ำที่
ท่วมอยู่ ตาม ห้วยหนอง ที่ กระบือ เคย บริโภค ขาดทางไหลลง

ซึ่ง เช่น หวัง เช่น ตอน แห้ง งวด ลง เป็นปลัก เกิดโสโครก ชุ่มคื่นขึ้น
 ส่วนโค กระบือ ที่ เคย บริโภค น้ำ ทรงไหน ก็ไป บริโภค น้ำ ที่
 ไม่ สะอาด ทรง นั้น ตามเคย โค กระบือ บาง ตัว เกิดโรค ใช้ เหย
 และ ถ่ายมูล ถ่ายมูลลงใน ปลักน้ำ ที่ บริโภค เมื่อโค กระบือ
 ตัวอื่น มา บริโภค โรค ก็ติด ต่อ กันไป ครั้นโค กระบือ ล้มตายลง
 ซากสัตว์ เน่า เปื่อย น้ำ เลือด น้ำ ท้อง ที่ เป็น เชื้อโรค ไหล ไป
 ลงน้ำข้าง คิคตามหญ้าข้าง หรือแม้ที่ สัตว์ สัตว์ ที่ มากินซาก
 แล้ว พาโรค นั้น ไป ติดต่อกับโค กระบือ ตัว อื่น จึงเกิด เป็นโรค
 ระบาย ลูกกลม ต่อไป ด้วยเหตุนี้ ประการหนึ่ง โรค ระบายเกิด
 ขึ้น ฤดู ฝน นั้น ตามที่ ทรง ทราบว่า มัก จะ เป็นโรค ท้อง ชื่น
 บิดหนัก บิดเบา มากกว่า อย่าง อื่น พวก ชาว นคร ราชสีมา ว่า
 กันว่า ที่โค กระบือ เป็นโรค ท้อง ชื่น ใน ฤดู ฝน นั้น เพราะเป็น
 เวลา แรก หญ้า ระบาย ไป ประจวบ เวลา ที่ สัตว์ มี กษ เขียวเป็นคัน
 ขึ้นใช้ โค กระบือ ไป กินหญ้า กินใช้ สัตว์ เข้าไป ด้วย จึง เป็น
 เหตุ ให้ ท้อง ชื่น ที่ เขาว่า เช่นนี้ จะจริง ก็ พียงไร ไม่ ทรง ทราบ
 แต่ ได้ ทรง สังเกต เห็น เมื่อคราว เสด็จ มณฑล เพ็ชรบูรณ์ พวก
 ข้าราชการ ต่าง ของ พระยาศรีสุริยราชฯ เวลา เป็น ๆ เรียกม้า
 ต่าง ให้ มากินเกลือ ทุก ๆ ตัว รับสั่ง ตาม ได้ ความว่า เกลือ
 เป็น ยา กัน ท้อง ชื่น ทรง พระ ดำริ เห็นว่า การ กินเกลือ นี้ จะ

เช่น ความ ค้อง การโดย ขรรพคา ของ สัตว์ เพราะที่เรียก ว่า
 สัตว์ ลง กินใบ้ และ ที่พรานไปนั่งใบ้ ตก ยิง สัตว์ บ่า น
 ใบ้ ก็คือ ที่มี เกลื่อนั่นเอง สัตว์ บ่า มา กินใบ้ ก็คือ มาหา
 เกลื่อนั่นแหละ เกลื่อนั้น เป็น ยา กับ สัตว์ ทั้ง ชน ได้จริง ถ้า
 พวกเจ้าของ ไ้ ไค กระบือ กิน เกลื่อนั่นเวลา ฤๅ มิไรค ทั้ง ชน
 บางที จะ ย้อง กันได้

ทรง พระดำริ ถึงนี้ จึง มี รัชสั่งให้ ขา พระพุทธรเจ้า
 ไป สืบสวน ตาม ราษฎร ที่เมือง อุทัยธานี ความเห็น และ
 ความ ค้อง ของ เขา จะ พ้อง ด้วย พระดำริ เช่นนี้ หรือไม่
 ถ้า หากว่า ราษฎร เห็น ชอบ ด้วย แล้ว ควร จัด การ ทดลองดู
 ในแขวงเมืองอุทัยธานีสักเมืองหนึ่ง เพราะเหตุว่าในศก ๑๒๘
 และศก ๑๒๙ ต่อกันนี้มีโรคระบาดชุกชุม ให้ ขาพระพุทธรเจ้า
 ไป ช้แจง กับ ท่านผู้ใหญ่ บ้าน ราษฎร ให้ ช่วย กันลงแรงขุด
 สวรรค์ สำหรับ ช้างนำฝนไว้ ทก ๆ คำบล ขนาด สวรรค์ เหล่านี้ให้มี
 น้ำ พอไคกระบือบริโภคนั่นฤๅแล้งให้ตลอด เมื่อเวลาทำซึ่ง
 ค่นเป็นปลัก ให้เจ้าของ พาไคกระบือไปอาศัยน้ำ ตาม สวรรค์
 ซึ่ง ขุดไว้นี้ ประการ หนึ่ง อีก ประการ หนึ่ง เมื่อ ค่น ฤๅฝน
 หรือเมื่อ เห็นโรคทั้ง ชน มี ชน ให้เจ้าของไคกระบือลองให้
 เกลื่อนั่นไคกระบือ กินลองดู บางที จะ ย้อง กันได้ ถึง นั้น

ข้าพระพุทธเจ้า กลับขึ้นมาถึงเมืองอุทัยธานี ได้ ออกไป
 ในท้องที่อำเภอเมือง อำเภอหนองพลวง อำเภออุทัยเก่า
 อำเภอทัพทัน ตามตำบลที่กระบือเป็นโรคชุกชุม ประชุมกำนัน
 ผู้ใหญ่บ้าน ראמר สอบถามคงได้ความว่า ขึ้นเคมีโรคนี้
 ขึ้นในฤดูหนาว ต่อฤดูแล้ง โดยโค กระบือไปบริโลกหน้าชน
 คาม ตาม ปลักแปลงอันไม่ใช่หน้าสะอาด ครั้นแล้ว จับให้
 ขึ้นก่อน บางตัว ชักหลังแข็ง บางตัวไม่มีอาการ หลังแข็ง
 ถ่ายมูล เป็นโลหิต มี พัง ผิด คิค ออกมาบ้าง บางตัว ลง เป็นน้ำ
 สีเหลือง คล้าย กับ น้ำ เหลือง เมื่อเป็นเช่นนี้ อย่าง ทน ที่ จะอยู่
 ได้ไม่เกิน ๑๕ วัน แต่ที่หาย ก็มีน้อย และ บาง ตำบล
 ใช้หน้าบ่อ ที่คนใช้ สอยให้ กระบือ บริโลก ก็มี ก็แต่ไม่ เป็น ปกติ
 อยู่ได้ เพราะ ต้องใช้ กระบือ เทียม ล้อ เกวียน ใน ระหว่าง ที่
 เดินทาง ก็ อาศัย น้ำ ตาม ปลักแปลง จึง กระทำให้ เกิดโรค
 นำโรค มาสู่ ตำบล เพราะ ตำบล หนึ่ง ย่อมจะ เลียง รวม กัน หรือ
 ปลด ผูก กัน เมื่อ กระบือ ที่ เป็นโรค มี อยู่ แล้ว กระบือ ที่ ยัง
 ไม่เป็นไปบริโลกหน้า ชน คาม และ มุตร กระบือ ที่ เป็นโรค เข้า
 ก็ อาศัย เมือ ต่อไป อีก อาการ ที่ กระบือ เป็นโรค อย่าง น
 เจ้าของ มัก จะ ชัก กระบือ ที่ ยัง ไม่ เป็น หัน ไป อยู่ ที่ ชน และ ย่อม
 รอค พัน โดย มาก ที่ หัน ไป กลับ ไป เป็น ก็ มี แต่ ก็ น้อย ด้วย

เหตุกระปือไ้เป็นโรค ชยู่แล้ว เจ้าของไม่ ทนรู้สึก ถ้าย้ายถน
ไปเสีย อีก ตอนหนึ่ง หรือโดย ชนคนกระปือไม่มีโรคติดต่อกแล้ว
ไม่มีเป็น แต่เวลา ที่ เป็น ต่อ มาไม่เลือกว่า ฤดูใด เพราะ
กระปือไปบริโภคน้ำ ย่อมเข้า ปลักแปลง และ เป็น ขรรพชาติ
ของกระปือ เมื่อลงไป ถึง น้ำแล้ว ย่อมถ่ายมูลและมูตรทุกครั้ง
เมื่อปรากฏ ประณมของโรคระบาดนี้ เกิด เป็นชนเพราะ
น้ำไม่ สะอาด และมีหลักพอจะอ้าง ประกอบว่า เกิดเพราะ
น้ำ เช่น อำเภอแม่กลอง อำเภอหนองหลวง ซึ่งอาศัยน้ำ
ลำห้วยลำธาร มีน้ำ สะอาดไหล ชยู่เสมอ ก็หาได้ มี เป็น
โรคนี้ไม่ ข้าพระพุทธเจ้า จึงได้ ช้แรง ขอบบุญให้ราษฎร
จัดการ ชุกสระ ตาม ระยะทางที่จะ ผ่าน และใน ตำบล หมู่บ้าน
เว้น แต่ตามตำบล ซึ่ง อาศัยน้ำ ลำคลอง ลำห้วย จึงไม่ได้ ชุก
คืออำเภอเมือง ๖ แห่ง อำเภอหนองพลวง ๘ แห่ง อำเภอ
ชุกชัยเก่า ๘ แห่ง อำเภอทัพทัน ๑๑ แห่ง ได้ลง มีช ชุก
ใน เดือน พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๘ แล้วเสร็จ มี
เชื่อน สระ ล้อมรอบ เพื่อ กันไม่ให้ กระปือและ สัตว์ พาหนะอื่น
ลงไปได้ แต่จำนวน กว้างยาว ของ สระ และ ตำบลหนึ่งจะ
มีกี่ สระ หาได้ เสมอ กันไม่ สุกแต่ผู้คน พล เมือง กระปือ
จะ มาก และ น้อย พอให้น้ำชยู่ อยู่ได้ ตลอดปี.

การ ขอกบุญ ถิ่น ชุก สระน้ำใน เมือง ขึ้นนี้ แม้ แต่ รามฎร
 ยัง ไม่ เห็น ประโยชน์ ว่า จะ ข้อง กัน ได้ เพียง ไค เมื่อ รามฎร ได้ ทราบ
 ความ ที่ ช้าง ก็มี ความ นิยม ยืน ก็ ไค จะ ได้ อาศัย น้ำ ได้ ตลอด
 และ เป็น ทาง ที่ สะดวก ใน ที่ สุก ข้าง ค่าย ล ที่ มิ ได้ กำหนด ให้ ชุก
 กลับ ขอร้อง ให้ ชุก ก็ ได้ จัก การ ให้ ตาม ความ พอใจ นับ แต่
 ได้ จัก การ ชุก สระ แล้ว กระบือ เช่น ไร ครอบ ภาคนั้น ขยลง เทียบ
 กับ ศก ๑๒๘ ทั้ง แต่ ที่ ไค ใช้ น้ำ ใน สระ เดือน มิถุนายน
 รัตนโกสินทร ศก ๑๒๘ ทั้งนี้

สิ้นในศก ๑๒๘	ปี กระบือ	สิ้นในศก ๑๒๘	ปี กระบือ	น้อยกว่า ศกก่อน ปีกระบือ	หมายเหตุ
มิถุนายน	๒๕๐	มิถุนายน	๓๑	๒๕๙	
กรกฎาคม	๔๖๘	กรกฎาคม	๒๗	๔๔๑	
สิงหาคม	๑๙๙	สิงหาคม	๒๑	๑๗๘	
กันยายน	๑๖๐	กันยายน	๑	๑๕๙	
ตุลาคม	๓๐๑	ตุลาคม	๓๘	๒๖๓	
พฤศจิกายน	๙๕	พฤศจิกายน	๔๑	๕๔	
ธันวาคม	๑๓๖	ธันวาคม	๔	๑๓๒	
มกราคม	๑๓๖	มกราคม	—	๑๓๖	

ลัมในศก ๑๒๘	ปี กระบือ	ลัมในศก ๑๒๙	ปี กระบือ	น้อยกว่า ศกก่อน ปีกระบือ	หมายเหตุ
กุมภาพันธ์	๑๑๒	กุมภาพันธ์	๗	๑๐๕	
มีนาคม	๑๒๑	มีนาคม	—	๑๒๑	
เมษายน ๑๕๙	๒๘	เมษายน ๑๓๐	๓	๒๕	
พฤษภาคม,	๔๘	พฤษภาคม,	—	๔๘	
รวมกระบือที่ลัม เมื่อใช้ நாตร์แล้ว			๑๗๓		
น้อยกว่าเมื่อยังไม่ใช้				๑๔๗๑	

ความข้ง กัณ อยู่ในเวลา นี้ ถ้า ทอง ที่ ขึ้น กระบือ เกิด
 เป็นโรค ระบาด ขึ้น ไม่ยอมได้ เจ้าของ พา กระบือ เข้า มา
 ถ้า กระบือ เกิด เป็น ขึ้น ใน ทอง ที่ ได้ กำหนด เขตต์ ให้ ขย
 ความ สมควร ไม่ ได้ ไป ที่ ไค และ ไม่ ได้ ประปน กับ ผุง กระบือ ขึ้น
 กว่า กระบือ ที่ เป็น โรค จะ ลัม หรือ หาย โดย ปกติ.

อนึ่ง ตาม กระแส ที่ ไป รก เกล้า ๆ ว่า กระบือ ที่ เป็น โรค

ท้องขึ้น อีกชนิดหนึ่ง มักจะเห็นในคันฤกษ์ฝน พอหญ้าแตก
ใบระบัด มีสัตว์ตัวเล็กๆ อีกจำพวกหนึ่งไปเกาะกินใบหญ้า
นั้น เมื่อกระบือไปบริโภคนั้นเข้า สัตว์นั้นก็พลอยติด
เข้าไป จึงกระทำให้เป็นพิษ เกิดท้องขึ้น ให้ข้าพระพุทธเจ้า
แนะนำ แก่ราษฎรเจ้าของ กระบือ ให้หมั่นเอาเกลือให้กระบือ
บริโภค ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดการตามพระกระแสแล้ว แต่
เตือนเมษายนรัตนโกสินทร ศก ๑๓๐ และให้กรมการ อำเภอ
คอยสังเกต เมื่อสิ้นเดือนให้รายงานเหตุผลทุก ๆ เดือน ต่อมา
กรมการ อำเภอได้รายงานต่อข้าพระพุทธเจ้าว่า เจ้าของ
กระบือทั้งหลายได้ให้กระบือบริโภคเกลือ ในชั้นคันท้องขึ้น
ขึ้นอยู่ข้าง ภายหลังเมื่อกระบือรู้รสเกลือแล้ว บริโภค
เอง และ ชวน พี่ติ ทั้งแต่เดือนเมษายน ถึงสิ้นเดือนพฤษภาคม
รัตนโกสินทร ศก ๑๓๓ ไม่มีกระบือเป็นโรคท้องขึ้น ล้มเลย
ฟังเสียงเจ้าของ กระบือเป็นที่ยินย ยินดีเป็นอันมาก.

ควร มีควร แล้ว แต่จะไปรบกวนเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงนาม) พระยาพิไชยสุนทร
ประทับ ทรา ประจำ ตำแหน่ง มา เป็น ลำคัญ

ตัวอย่างย่อความ

พระยาพิไชยสุนทร ผู้ว่าราชการ เมือง อุทัยธานี มีขอก
กราบบังทูล พระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงฯ ลงวันที่
๒๓ มิถุนายน ค.ศ. ๑๓๐ ว่า

ตามที่ พระองค์ท่าน ทรงปรารภถึง เรื่อง กระจับปี่ เป็นโรค
ระบาค คอห คัน ฤก ฝรั่ง คอ ฝน และ ล้ม เสี้ยม บั๊ละ มาก ๆ ว่า จะ
เป็นภัย เหตุบริโภคน้ำไม่สะอาด จึง เกิดโรค และ คัด คอ กัน
ลุกลามไปนี้ซ้อหนึ่ง กับ อีก ซ้อหนึ่ง กระจับปี่ มัก เป็นโรค ของ ชน
เมื่อ คัน ฤก ฝน แรก หนาว ระบาย กัดว่ากัน ว่า เป็น เพราะ กระจับปี่
กิน กล้วยน้ำว้า สัตว์ คัด เข้าไป ภัย เคย ทรง สังเกต เห็น พวก
ขอ ให้ น้ำต่าง กินเกลือกใน เวลาเย็น รับสั่งถาม ได้ ความว่า เกลือก
เป็น ยา กัน ท้อง ชื่น จึง ได้ พระยาพิไชยสุนทร ไป สืบสวน และ
จัดการ ทดลอง แกะ ไข ที่ เมือง อุทัยธานี นั้น พระยาพิไชยฯ
ไป สืบ ตาม คำบล ที่ กระจับปี่ เป็นโรค ชุกชุม ได้ ความว่า โรค
ระบาค เกิด ชื่น เพราะ กระจับปี่ บริโภคน้ำไม่ สะอาด แล้ว โรค นั้น
คัด คอ กัน ไป พระยาพิไชยฯ ได้ ให้ แจง ขอก บุญ ให้ ราษฎร ชุก
สระ ตาม ระเบียบ ทาง และ หมู่บ้าน ให้ มี น้ำ ชังไว้ ใช้ ได้ ตลอด ปี
และ จัดการ บัง กัน ไม่ ให้ กระจับปี่ ท้อง ท้อง เป็น โรค ระบาค เข้ามา

ในเขตต์ที่กำหนดไว้ ถ้ากระป๋องในเขตต์นั้นเกิดโรคขึ้น ก็
กำหนดเขตต์ให้อยู่ ไม่ให้ ประปน กับ กระป๋อง อื่น ตั้งแต่ได้ใช้
น้ำสระแล้ว เดือน มิถุนายน ศก ๑๒๘๗ เทียบ กับ ศก ๑๒๘๘
กระป๋อง เป็นโรคระบาด ล้มล้มตาย ถึง ๑๘๗๑ ตัว

ส่วนโรคท้องขึ้นนั้น พระยาพิไชยฯ ได้แนะนำเจ้าของ
กระป๋อง ให้หมั่นเอาเกลือได้ กระป๋องบริโภคน้ำ ตั้งแต่ได้ใช้วิธี
รักษา เช่นนี้แล้ว ในระหว่าง เดือน เมษายน กับ พฤษภาคม
ศก ๑๓๐๐ ไม่มีกระป๋องล้มด้วยโรคท้องขึ้นเลย.

(สำเนา)

บัญญัติเรื่องการที่จะรักษาเงินที่รับฝากไว้เพื่อจ่ายเงิน

ที่ ๓๕๖๗/๑๗๗

หอรัษฎากรพิพัฒน์

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

กราบทูล พระเจ้าบรมโกศยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่า พระบาท

ด้วยมี พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่า การ
รักษาเงินที่ฝากไว้เพื่อจ่ายเงิน เช่นเงินประกันตัว เงินกลาง
ระหว่างความ และเงินการกุศลเป็นต้นนั้น ให้วางบทบัญญัติ
ว่า เงินชนิดนี้ ถ้าเจ้าของ กระทรวง นำ มา ฝากไว้ ยังพระคลัง
และ เช่น อันตรายไป ด้วย ประการใด ก็เป็นหน้าที่ ของ รัฐบาล
ที่จะต้อง ออกเงินใช้ ถ้าเจ้า กระทรวง เลือกรักษาไว้ เอง ด้วย
วิธีใดๆ ก็ดี และถ้าเงินนั้น เกิด เป็น อันตรายขึ้น ก็ให้
เจ้าของ กระทรวง ออกใช้ ข้อความ ละเอียดย่อมแจ้งอยู่ในสำเนา
ลาย พระราชหัตถเลขา ระเบียบ นั้น ซึ่งได้ ส่ง มา กับ หนังสือ
ระเบียบนี้ ขอกระทรวง มหาดไทยได้ โปรดทราบบัญญัติ ตาม
ที่กล่าว นี้ไว้ สำหรับ ปฏิบัติต่อไป และเงินที่มี อยู่ แล้ว ถ้า จะ

นำ ฝาก พระคลัง ขอให้ ไปรต นำ มา ฝาก เสีย ให้ เสร็จ ภายใน
เดือน กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๙^๕ น

ควรมีควร แล้ว แต่จะ ไปรต

(ลงพระนาม) กิตติยากร

ที่ ๒๗/๕๗๕ วันที่ ๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๙^๕
ถึง กรมหมื่น จันทบุรีนาคร

ได้ รับ หนังสือ ที่ ๓๐๐๒/๒๙ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน
ศก^๕ น เห็น ความ เห็น เรื่อง การ ที่ จะ รักษา เงิน ที่ รับ ฝาก ไว้ เพื่อ
จ่ายคืน ว่า การ ที่ จะ ให้ หมัน คง ต้อง สมมุติ ว่า พระคลัง เป็น
ที่ หมัน คง เงิน ไก่ ที่ จะ นำ มา ฝาก ให้ พระคลัง รักษา ถ้า เป็น
อันตรายไป ก็ ควร เป็น หน้า ที่ รัฐบาล จะ ต้อง ใช้ ถ้า ไม่ ได้
รักษา ใน พระคลัง เกิด เป็น อันตราย ขึ้น ก็ ควร เป็น หน้า ที่
ของ เจ้า กระทรวง หรือ ผู้ ที่ รับ ฝาก ชอบ ใน การ รับ ฝาก จะ ต้อง
ใช้^๕ น ทราบ แล้ว ความ คึกคัก ก็ ควร วาง เป็น ขัณฑ์ และ
ประกาศ ให้ รู้ ทว่ ทุก กระทรวง

(พระบรมนามาภิไธย) สยามินทร์

ที่ ๔๕๘/๔๐๐๖

ศาลาว่าการ มหาคไทย

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๙

ทูล พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดี
กระทรวง พระคลัง มหาสมบัติ

หม่อมฉันได้รับลาย พระหัตถ์ที่ ๓๕๖๗/๑๗๗ ลง
วันที่ ๑๖ เดือนนี้ว่า มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
สั่งว่า การ รักษาเงินที่รับฝากไว้เพื่อจ่ายคืน เช่น เงิน
ประกันตัว เงินกลาง เงินระหว่างความ และเงินการอุศต
เป็นต้น ให้วางบัญญัติว่าเงินชนิดนี้ ถ้าเจ้ากระทรวงนำ
มาฝาก กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และเงินอื่นถวายไปถวาย
เหตุใด รัฐบาลจะต้องใช้ ถ้าเจ้ากระทรวง รักษาไว้เองเป็น
อื่นถวาย เจ้ากระทรวง จะต้องใช้ และว่าเงินที่มีอยู่แล้ว
เท่าใด ถ้าจะนำส่งฝาก ขอให้นำส่งในเดือนนี้

หม่อมฉันได้ทราบ ตามบัญญัติที่ว่า มาแล้ว แต่เงิน
อย่างใดตามที่ว่า มา ช่าง ต้นนี้ กระทรวงมหาคไทยไม่มี
การที่ทรงพระกรุณาโปรดให้วางข้อบัญญัติไว้ทั้งนี้ เป็นการ
ที่มาก หม่อมฉันเห็นว่าควร จะให้ข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑล
ต่าง ๆ ทราบ ตาม ข้อบัญญัตินี้เสีย ด้วย เพราะฉะนั้น หม่อมฉัน

ขออนุญาต นำลายพระราชหัตถเลขา และข้อบัญญัตินี้ ลงใน
หนังสือเทศาภิบาล เพื่อข้าราชการในหัวเมืองจะได้ทราบทั่วกัน

(ลงพระนาม) ดำรง

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

ที่ ๕๑๔๐/๒๐๙

หอรัษฎากรพิพัฒน์

วันที่ ๓ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๙

กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่า พระบาท

ได้รับลายพระหัตถ์ฉบับที่ ๔๕๘/๔๐๐๖ ลงวันที่ ๒๘
เดือนก่อน คอรับ พระราชกระแส การ รักษาเงินน้ำ ผาก
และ ทรง ขอ อนุญาต นำ หนังสือ และ ข้อ บัญญัติ ลง ใน หนังสือ
เทศาภิบาล เพื่อให้ ข้าราชการ ใน หัวเมือง ทราบ ทั่วกัน

เกล้า กระหม่อม มีความยินดี อนุญาตถวาย ได้นำ ลาย
พระราชหัตถเลขา และ จกหมาย กระทรวง พระคลัง ลงใน
หนังสือเทศาภิบาลได้ ตาม พระ ประสงค์ แล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงพระนาม) กิตติยากร

ตัวอย่างย่อความ

เสนาบดี กระทรวง พระคลัง มหาสมัคคี มีหนังสือ
ที่ ๓๕๖๗/๑๗๗ ลงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม คก ๑๒๙ ทล
เสนาบดี กระทรวง มหาดไทย ส่ง สำเนา ลาย พระหัตถ์ ด้วย ว่า
มี พระบรมราชโองการว่า การ รักษา เงิน ที่ รับ ฝาก เพื่อ
จ่าย คิน นัน ถ้า เจ้า กระทรวง นำ ฝาก ยัง พระคลัง และ เป็น
อันตราย ไป รัฐบาล จะ รับ ใช้ แต่ ถ้า กระทรวง รักษา ไว้ เอง
เจ้า กระทรวง ต้อง เป็น ผู้ ใช้ ถ้า จะ นำ เงิน ฝาก พระคลัง ก็ ให้
ฝาก ภายใน เดือน กรกฎาคม คก ๑๒๙

เสนาบดี กระทรวง มหาดไทย มี หนังสือ ตอบ ว่า เงิน
อย่าง ที่ว่า นี้ ทาง กระทรวง มหาดไทย ไม่ มี และ ขอ อนุญาต นำ
พระราชหัตถ์ เลขา และ ข้อบัญญัติ ลง ใน หนังสือ เทศาภิบาล
ให้ ข้าราชการ หัว เมือง ทราบ ทว กัน ไว้

เสนาบดี กระทรวง พระคลัง มี หนังสือ ตอบ อนุญาต
ส่วน สำเนา พระราชหัตถ์ เลขา นั้น ปรากฏ ใจ ความ ใน
หนังสือ กระทรวง พระคลัง ฉบับ แรก แล้ว

ต่อไป เป็นสำเนาสำหรับให้นักเรียนฝึกหัดย่อ
 ความ และในที่สุดของเรื่อง เรื่องหนึ่งได้มีกระตาส
 เปล่าว่างไว้สำหรับนักเรียนเขียนคำย่อ ความ ที่ได้
 ฝึกหัดย่อ ซึ่งครูได้ตรวจแล้วเห็นว่าใช้ได้ดี คือ ทำ
 ถูก บรรทัดนั้นไว้ เพื่อ เป็น ที่ระลึกใน ภายหน้า ด้วย

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

ที่ ๕๖/๕๙๙

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๒๖ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๙

ทูล กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ครุโบราณที่พระองค์ท่านได้นำมาให้ ในวันนี้ ได้พิจารณา
 ทโดยละเอียดแล้ว เห็นว่าเป็นของโบราณแท้ ทำด้วยฝีมือ
 ช่างวิจิตรยิ่งนัก ทั้งปลายลูกศร ที่เขนรูปฉิมระ ก็พึงจะเคย
 เห็นครั้งหนึ่งเป็นครั้งแรก นึกถึงคราวจะทำขึ้นสำหรับหม่อมฉัน
 จึงทำให้เป็นของต้องใจยิ่งขึ้น ทั้งพิจารณาถี่ถ้วน เห็นว่ามี
 รอยมือจับหรือสิ่งใดที่จะสังเกตเห็นว่า จะได้ทำขึ้นสำหรับ
 เทวรูปใด จึงลงเนื้อเห็นด้วยกับท่านว่า ศรนี้ น่าจะได้สร้าง
 ขึ้นสำหรับใช้ใน การ พิธี อย่างใด อย่างหนึ่ง ตามลัทธิพราหมณ์
 ถ้าแม้จะให้เดา ก็ จะว่าใช้บูชา ทำน้า มนต์ ฤๅ แข่ง น้า
 สาขาน อย่างเช่น ทำน้า พระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น เมื่อมีความ
 เห็นเช่นนั้น จึงเห็นว่า เป็นสิ่ง ที่สมควรที่จะให้เจ้าพิธีได้ต่อไป
 จึงได้ให้ฉนวนวางบนเตียง มณฑล พิธี ครั้น คง แล้ว และ
 คง จะได้ ใช้ ใน พิธี อื่น ๆ ต่อไป อีก.

การ ที่ได้ แผ่นสัมฤทธิ์ รูป กบฏศรศรพาศระจากนครชัยศรี
 ซึ่งได้ ให้ ประกอบเป็นของกบฏศรศรพาศระน้อยจนแล้วนั้นอย่างหนึ่ง

กับ การ ที่ ได้ ครั้น นั้น อย่างหนึ่ง ทำให้ หม่อมฉัน รู้สึก ปลื้ม ชื่นใจ
 เป็น อย่างยิ่ง รู้สึก ว่า คล้าย ๆ ได้ ช้างเผือก เห็น อัน เข้าใจ ว่า
 พระราชฤทธิย์ พระราชาธิบดี แต่ ก่อน ๆ มา ท่าน จะ ทรง รู้สึก
 อย่างไร เมื่อ มี ช้างเผือก มา สู่ พระบารมี แต่ หม่อมฉัน เอง
 ไม่ได้ เคย หวัง ว่า จะ ได้ ช้างเผือก เพราะ รู้ อยู่ ว่า นัยวัน นัยจะ หา
 ยาก เข้า ทุก ที่ ได้ เคย เสีย ภาย ตระ หึง ๆ อยู่ แล้ว ว่า จะมี เลย
 ไม่ได้ สิ่ง ไก่ มา สู่ บารมี ข้าง เลย ๆ นี้ ก็ นัย ว่า เป็น โชค ก็ เป็น
 บุญ หนักหนา ที่ ได้ ของ สำคัญ ๆ เช่น กับ ชุขศรรุทพาหะ และ คร
 ไชยราชนิมาภายใน ปี นั้น แห่ง รัชสมัย นัยว่า เป็น สวัสดิคติ มงคล
 แก่ ตัว หม่อมฉัน และ พระบรม ราชนวงศ์ จกัร ทั้ง สยามรัฐ สยาม
 ประชาชน ที่ หม่อมฉัน ได้ รับ การ เป็น ผู้ ทำนุบำรุง ก็ เหมือน
 มา เป็น เครื่อง เคื่อนใจ ให้ รู้สึก หน้า ที่ ของ ตน ที่ จะต้อง แผล อาณา
 แก่ ประชาชน ทั้ง หลาย ใน สยามรัฐ และ จะ ต้อง ทำนุบำรุง ให้
 ชาติ ดำเนิน ไป สู่ ความ เจริญ รุ่งเรือง ยิ่ง ขึ้น ให้ ราษฎร ได้ รับ ความ
 ร่วม เย็น เย็น สุข ทั่ว กัน ให้ ไก่ คง เป็น อยู่ จึง สม นาม แห่ง
 ชาติ เรา นี้ ชั่ว กัลป์ าวสาน

จดหมาย ฉะบับ นี้ อนุญาต ให้ ทำนุ คัด ลง พิมพ์ ใน หนังสือ
 เทศาภิบาล เพื่อ ข้าราชการ จะ ได้ ทราบ ข้อ ความ ทั่ว กัน และ
 แม้ ได้ ทราบ ความ ใน จดหมาย หม่อมฉัน อยู่ แล้ว ก็ จะ ได้ คง ไ

อุกสาทรช่วยกันทำราชการ เพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขของ
 ประชาชนชาวสยาม ให้สมกับหน้าที่ได้ไว้วางใจ ตั้งแต่
 ไว้ในตำแหน่งหน้าที่ราชการ ึ่งทุก ตำแหน่ง ที่ไว้

(พระบรมนามาภิไธย) วชิราวุธ ป.ร.

ท้องตราพระราชสีห์

ตอบพระยาอุทัยมนตรี เรื่องตรวจการหัวเมือง

ตราน้อยที่ ๑๒

ศาลาว่าการ มหาดไทย

แผนก ปลัดวัง

วันที่ ๑๒ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย ถึง พระยาอุทัยมนตรี
ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการ มณฑลพิษณุโลก

ด้วยได้ รับ รายงาน เจ้าคุณ ตรวจราชการ มณฑล เมื่อ
เดือน กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ ได้ อ่าน รายงาน นั้น
โดยละเอียด ทลอดแล้ว

การที่ได้ รับ รายงาน ของข้าหลวงเทศาภิบาลอย่างนี้ เป็น
ที่ชื่นใจ ของ เสนาบดี ด้วย มีความ ประจักษ์แจ้งแก่ใจอยู่ถึง
๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ ที่ข้าหลวงเทศาภิบาลอุทิศ
ออกเดิน ทาง ตรวจราชการ ด้วย ตนเอง ซึ่ง ควร นับว่าได้
กระทำหน้าที่อัน สำคัญ อย่างหนึ่ง ประการที่ ๒ ตรวจตราด้วย
ความ สอดส่อง ไม่ใช่สักแต่ว่าเดิน ทาง วัไป พอเป็นกิจา
บุญ ประการที่ ๓ ตรวจการ อย่างใด ได้ ใช้ ความคึก
และ ความดำริ ึกทำ เพื่อประโยชน์ ของ ราชการ โดย ภูมิ สติ

ขัญญา อัน สมควร แก่ ผู้ที่เป็น ตำแหน่ง ข้าหลวง เทศาภิบาล
เมื่ออ่าน รายงานได้ ความ รู้สึกในใจเช่นนี้ จึง มีความ ยศยินดี
และ พอใจ เป็น อันมาก ถ้า เทศาภิบาล ดำเนิน อยู่ ในหน้าที่
ที่รับใช้คุณได้ ทำ ครังนี้ให้ เสมอไป เชื่อ แน่ ว่าราชการ
จะเจริญไปในทาง ข้างดี และเป็น ความ ชอบความ ดี ตลอด
จนทั่ว ข้าราชการ ใน มณฑล มี ข้าหลวง เทศาภิบาล เป็น ต้น

สังเกตเห็นความตามรายงานเป็นอย่างหนึ่งว่า ปลัดอำเภอ
ใน มณฑล พิชญโลก ผู้ที่มีความ สามารถควร แก่หน้าที่
นั้นๆ ยังมี ตัวน้อย ควร จะรีบ รัด หัก ผัก ถิ่น ชน วิถี ผัก หัก
ปลัด อำเภอ นั้น ได้ วาง แขนงไว้ ในอัตราเงินเดือนแล้วคือ ปลัด
ขวา รับเงิน เดือน ชน ๑ ชน ๒ ปลัดซ้าย รับเงิน เดือน ชน ๓
ชน ๔ ผู้ที่เป็น ปลัดซ้าย ถ้า ยังทำการไม่ได้ เต็ม ตามหน้าที่
จริงๆ ไม่ควร จะให้รับเงิน เดือน ชน ๓ และไม่ ควร จะให้ เป็น
ปลัด ขวา ส่วน ปลัด ขวาก็ เหมือน กัน ถ้า ทำการ แทนไม่ได้ก็
เหมือน นายอำเภอ ก็ไม่ ควร จะให้รับ เงิน เดือน ชน ๑ หรือ เลื่อน
เป็น นาย อำเภอ เขา ยก และ เงิน เดือน เป็น เครื่อง ล้อ ประการ
หนึ่ง อีก ประการ หนึ่ง จำ จะ ต้อง มี ที่ ผัก หัก ควร เอา อำเภอ
เมือง ทุกๆ เมือง และ ให้ ผู้ว่าราชการ เมือง เป็น ผู้รับผิดชอบ
ในการ ผัก หัก ให้ ปลัด อำเภอ นอกๆ มี เวลา ผัก เปลี่ยน

กันเข้ามา ประจำ อยู่อำเภอ เมืองคนละ ๒ เกียน ๓ เกียน
 ความรู้ ความสามารถ จะ ดี ขึ้น มาก ความเห็นนอกจากที่ว่า
 ได้เจอไว้ใน ตัว รายงานหลายแห่ง ได้ ส่ง สำเนา มา ให้ ทราบ
 กว้าง แล้ว รายงาน ฉบับนี้ จะ ได้ ส่ง ไป ลง พิมพ์ ใน หนังสือ
 เทศกาลบาล กว้าง

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ประทับตรา พระราชสีห์ น้อย มาเป็นสำคัญ

เรื่องนายสิบตรัสอม

จับผู้ร้ายโดยกล่าวหาญและชื่อตรงต่อหน้าที่

ตราใหญ่ที่ ๑๐/๒๗๖๕ ศาลว่าการ กระทรวงมหาดไทย
แผนกต่างประเทศ วันที่ ๒๒ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

สารตราเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคต สมุหนายก อัครมหา
เสนาบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ ถึง พระยาชลบุรานุรักษ์ ข้า
หลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการ มณฑลอิสาน

ด้วยมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม
สั่งว่า กระทรวงมหาดไทยได้นำใบขอก มณฑลอิสาน ขึ้น
กราบบังคมทูลว่า เมื่อเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๓๐ น. พระยา
ชลบุรานุรักษ์ได้ทราบความว่า มีผู้ร้ายสำคัญคนหนึ่ง ซึ่งได้
กระทำโจรกรรมทางฝ่ายซ้ายแม่น้ำโขงในแคว้นฝรั่งเศสหลายราย
แล้วข้ามเข้ามาในพระราชอาณาจักร เทียว ชุ่ม ช่อน อยู่ใน
ตำบลบ้านห้วยหมากห้วยทราย ท้องที่อำเภอเขมราฐแขวง
จังหวัดอุบล พระยาชลบุรานุรักษ์ได้แต่งตั้งให้คนสองคนไปสืบ
ถามที่อยู่ของผู้ร้าย ผู้ร้ายรู้ว่าคนสองคนนั้น ผู้ร้ายจะยิง
นายกองคนสองคนเสียได้ จึงไม่เขิน
อันตราย กำลังคนสองคนไม่พอที่จะจับผู้ร้ายและพรรค

พวกใต้ จึง กลับ มา แจ้ง ค่ะ พระยา ชลบุรี นุรักษ์ พระยา
 ชลบุรี นุรักษ์ แต่ง ให้ นาย สิบตรี ล้อม คุณ ตำรวจ ภูธร ๓ คน
 กลับ ไป สืบ จับ ผู้ร้าย รายนี้ ไป พบ ผู้ร้าย เมื่อ วันที่ ๒ พฤษภาคม
 ที่ ห้วยทราย อำเภอ ไคยประคิมบุรี นาย สิบตรี ล้อม จะ เข้า จับ ผู้ร้าย
 โดย ละคร ม่อม ผู้ร้าย เขา ยืน นิ่ง ถูก นาย สิบตรี ล้อม ล้ม ลง ตำรวจ ภูธร
 จึง ต้อง ใช้ อาวุธ ยิง ถูก ผู้ร้าย สำคัญ ตาย ส่วน นาย สิบตรี ล้อม
 ทน บาดแผล ไม่ได้ อยู่ ได้ ๕ วัน ก็ ตาย มี ใจ ความ ตาม โยชก
 กิ่งนี้

ทรง พระราชดำริ เห็นว่า ซึ่ง นาย สิบตรี ล้อม คุณ ตำรวจ
 ภูธร ไป ด้วย กัน เพียง ๔ คน พบ ผู้ร้าย ซึ่ง ถือ ศัสตราวุธ และมี
 พรรคพวก คอย ค่ะ สู้ นาย สิบตรี ล้อม มิได้ หลีก เลี่ยง หน้า ที่
 ที่ จะ ต้อง พยายาม จับ ผู้ร้าย แต่ โดย ละคร ม่อม ก่อน จน ผู้ร้าย
 ค่ะ สู้ ยิง นาย สิบตรี ล้อม ล้ม ลง แล้ว จึง ต้อง ค่ะ สู้ กับ ด้วย จำ เน้น
 ความ ประพฤติ ของ นาย สิบตรี ล้อม ประกอบ ด้วย ความ กล้า
 ห้าว และ ชี้อิสรอง ค่ะ หน้า ที่ มีความ ชอบ ถ้า และ นาย สิบตรี ล้อม
 มิได้ ตาย เสีย ด้วย พิช อาวุธ ของ ผู้ร้าย นาย สิบตรี ล้อม ควร
 จะ ได้ รับ รางวัล สมควร แก่ ความ ชอบ นี้ หาก กรม มั่น ทาล ได้
 นาย สิบตรี ล้อม ถึง แก่ ความ ตาย ไป เสีย ไม่มี โอกาส ที่ จะ พระ
 ราชทาน ขำ เห็น รางวัล ได้ จึง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ

พระราชทานเงิน ๔๐๐ บาท ให้เป็นบำเหน็จแก่ภรรยา นาย
 สิบตรีล้อม แต่ถึงได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ทั้งนี้
 แล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า หากจะ ให้ความดีความ
 ชอบของ นายสิบตรีล้อม สืบค้นเสียไม่ จึง ทรง พระกรุณา
 โปรดเกล้า ฯ ให้มี สำนักราชบัญชี่ มาโดยฉะเพาะ เพื่อจะ
 ยกความ ดีความ ชอบ ของ นายสิบตรี ล้อมไว้ ให้ปรากฏ

เมื่อพระยาชลธารานุรักษ์ ได้รับสำนักราชบัญชี่แล้ว ให้ประชุม
 นายไพร่ ตำรวจภูธร ที่เมือง อุบลราชธานี อ่านสำนักราชบัญชี่ให้ทราบ
 กระแส พระบรมราชโอง การ จง ทว่กัน และให้ คัด สำเนาสำนั
 กราบัญชี่ ส่งไป ตามกอง ตำรวจภูธร ที่ตั้งอยู่ แห่งอื่นใน มณฑล
 อีสานให้ ทราบ ทว่

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ประทับตราพระราชสีห์ ใหญ่มาเป็นสำคัญ

คำสั่งวิधिฟ้องความผิดคนในพระราช อาณาจักรไปทำร้ายต่างประเทศ

ตราขึ้นที่ ๔๗/๕๒๑๗

ศาลาว่าการ มหาคไทย

แผนก อัยการ วันที่ ๒๒ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

เสนาบดี กระทรวง มหาคไทย ถึง ข้าหลวงเทศาภิบาล

และ ผู้ว่าราชการ เมือง

ด้วยมีคดีปรากฏขึ้น ที่เมืองขอนแก่น เรื่องหนึ่ง ผู้ต้องหา
เป็น คนใน บังคับไทย อยู่ใน พระราชอาณาจักร ข้ามไป ลักทรัพย์
ผู้ ชำนาญใน แคน ฝรั่งเศส แล้วหนีมา โจทก์ตามมาร้อง จับตัวผู้
ต้องหาได้ส่วนได้ หลักฐาน อัยการ ยื่นฟ้องที่ศาลเมืองขอนแก่น
ศาลเมืองขอนแก่นสั่งให้อัยการสืบพยานผู้ต้องหาผู้ต้องหา
ได้ไปทำผิด อัยการไม่ยอมขึ้น ศาลยกฟ้อง โดยฐานที่ฝ่าย
โจทก์ ไม่ได้ กระทำให้เต็มตามกฎหมายบังคับไว้ อัยการอุทธรณ์
โดย ลำดับขึ้นไป ถึง ศาล สูง ที่ สุด ศาลสูง ยืนตามคำ พิพากษา
ศาลต่ำ ทุกศาล ถึง ที่ สุด เช่น ชัน ปล่อย ตัว จำเลยใน คดี เรื่องนี้
ไป เพราะวิธี อัยการ ว่า ความบกพร่อง ไม่ทำให้ ครอง ตาม
กฎหมาย

คดี อย่างนี้ ยัง จะมี ต่อไปใน วัน หน้า จึง เห็น เห็น การ

สมควร ที่ จะ มี ฐานะ ยืน ^{ที่} แข็ง มาไว้ ให้ เข้าใจ อย่า ให้
พลาด พลั้ง

อัน คดี ราชอาณาจักร คน ใน บังคับ สยาม ไป กระทำ ผิด นอก
พระราชอาณาจัก ^{ที่} ซึ่ง จะ พ้อง ร้อง ใน พระราชอาณาจัก นั้น
อยู่ใน ประมวล กฎหมาย ลักษณะ ราชอาณาจักร มาตรา ๑๐ จำแนก ข้อ
ความ ที่ เป็น หลัก ของ การ พ้องไว้ เป็น ๔ ประการ คือ

ประการ ที่ ๑ รัฐบาล ประเทศอื่น หรือ บุคคล ที่ ได้รับ
ความเสียหาย ได้ ร้อง พ้อง มา

ประการ ที่ ๒ ความ ผิด ที่ ได้ กระทำ นั้น กฎหมาย ใน
เมือง ที่ ผู้ นั้น ไป กระทำ ผิด บัญญัติ ว่า จะ ต้อง ถูก ลง ราชอาณาจักร

ประการ ที่ ๓ ความ ผิด ที่ ได้ กระทำ นั้น แม้ กระทำ ใน
สยาม ประเทศ พระราชกำหนด กฎหมาย ก็ บัญญัติ ว่า จะ ต้อง
ถูก ลง ราชอาณาจักร

ประการ ที่ ๔ ผู้ กระทำ ผิด นั้น ศาล ใน ประเทศ ที่ มี
กระทำ ผิด ไม่ ตักสิน ปลดชโยโดยไม่มีโทษ หรือ ถ้า ศาล ตักสิน
ให้ ลงโทษ แต่ มัน ยัง ไม่ ได้รับ ราชอาณาจักร ตาม คำ ตักสิน และ
ราชอาณาจักร นั้น ยัง ไม่ พ้น กำหนด จะ ลงโทษ หรือ ไม่ ได้ ลดหย่อน
ผ่อนโทษ ด้วย ประการ ขึ้น ให้ แก่ มัน ทั้ง นี้

ความ ขบพร้อง เกิด ขึ้น ใน คดี ที่ เมือง ชอนแก่น เกิด จาก

ประการที่ ๒ ซึ่งศาลถือว่าโจทก์ จะต้อง บอกว่า กฎหมาย
ในแผ่นดินฝรั่งเศสที่ผู้ต้องหาไปทำผิดนั้น บัญญัติไว้ว่าเป็นความ
ผิดทางอาชญาหรือไม่ และได้ พักโทษไว้เท่าใดแต่ฝ่ายอัยการ
ไป ถือเสียว่า เหลือ วิสัยที่จะไปยกบท กฎหมาย ต่างประเทศ
ซึ่งไม่รู้ หรือ มิฉะนั้น จะต้อง บอกว่าไม่ ต้อง เพราะเหตุว่า การ
ลักขโมยย่อมเป็นความอาชญา ทุกบ้าน ทุกเมือง แต่ข้างศาล
ถือตาม ตัว หนังสือของกฎหมาย เมื่อ ศาลยกฟ้อง เสีย เป็น แบบ
อย่างเช่นนี้แล้ว ต่อไป อัยการ จำ จะต้อง บอกบท กฎหมาย
ต่าง ประเทศให้แก่ ศาล ตาม คำสั่ง จึง จะไม่ เสีย ความ

การ ที่ อัยการ จะ บอก บท กฎหมาย ต่าง ประเทศ นั้น ไม่
ยาก อันใดนัก ถ้า กฎหมาย ต่าง ประเทศ ไม่ มี อยู่ใน ที่นั้น
อัยการ จะ ทำได้ ใน ๒ อย่าง คือ อย่าง หนึ่ง รีบโทรเลข เข้า มา
ถาม กระทรวง มหาดไทย กรุง เทพ มหาดนคร หรือ มิ ฉะนั้น อีก
อย่าง หนึ่ง ถ้า อยู่ใกล้ ชายแดน ถามเจ้าพนักงาน ผู้ ปกครอง
ท้อง ที่ ฝ่าย ต่างประเทศ ข้างไหน ก็ จะ ได้ ตาม ความ ประสงค์
ให้ ถือ เข้า เป็น การ ที่ จะ ทำ กว้าง นี้ ต่อไป

(ลงพระนาม) ดำรง

ประทับตรา พระราชสีห์ น้อย มา เป็น สำคัญ

ใบบอกสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร

ที่ ๑๔/๕๓๓๕

ศาลารัฐบาล มณฑล อุดร

แผนก ขรรพการ วันที่ ๒ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ผู้รับ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการ มณฑลอุดร เรียน
ท่าน มหาอำมาตย์เอก เจ้า พระยา พระเสด็จ สุเรนทราธิบดี
เสนาบดีกระทรวง ขรรพการ ทราบ

ด้วย ตามโทรเลขของข้าพเจ้า ที่ ๓ ลง วันที่ ๒๓ มิถุนายน
พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ บอกเรื่องร้องอำมาตย์โท ชุนพร้อม
พิทยาคณ ขรรพการ มณฑล อุดร ถึง แก่ กรมหมื่น มี ราชการ
ช่วย คง จะได้ เรียน ต่อไปนี้

รองอำมาตย์โท ชุนพร้อมพิทยาคณ ช่วยเป็นโรคบิดตั้งแต่
วันที่ ๒ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ข้าพเจ้าได้สั่งให้
รองอำมาตย์โท ชุนชณการบริรักษ์ แพทย์ ประจำเมืองอุดรธานี
ไปจัดการ รักษา พยาบาลแล้วรายงานมา เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน
เวลาเช้าได้ให้ ถ่าย น้ำมันละหุ่ง เวลา กลาง วันได้รับประทาน
ยา หอม อินทจักร และ ยาโคเวอร์ เซนโด แกบิค รุ่งขึ้นวันที่ ๓
มีอาการทรุดหนักลง แพทย์จึงได้เปลี่ยนยาใหม่ เวลาเช้าได้
ควินินรับประทาน เวลาบ่ายได้รับประทานยาแกบิค เวลา กลาง
วันได้รับประทานยา หอม เวลาเย็นได้รับประทานยาชาค แต่

ยาแก้พิษทุกชนิดในไก่ แทรกมูลยาฝึนตามสมควร ให้รับประทาน
 ตั้งแต่วันที่ ๓ ถึง วันที่ ๕ อาหาร ก็ ทรง อยู่ เหมือน วันก่อน ๆ
 ครั้น วันที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๘ อาหาร ก็มี แต่ ทરกกับ ทรง กับ มีอาหาร
 เบาใช้ ให้ ทั่วร้อน ถ่ายอุจจาระมี อาหารให้ ปวด เบ่ง เป็นกำลัง
 แพทย์ ตรวจดูมีแต่เสมหะและโลหิตสด ๆ นอกกลางคืนไม่ค่อย
 จะหลับ อาหารรับประทานไม่ได้ มีอาการอ่อนเพลียหายใจไม่เต็ม
 ส่วน แพทย์รับรองว่า อาหารช่วยพอจะรักษาให้หายได้ วันที่ ๙
 ที่ ๑๐ ที่ ๑๑ อาหาร ยัง ทรง อยู่ตามวันก่อน ๆ แพทย์ จึงได้คิด
 ประกอบ ยาให้ รับประทานใหม่ วันที่ ๑๒ มีอุจจาระ มี อาหารให้
 เพื่อกับปวดที่ ทวารหนักเป็นกำลัง ถ่ายอุจจาระ คื่นหนึ่ง ประมาณ
 ๑๔-๑๕ ครั้ง ใช้จับตัวร้อนอยู่เสมอ อาหารทરกหนักลง แต่
 แพทย์ยัง รับรองว่า ถ้า อาหาร เบา อย่างนี้พอ จะรักษาให้หาย
 ได้ ในวันที่ ๑๓ อาหารยังทรง อยู่ตามวันก่อน ๆ มีข้อสำคัญ
 อย่างหนึ่งคือ รongอำมาคย์ โท ชุนพร้อมพิทยาคุณรับประทานยา
 ยาก ยาที่ชิมไม่ใคร่รับประทาน ก็องเขาอกเขาใจให้รับประทาน
 เวลากลางคืนวันที่ ๑๓ และวันที่ ๑๔ อาหารช่วย ค่อยทุเลาขึ้น ครั้น
 มาตอนเช้าวันที่ ๑๕ และค่อน มา วันที่ ๑๖ ที่ ๑๗ อาหาร บ่อย กลับ
 ทરกหนักลงไป กว่าวันก่อน ๆ มี อาหารให้ทั่วเย็นซึก หัวใจ
 เต็ม อ่อน กำลังอ่อนเพลีย คดงเพื้อ และการถ่ายอุจจาระยังเบ

เสมอโลหิตเหมือนวัน ก้อนๆ แพทย์รายงานว่า อาการป่วย
 เป็นมาก ในวันที่ ๑๘ นี้ ข้าพเจ้าได้ขอให้แพทย์ กรมทหารม้า
 และแพทย์ กองตำรวจภูธร ปรึกษารักษา กับแพทย์ ประจำเมือง
 ช่วยกัน รักษาพยาบาลโดยเต็มกำลัง ครั้น ต่อ มา ถึง เวลา
 กลางคืนวันที่ ๑๙ และ วันที่ ๒๐ ที่ ๒๑ อาการ ค่อย ทุเลา ชน
 คือ ถ่าย อุจจาระ ค่ะ ครั้ง ๑-๒ ครั้งเท่านั้น รับประทานอาหาร
 ชุบ และ นมโค สดได้ ตามสมควร จนถึง ตอนเย็นวันที่ ๒๑
 อาการ กลับ ทรุดหนักลง มีอาการ คลั่ง เพ้อ พุดจาไม่มี สติ
 ยา และ อาหาร รับประทานไม่ได้ ให้เจ็บ ท้อง และ ในลำ คอ
 นอนไม่หลับ เหลือ กำลัง ของ แพทย์ ที่ จะ เยียวยารักษา ต่อ
 มา วันที่ ๒๓ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ เวลา บ่าย
 ๓ โมง ๓๐ นาที รองอำมาตย์โท ขุนพร้อมพิทยาคูณ ได้
 ถึง แก่ กรม ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้ช่วยได้ จัด การ ขาน้ำ ศพ
 แต่ง ศพ เสร็จ ได้ ยก ศพ และ หีบ ตั้งไว้ ณ ที่ อัน สมควร แล้ว มี
 พระสงฆ์ สวด พระอภิธรรม ทำ บุญ ตาม ธรรมเนียม และ ใน
 การ ที่ รอง อำมาตย์โท ขุนพร้อมพิทยาคูณ ช่วย ถึง แก่ กรม
 คราวนี้ ข้าพเจ้าหาได้สนใจไม่ มีความวิตกมากได้สั่งให้รอง
 อำมาตย์เอก หลวงวิจิตร วิมลย์การ ผู้ว่าราชการเมือง อุตรธานี
 เป็นผู้ ไปตรวจดูแลให้แพทย์รักษา ตลอดจนการช่วยเหลือต่างๆ

หนึ่ง การศพของรองอำมาตย์ โท ขุนพร้อมพิทยาคุณนั้น
ข้าพเจ้า จะได้ขอให้ เจ้า พนักงาน กรม สนม พลเรือน กรุงเทพฯ
ซึ่งขึ้นไป จัก การ พระราชทานเพลิง ศพ ท่าน มหอำมาตย์ ศรี
พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร แล้ว จักการพระราชทานเพลิงศพ
รองอำมาตย์ โท ขุนพร้อมพิทยาคุณด้วย ส่วน ครอบครัว จะได้
ส่ง พร้อม กับ ท่านผู้ หลานตระกูลกรมหมื่นมหาอำมาตย์ศรี พระยา
ศรีสุริยราชวรานุวัตร เป็น คราว เกี่ยว กันให้เสร็จไป

ส่วน หน้า ที่ ราชการ แผนกธรรมการ มณฑล อุตรดิตถ์ ใน
ระหว่าง ที่รองอำมาตย์ โท ขุนพร้อมพิทยาคุณป่วย หรือก่อนที่
ยังไม่ป่วยถึงแก่กรรม ไปตรวจราชการตามหัวเมือง การงาน
ในหน้าที่ก็ได้มอบให้ รองอำมาตย์ โท หม่อมเจ้าขาว เลขาธิการ
ทำการแทนตลอดมา ข้าพเจ้า เห็นว่า รองอำมาตย์ โท หม่อมเจ้า
ขาว มีวุฒิ พอทำการตำแหน่งธรรมการมณฑลอุตรดิตถ์ ข้าพเจ้า
จึงได้ ส่งให้รองอำมาตย์ โท หม่อมเจ้าขาว ทำการ ตำแหน่ง
ธรรมการ มณฑล อุตรดิตถ์ ตาม คำสั่ง ของ เจ้าคุณแล้ว

การ จะ ควร ประการใด แล้ว แต่ จะโปรด

ดำรงศิริ

ประทับ ทรา ตำแหน่ง มา เป็น สำคัญ

เรื่องแจกข้าวแก่ราษฎรเมืองบุรีรัมย์

ที่ ๒๕๗/๘๐๒๔ / คาลาวิชัยมณฑลนครราชสีมา

แผนกมหาดไทย วันที่ ๑๓ ตุลาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๓๐

ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา
ขอประทานกราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรง
ราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวง มหาดไทย ทราบฝ่า พระบาท

ด้วยตามพระโทรเลข ๕๔ ลงวันที่ ๔ ตุลาคม ศก ๑๓๐
โปรดเกล้าฯ ให้รายงาน การซื้อข้าวแจกราษฎร ที่ขอขยาก
กราบทูลโดยพิสดารนั้น ได้รับทราบเกล้าฯ แล้ว

การซื้อข้าวแจกราษฎรคราวนี้ เก็บเข้าพระพุทธรเจ้าได้
รับโทรศัพท หลวงอนุรักษภูเบศร์ ผู้ว่าราชการเมืองบุรีรัมย์
ว่าราษฎร เมืองบุรีรัมย์บาง อำเภอขอขยาก ไม่มีข้าวจะบริโภค
ขอให้จัดซื้อข้าวเปลือกที่เมืองนครราชสีมาส่งไปให้ ๒๐๐ เกวียน
ข้าพระพุทธเจ้า จึง กระประมาณข้าว ๒๐๐ เกวียน เป็นเงินราว
๒๐,๐๐๐ บาท ตาม โทรเลขที่ได้กราบทูล มาขอรับ
พระราชทาน เงินนั้น

เมื่อข้าพระพุทธเจ้า ได้ รับพระอนุญาตเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท
สำหรับซื้อ ข้าว แล้ว จึง ได้เบิก เงิน มา จาก พระคลัง มณฑล

เพียง ๖,๐๐๐ บาท ก่อน เพื่อได้จักซื้อข้าวส่งไปเมืองบุรีรัมย์
 แต่เวลานั้น ราคาข้าวเปลือกที่ราษฎรซื้อขายกันในพื้นเมือง
 นครราชสีมา ขึ้นราคา ๑๐๐ สัก สัก ๓๑ ตระหนาน เป็นเงิน
 ๑๐๐ บาท เป็นราคาอย่างต่ำ บางวันขึ้นราคาถึง ๑๑๕ บาท
 บาง เพราะพวกพ่อค้าเข้า แย่งกันซื้อบรรทุกรถไฟส่งมา
 ขายที่กรุงเทพฯ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ถ้าจะแย่ง
 ซื้อข้าว กับพวกพ่อค้าดังนี้ ก็ จะซื้อได้ ด้วยราคาแพง ๆ
 ข้าพระพุทธเจ้า จึงได้เรียกประชุมพวกพ่อค้าข้าว มาชี้แจงว่า
 เวลานี้ ราษฎรที่เมืองบุรีรัมย์ขออยากไม่มีข้าวจะบริโภค รัฐบาล
 จะต้องซื้อข้าวเปลือกที่เมืองนครราชสีมาไปแจกจ่าย เวลานี้
 ขอให้พวกพ่อค้าข้าว ทั้ง ปวง งดซื้อข้าวเปลือกไว้สักคราว
 หนึ่ง เพื่อราคาข้าว ราษฎร จะได้ หักผ่อนราคา ลงบ้าง ส่วนข้าว
 ที่รัฐบาลจะซื้อ คราวนี้ประมาณ อย่าง มาก ก็ราว ๒๐๐ เกวียน
 และ บางทีก็จะไม่ถึง ๒๐๐ เกวียน เมื่อ รัฐบาลซื้อข้าวได้ พอ
 ต้องการ แล้ว พวกพ่อค้าจึงค่อยซื้อต่อไป พวกพ่อค้าก็
 ยอมตกลง และงดการซื้อข้าวให้ชั่วคราว หนึ่ง

การจักซื้อข้าวคราวนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้จักให้ขุนสิงห์
 ขุนาทร ผู้ช่วยราชการเมือง นครราชสีมา นายเชียง พนักงาน
 บัญชีพระคลังมหาคลัง ๑ นายเชยเสมียนห้องมหาดไทย ๑ รวม

๓ นาย พร้อมด้วยพระไชยณรงค์นาทปลัด มณฑล เป็นพนักงาน
 จัดซื้อข้าว ข้าวที่ซื้อได้ ที่เมือง นครราชสีมา ในเวลานี้ คง
 ด้วย สัก ๓๑ ทรนาค เป็น ราคา สักละ ๑ บาท เข้า ๖๐ เกวียน
 ๑๕ ทรนาค เป็น เงิน ๔,๗๕๗ บาท ๕๗ สตางค์ ค่า กระสอบ
 บ้านไร่ ข้าว สัก ปริมาณ ๑๒๘ บาท ๖๐ สตางค์ และหลวง
 ชนุรักษ์ ได้เกณฑ์ เกวียน เมือง ปริมาณ มาจนไป แล้ว เป็น ข้าว
 ปลัดอก ๓๒ เกวียน ๖๔ สัก ส่วน ข้าว ปลัดอก ที่เหลือ อยู่ ได้
 จัดให้ เจ้าพนักงาน รักษาไว้ ที่ ยุ้งข้าว ชน บำรุง วาณิช ที่ ตำบล โข
 กลาง ข้าพระพุทธเจ้าหวัง ด้วย เกล่า ว่า ข้าว เท่า ที่ ซื้อไว้
 ๖๐ เกวียน แล้ว เห็น จะ เป็นการ เพียงพอ ไม่ ต้อง ซื้อ เพิ่ม อีก

การแจกข้าวให้ราษฎร ในเมืองบุรีรัมย์ ที่ขอชยากัน หลวง
 ชนุรักษ์ ภูเบศร์ ผู้ว่าราชการ เมืองบุรีรัมย์ แจ้งว่า จะได้ แจก
 ให้ราษฎร ใน ๓ อย่าง นี้ คือ

๑. ให้แก่ราษฎร ที่ไม่มีข้าวจะบริโภค ซึ่งมีเงินซื้อ
 ตามราคาของรัฐบาลที่ได้ซื้อไว้ นั้นเท่าจำนวนข้าว ที่จะพอบริโภค
 จำพวกหนึ่ง

๒. ให้แก่ราษฎร ที่ขอ ชยาก ไม่มี เข้าบริโภค ในจำพวก
 ที่ร่างกาย ทุพพลภาพ คือ คนชรา พิการ เด็ก ซึ่งทำมาหา

เลียง ชีพ ด้วยตนเองไม่ได้ จำพวกหนึ่ง

๓. ให้แก่ราษฎรที่ขอกอยากไม่มีข้าวบริโภค แต่มีกำลัง
ร่างกายแข็งแรง พอจะใช้ทำการโยธาให้รัฐบาลได้ โดยคิด
จำนวนข้าวเป็นค่าจ้างวันหนึ่งไม่เกิน ๑ บาท จำพวกหนึ่ง

แต่การแจกข้าวนี้ หลวง อนุรักษ ภูเบศร์ยังไม่ได้ส่ง
บัญชีรายการมายังข้าพระพุทธเจ้า ถ้าได้รับบัญชีรายการ
แจกข้าวจากเมืองบุรีรัมย์เมื่อใด จะได้นำไปขอกราบทูลถวาย
บัญชีรายการมาครั้งหลัง

หนึ่ง เมื่อ ต้น ข น ราษฎร ที่ อำเภอ รัตนบุรี อำเภอ
ประโคนชัย และอำเภอเมืองบุรีรัมย์ เกือบขอกอยากกันดาร เข้าชน
ข้าพระพุทธเจ้าได้หาความกราบทูลได้ฝ่าพระบาท มีพระ
กระแสรับสั่งโปรดเกล้าฯ ให้ซื้อข้าวแจก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้
มีคำสั่งให้ หลวง อนุรักษ ภูเบศร์ จัดการซื้อข้าวแจกแก่ราษฎร
ที่ขอกอยากเหล่านี้ โดยใช้แรงทำการโยธาแทนค่าข้าวพวก
หนึ่ง ก็ยังเกิดและผู้ทุพพลภาพที่ไม่สามารถทำการโยธาแทน
ค่าข้าวได้ อีกพวกหนึ่ง เป็นจำนวนข้าวที่ได้แจกแก่ราษฎร
ทั้ง ๒ จำพวกนี้ ๔๔ เกวียน ๓๖ สัก เงิน ๑,๘๗๐ บาท

รวม ๒ คราวเป็นข้าว ๑๐๘ เกวียน ๖๑ สัก เงิน ๖,๖๖๗ บาท
 ๕๗ สดางค์ รวมทั้งค่า กระสอบ ข่านใส่ข้าว ด้วย เงิน
 ๖,๗๙๖ บาท ๑๗ สดางค์

ควร มี ควร แล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า พระยาจำเริญบดี
 ประทับ ครา ตำแหน่ง มา เช่น ลำคัญ

เรื่องกงสุลอังกฤษไปตรวจการตามหน้าที่

ที่ ๑๓๘/๔๐๓๗

กล่าวว่าการต่างประเทศ

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐
พระยาพิพัฒน์โกษา แจ้งความมายัง พระยาศรีสุทโธ
ราช ปลัด ทูลฉลอง กระทรวงมหาดไทย

ด้วย มีสเตอร์ เบ็กเก็ต อุปทูตอังกฤษ ได้มีหนังสือมา
กราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วงศ์วโรปการ
ณ บัณฑิตหนึ่ง ลงวันที่ ๑๗ เดือนนี้ว่า มีสเตอร์ คนผู้ว่าการ
แทนกงสุลอังกฤษ ซึ่งออกไปตรวจการตามหัวเมืองทาง
ตะวันออก เมื่อเดือนธันวาคมและมกราคมก่อนนั้น ได้ทำ
รายงานการเดินทาง ส่งไปยังกระทรวงว่า การต่างประเทศ
อังกฤษ กล่าวสรรเสริญความชอบของบรรดากรมการอำเภอ
ของเมืองทั้งหลาย ตามที่มีสเตอร์คนนี้ได้ไปตรวจการนั้น
รัฐบาลอังกฤษ จึงได้มีคำสั่งให้ มีสเตอร์ เบ็กเก็ต นำคำแสดงความ
ชอบใจมายังกระทรวงมหาดไทย จึงมีรับสั่งให้ส่งสำเนา
หนังสือ มีสเตอร์ เบ็กเก็ต มาให้ทราบ พร้อมกันจดหมายเหตุนี้
ด้วยแล้ว

ขอให้นำ ความกราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่าพระบาท
ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พระยาพิพัฒน์โกษา

(สำเนา)

สถานทูต กรุงสุล อังฤษ

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

กราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชร
ปราการ เสนาบดี กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ประเทศ ทรงทราบ
พระเดชพระคุณคง จะทรงทราบ อยู่แล้วว่า มีสเตอร์ตัน
ผู้แทน กรุงสุล อังฤษ ได้ออกไปทวง การ ทางหัวเมือง ทางทิศ
ตะวันออก เมื่อระหว่างเดือนธันวาคม และ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘
ใน รายงาน ของ มีสเตอร์ตัน ซึ่งเกล้า ฯ ได้นำ ส่ง ต่อ เสนาบดี
กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ประเทศ ของ รัฐบาล อังฤษ นั้น มีสเตอร์ตัน
ได้ยกข้อความขึ้นโดย ปรากฏว่า เมื่อเขาได้ ไป ถึง ณ ที่แห่ง
ใด ๆ เจ้าพนักงาน ฝ่ายสยาม ได้ จักการ รับรอง และเป็นธุระ
ช่วยเหลือ เกื้อหนุน แก่เขาโดย แข็งแรง โดยเหตุที่ พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ ฯ เสนาบดี กระทรวง มหาดไทย ได้ทรงเป็น

พระธรรมาจารย์ ช่วยเหลือเขา มาก เขา จึงได้ เดินทาง และ จักการใน
หน้าที่ของเขาไปได้ โดยสะดวกทั้งนี้

บัดนี้เกล้าฯ ใต้ รับ คำสั่ง จาก รัฐบาล ของเกล้าฯ ให้
แสดง ความ ยินดี และ ชอบใจ ต่อ เจ้าพนักงานฝ่ายสยามในนาม
ของ รัฐบาล อังกฤษ ในการ ที่เจ้าพนักงานฝ่าย สยาม ได้
จักการ รับ ร้อง และ เป็นธุระ ช่วยเหลือ เกือบหมื่น แก่ มิสเตอร์ คัท
โดย แข็งแรง นั้น และ เกล้าฯ มีความ ยินดี เป็นอัน มาก ใน
การ ที่ได้ มีโอกาส กระทำ ตาม คำสั่ง นี้

เพราะฉะนั้น ขอ พระเดชพระคุณได้ ทรงโปรด ชี้แจง ข้อ
ความ ทั้ง นี้ ต่อ เจ้าพนักงานผู้ที่ได้ จักการ รับ ร้อง และ ช่วยเหลือ
เกือบหมื่น แก่ มิสเตอร์ คัทให้ทราบ ด้วย

ควร มีควร แล้วแต่ ะโปรด

(ลงนาม) มิสเตอร์ ดับเบิลยู อาร์ที เบกเก็ต

ตราขึ้นที่

ศาลาว่าการ มหาดไทย

แผนก ต่าง ประเทศ วันที่ ๑ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

เสนาบดีกระทรวง มหาดไทย ถึง ข้าหลวงเทศาภิบาล
สำเร็จราชการมณฑลอุดร มณฑลพิษณุโลก มณฑลนครราชสีมา
มณฑล เพ็ชรบูรณ์

ด้วยในการที่ มีสเตอร์ กับ ผู้แทน กองสุล อังกฤษ ได้ ออก
ไป ตรวจการใน หน้า ที่ ของ เขาทาง หัวเมือง ที่ ศักดิ์ ธรณ์ ออก เมื่อ
ระหว่าง เดือน ธันวาคม และ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙ นั้น มีสเตอร์
กับ ได้ ทำ รายงาน ขึ้น ต่อ เสนาบดี กระทรวง ว่า การ ต่าง ประเทศ
ของ รัฐบาล อังกฤษ ยกข้อ ความ ขึ้น โดย ปรากฏ ว่า เมื่อ มีสเตอร์
กับ ได้ ไป ถึง ที่ แห่ง ไก ๆ เจ้าพนักงาน ฝ่าย สยาม ได้ จัดการ
รับ ร้อง และ ช่วย เหลือ เกื้อหนุน แก่ เขา โดย แข็งแรง

บันทึก ได้รับ จดหมาย กระทรวง ว่า การ ต่าง ประเทศ
ที่ ๑๓๘-๔๐๓๗ ลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๐ นำ
ส่ง สำนักราชการ มีสเตอร์ เข้มแข็ง ต่อ ปรากฏ อังกฤษ ถึง กระทรวง
ว่า การ ต่าง ประเทศ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๐ มา
มีความ ว่า รัฐบาล อังกฤษ ได้ มี คำ สั่ง ให้ มีสเตอร์ เข้มแข็ง แสดง
ความ ยินดี และ ชอบใจ ต่อ เจ้าพนักงาน ฝ่าย สยาม ในนาม ของ
รัฐบาล อังกฤษ ในการ ที่ เจ้าพนักงาน ฝ่าย สยาม ได้ จัดการ
รับ ร้อง และ เป็น จรร ช่วย เหลือ เกื้อหนุน แก่ มีสเตอร์ กับ โดย แข็ง
แรง ทั้งนี้ เพราะ ฉะนั้น ให้ ส่ง แรง ข้อ ความ ทางนี้ ให้ เจ้าคนาที่ ซึ่ง
เป็นผู้ รับ ร้อง มีสเตอร์ กับ ใน เวลา ที่ ออก ไป ตรวจ ราชการ ให้
ทราบ ทว กับ

ได้ส่งสำเนาจดหมายมิสเตอร์ เบ็กเก็ต อุปทูต อังกฤษ ถึง
กระทรวง ว่า การต่างประเทศ ฉบับลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม
ร.ศ. ๑๓๐ มาพร้อม กับ ท้องตรา ฉบับนี้ กวบแล้ว

ดำรง

ประทับตรา พระราชสีห์ นอบบ มาเป็น สำคัญ

เรื่องราษฎรตำบลปากพลีถวายชัยมงคล และทูลเกล้า ฯ ถวายเงินสมโภช

ตราใหญ่ที่ ๑/๘๗ ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย
แผนก ปลัดบัญชาฯ วันที่ ๒๐ มกราคม รักษาสถาบัน ๑๓๐
สารตราเจ้าพระยาจักรีศรีอภัยราช สมุหนายก อัคร
มหาเสนาบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ ถึง พระยาประจำส่วย
สระเกษ ผู้ว่าราชการเมืองปราจีนบุรี

ด้วยในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชคราวนี้
ราษฎรตำบลปากพลี แขวงเมืองปราจีนบุรี ต่อกับเมืองนครนายก
รวม ๑๘๖ คน มี อ้าแกง เข้ม อายุ ๑๐๒ ปี เป็น หัวหน้า มีความ
ประสงค์จะ สมโภช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึง เข้า ทูล
กันรวมได้เงิน ๗๑ บาท ๙๓ สตางค์ และ ทำ หนังสือ ถวาย
ชัยมงคล ฝากพระครูปราจีนธรรมธารี เจ้าคณะเมืองปราจีนบุรี
เข้า มา ส่งยัง กระทรวง มหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม
รักษาสถาบัน ๑๓๐ ขอให้ นำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

หนังสือที่ราษฎรปากพลีถวายชัยมงคลทั้งนี้ “ราษฎรใน
ตำบลปากพลี อำเภอเมือง เมืองปราจีนบุรี กับ ตำบล ปากพลี
อำเภอเขาใหญ่ เมืองนครนายกพรมแดนกัน ยังมีหญิงผู้ เฒ่า

คนหนึ่งชื่อเข็ม ชายร้อยกับสองปี พร้อมด้วย นายกล่อม นายเฒ
 นายเปี่ยม ผู้ใหญ่บ้านเผือก หลวงขจร ได้ทราบบว่าพระราช
 โอรสของ พระเจ้า อยู่หัวที่ สวรรคต แล้วนั้น ได้ ราชานิกเขก
 ครอง ราชสมบัติสืบ ต่อไป จึงหาหรือกันว่า เราสมควรจะ
 ทำขวัญให้ คัลให้พร พระเจ้า อยู่หัวของเรา ก็พร้อมใจ กันแล้ว
 ก็ยัง นายกล่อม นายเฒ นายเปี่ยม ผู้ใหญ่บ้านเผือก หลวง
 ขจร ให้ไปบอกคน บรรดาที่เป็น ลูกหลานพี่น้อง เพื่อนบ้าน
 ออกอิฐ คน ละเฟื้อง คน ละไฟข้าง บาทหนึ่งข้าง รวมได้
 เงิน ๗๑ บาท ๙๓ สตางค์ คน ที่ ออกอิฐ มาก และ น้อย มีชื่อ
 แจก อยู่ในบัญชี รายละเอียดที่ สอด มา กับ หน้าสื่อนะบันนี้ ข้อที่
 ให้พรนั้น

“๑. ขอให้ พระเจ้า อยู่หัว ครอง ราชสมบัติ มีอายุคงทน
 จนแก่เฒ่า

๒. ให้มีพระ ภาย บริสุทธิ ปราศจากความเจ็บไข้
 โรคภัยทั้งหลายอย่าได้มี

๓. ให้มีความสุข ทุก ประการ

๔. ให้มี บุญญาแผ่ไปทั่ว ทิศานุทิศ รู้ไปถึง ทิศใด ๆ
 ได้ เกรง ขาม กลัว ขยาด แม้ศัตรูในทิศใด จะคิดร้ายประการ
 ใด ๆ ก็ให้เสื่อมศูนย์ไป อย่าให้คิด ต่อไปได้

๕. พระ ราชสมบัติ สิ่งใดยัง บกพร่อง ก็ได้บริบูรณ์ยิ่ง

ชนกว่าเก่า

๖. ขอใต้ครองราชสมบัติตามประเพณี กษัตริย์ โดย
สุจริตมั่นคง แม้ว่าพาลจะมาโยกโคลงประการใด ก็อย่าให้
หวั่นไหว ด้วยอำนาจผลบารมีของพระเจ้าอยู่หัว ทรงทุกประการ
ชัยพรทั้งหลายนักบิณ ๗๑ บาท ๔๓ สดางค์ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอถวายให้แก่สมเด็จพระบรมเทวมหาราชวิฆเนศวรพระมงกุฎเกล้า
เจ้าสยามผู้เขมรเอก บรม จง ประสิทธิ์ แก่ พระเจ้า อยู่ หัว
ทุก ประการ เทอญ”

กระทรวงมหาดไทยได้นำหนังสือถวายชัยมงคล กับ
เงินสมโภช^{๕๕} ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ทรงทราบฝ่า
ละของขลุ่ยพระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือ
เกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้มีสารตราพระราชสีห์^{๕๖} ขยับให้
ให้ผู้ว่าราชการ เมืองปราจีนบุรีเชิญไปยังบ้านปากพลี เรียก
ชุมนุมราษฎร มา และอ่านสารตราให้ทราบทั่วกันว่า พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับพร กับเงินสมโภช ด้วย
พระราชหฤทัยยินดี ทรงอนุโมทนาในความสวามิภักดิ์ของ
ราษฎร เหล่านี้แล้ว และทรงพระราชดำริว่า เงินที่ราษฎร
ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสมโภช^{๕๗} นี้ เป็นเงินสมโภช

รัชกาล สมควรจะใช้ ในการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งราษฎร
ทั้งหลาย จะได้รับ ประโยชน์และความสุขจากเงินสมโภชนี้ จะ
เป็นที่พอ พระ ราชหฤทัยยิ่ง กว่าที่ ทรง รั้งไว้ ใช้ สอย ใน ส่วน
พระองค์ จึง ทรง พระกรุณาโปรด ให้ผู้ว่า ราชการ เมือง
ปราจีนบุรี ไปตรวจ ว่า จะ ควร สร้าง สิ่งใดในที่นั้น ให้
เป็น สาธารณ ประโยชน์ ได้ถึง พระ ราช ประสงค์

บัดนี้ พระ ยาประชาไสยสวเขต ผู้ว่า ราชการ เมือง
ปราจีนบุรี เข้า มาเฝ้า กราบ บังคม ทูล ว่า พระ ภิกษุสงฆ์ กับ
ราษฎร ชาว บ้าน กำลัง เรียบ ไร กัน จะ สร้าง สะพาน ข้าม คลอง
ปากพลี อันเป็นหนทาง ที่มหาชนได้อาศัย ไป มาค้าขาย เป็น
อันมาก การ นี้ยัง หา สำเร็จไม่ ทรง พระราช คำริ เห็นว่า
สะพานนี้เป็น วัตถุ อัน ประกอบ ด้วย สาธารณประโยชน์ ควร
แก่ พระ ราช ประสงค์ จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อม ให้พระราชทานเงิน สมโภช รายนี้ ให้ผู้ว่า
ราชการเมืองปราจีนบุรี เข้า ทุนสร้างสะพานข้ามคลองปากพลี
ให้เป็นสาธารณ ประโยชน์ แก่ มห ชชน ในที่นั้น ถ้าและทุน
ที่ จะ สร้าง สะพาน นี้ยัง หา อยู่เท่าใด จะ ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้าโปรด กระหม่อม พระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วน
พระองค์ เพิ่ม เติม จน พอ และ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

พระราชทานนาม สะพานนี้ให้เรียกว่า “สะพานสามิภักดิ์”
ให้บรรดาผู้ที่ได้รับประโยชน์และความสุขได้อาศัย สะพานนี้
อนุโมทนา ความ สามิภักดิ์ของชาว บ้าน ปาก พลี สืบไป ตลอด
กาลนาน

เพราะฉะนั้นให้พระยาพระราชาไวยสเรศ เชิญสารท
ละบับนี้ไปยังบ้านปากพลี เรียกราษฎร ที่มีชื่อแจ้งอยู่ใน
บัญชีที่ได้ส่งมานี้ มาชุมนุมและ อ่าน สารตราให้ทราบทั่วกัน
และให้จัด การ สร้าง สะพาน สามิภักดิ์ขึ้นข้ามคลอง ปาก พลี
ให้สำเร็จตามพระบรมราชประสงค์ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
มา^{นี้} จงทุก ประการ

(ลง พระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ประทับตรา พระราชสีห์ใหญ่ มาเป็นสำคัญ

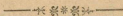
ข้าหลวง กับ พระสุนทรราชวงศา อุปฮาดราชวงศ์ จักแจ้ง
 ทำโรงปักราชวัติตรอง นิมนต์ พระสงฆ์ สวดพระพุทธมนตร์
 รดน้ำทุกวันนั้น ได้นำใบออกซันกราบบังคม ทูลพระกรุณา
 ทูลเกล้าฯ ถวาย ขนหาง ขนคาง ขนคิ้วระ ข้างพัง ทรง
 ทอพระเนตร ทราบได้ฝ่าละอองฯ ไปรดเกล้าฯ ให้เอา
 ขนหาง พระยาเศวต ญชฺร พระยาเศวตไอยรา พระยา
เศวตคชลักษณ์ พระเทพญชฺรทั้ง ๔ มาเทียบ ขนหาง
 ข้างเผือกเก่าทั้ง ๔ ข้าง ต้นขน เหลืองอ่อน ปลายขน
เหลืองแก่ แต่บริสุทธทั้งสี่ แต่ขน หาง ข้างพัง คล้อง
ได้ใหม่ ต้นขน แกรมัวปลาย ขนขาว และขนหางเห็นเป็น
 เกลียว อยู่ข้าง ห้า เหมือนขน ข้างเผือกแต่ก่อน สนิทแท้
ทีเดียว ไม่ จึงมีพระบรมราชโองการ ตรัสเหนือเกล้าฯ ว่า
 เมื่อ พระสุนทรราชวงศา ได้พระพิมพ์รัตนกิริณี บอกลงไปก็
 ว่าเป็นข้างเผือก ไปรดให้ข้าหลวง ขึ้นมาขึ้นสูตร บอกลง
 ไปว่าเห็น แต่ข้างสี่ ประหลาด ครั้น ข้างลงไปถึงกรุงเทพฯ
 ทรง ทอพระ เนตรเห็นเป็นข้าง ควรนับว่าเป็น เผือกเหมือน
 คำ พระสุนทรราชวงศา บอกลงไป แต่เห็นข้างเผือก อย่างไร
ได้ทรงกำชับให้ พระสุนทรราชวงศา อดล้าไห้เสาะหาข้าง
สำคัญในบารมี ที่เป็นที่เกิดพระพิมพ์รัตนกิริณี ให้

ได้ช้างสำคัญตัวพิเศษขึ้นไปเป็นเผือกเอก ในครั้งนั้น พระ
 สุนทรราชวงศ์ อู๋ซำก ราชวงศ์ ราชบุตร จักให้ขุนวิเศษ
 หมอ นายหงควาญ คู่ช้างต่อไปแทรกโพน คล้องได้ช้าง
 พังสีประหลาด ชักนำมาถึงเมืองยโสธร พอประจบกันกับ
 พระวัชรินทรารักษ์ ข้าหลวง พระมหาวิจิตรย์ข้าหลวง ท้าว
 ห่อคำข้าหลวง ได้เห็นต่างพระเนตร พระกรรณ และช่วย
 พระสุนทรราชวงศ์ปลุกโรจน์มนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์
 รศนา บอกลักษณะรูปพรรณช้างลงไปนั้น ชอบด้วยราชการ
 แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ว่า พระวัชรินทรารักษ์ ข้าหลวง
 พระมหาวิจิตรย์ ข้าหลวง ท้าวห่อคำข้าหลวง ก็เป็นคน
 ขึ้นไปแต่กรุงเทพฯ พระสุนทรราชวงศ์ก็เป็นผู้ใหญ่ ได้
 เคยพบเห็นช้างเผือก ช้างสีประหลาดมามากหลายช้าง ควร
 จะนับถือถ้อยคำได้ แต่ทรงพระราชดำริเห็นว่า ช้างพัง
 คล้องได้ใหม่เป็นช้างเล็ก เกือบจะเป็นช้างเนื้อใหม่เนื้ออ่อน
 สีตัวช้างจะไม่คงที่ ถ้าสีคงอยู่ เหมือนกับใบบอ พระ
 วัชรินทรารักษ์ พระสุนทรราชวงศ์ ก็จะต้องรับรองลงไป
 ให้สมกับตระกูลช้างเผือก แล้วจะพระราชทานบำเหน็จรางวัล
 พระสุนทรราชวงศ์ ขุนวิเศษ หมอ นายหงควาญ ให้มาก
 ยิ่งขึ้นไป บัดนี้โปรดเกล้าฯ ให้หมื่นชนาธิพบาล หัวหมื่น

พระตำรวจในซ้าย หมีนรรรักษา หัวหมีน พระตำรวจในขวา
 นายมหาคชรักัน นายภักคิริกัน ขุนจำ กรมข้างใน พระบรม
 มหาราชวัง นายอนุภาพเรือง ภาพ นายชำนาญคชศิลป์
 กรมข้างใน พระบรมราชวัง ถัดตราพาหโมผก ๒ คน หโม
 พัทธไนค ๒ คน กับหมีนจิตรโสภาข้างเขียน หมีนจิตร
 บรรจงข้างขึ้น รับขึ้นมาให้พระวัชรินทรารักษ์ ข้าหลวง
 พระมหาวิมลชัยข้าหลวง ท้าวหน่อคำข้าหลวง กำชัยให้
 พระสุนทรราชวงศาอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ท้าวเพี้ย
 กรมการ พิทักษ์รักษา ปรมปรีช ข้างไว้ ให้ตั้งอย่าให้มีเหตุ
 การณ์ได้ และให้นายมหาคชรักัน นายภักคิริกัน นาย
 อนุภาพเรือง ภาพ นายชำนาญคชศิลป์ กรมข้างพิเคราะห์
 คุกข้างใต้ถื่น แล้วให้หมีนจิตรโสภา หมีนจิตร บรรจง ขึ้น
 รูปถ่าย อย่างเคลือบสีข้าง ให้หมีนชนาทิพบาลตำรว หมีน
 นรรรักษา ตำรว นายมหาคชรักัน นายอนุภาพเรือง ภาพ กับ
 ข้างขึ้นข้างเขียน รับลงไปกรุงเทพฯ โดยเร็ว แต่นาย
 ภักคิริกัน นายชำนาญคชศิลป์ ขุนจำ กับหโมผก หโม
 พัทธไนค ให้อยู่กำกับคุกแล ปรมปรีชข้างไปก่อน นายมหา
 คชรักันคุมรูปข้างลงไปทูลเกล้าฯ ถวายทรงทอดพระเนตร
 ข้างฝั่งเป็นข้างเผือกแน่แล้ว ถึงเดือน ๑๑ ปีชวด นคกน

นำ สดลง ทาง แห้ง พอ จะเดินข้างลงไปได้ ก็ให้ พระสุนทรราช
วงศา จัก ข้าง ต่อ หมอ ควบูเดินข้าง พักผ่อนลงไป ตามระยะ
น้ำ ระยะ หนึ่ง แล้วให้วัด กำหนด เดิน ข้างสำคัญ วันหนึ่ง ก็เสก
ขลุ่ย พักที่บ้านโค เมืองโคช้าง ให้ เทหมาย ลงไป ให้ แ่นอน
แล้ว จะไปรดเกล้า ฯ ให้ ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ขึ้นมา รับ ช่วยพระ
สุนทร ราชวงศา ชัก นำ ข้าง พัก สำคัญ ลงไป ให้ ถึง บ้าน บ่อ โพง
กรุงเก่า ใน เดือน ๑๒ ข้างขึ้น จะให้ มีการสมโภช แล้วจะไ้รับ
ข้าง ลง แผล่ ลงลงไปนครเทพ ฯ ตามอย่างธรรมเนียมอัน
สมควร และ ซึ่ง พระวชิรรัตนารักษ์ ข้าหลวง พระมหาวินิจฉัย
ข้าหลวง ว่า จะ ขอ อยู่ ช่วย พระสุนทร ราชวงศา รักษาปรน
ปรือ ข้าง นี้ ก็สมควร อยู่ แต่ ข้าราชการ ที่ เมืองนคร จัมปาศักดิ์
เกี่ยว ข้อง อยู่ มาก ให้ พระวชิรรัตนารักษ์ พระมหาวินิจฉัย
เร่ง เชิญ ท้อง ตรา ขึ้นไป จักแจ้ง การณ เมืองนคร จัมปาศักดิ์ ก่อน
พระวชิรรัตนารักษ์ จะ จักให้ ขุน ห่ม คน โค อยู่ ช่วย พระสุนทร
ราชวงศา พิทักษ์ รักษา ข้าง ก็ตาม หรือ เห็น ว่า ขึ้นไปถึง เมือง
นครจัมปาศักดิ์ แล้ว เร่ง รัด ของ ส่วย ของ เกณฑ์ หัวเมือง ท่ง บึง
ส่ง ลงไป ไ้ครบ จักแจ้ง การ ที่ เมือง นครจัมปาศักดิ์ แล้ว เสริ
ไ้โดย เร็ว พระวชิรรัตนารักษ์ พระมหาวินิจฉัย จะ กลับ

มาช่วย พระสุนทรราชวงศา นำช้างพัง สำคัญ ลงไปกรุงเทพ ฯ
ก็ตามแต่จะเห็นควรนั้นเถิด พระวิชิตนทรารักษ์ จะ ยกไป
 จากเมือง ยโสธร วนโค ให้บอกลงไปให้แจ้ง ด้วย ^{หนึ่ง}
 ไปรตเกล้า ฯ พระราชทานพระสุนทรราชวงศา ^{สี่} เสือแพร
 มังกร ๑ ^{สี่} เสือแพรทวน ๑ แพรประแจเงินพับ ๑ ผ้าปูม
 เขมร ผืน ๑ ใ้ มอบ ^{สี่} มอบผ้าให้หมื่น ษนาทิพบาล ^{สี่} หมื่น
 วรรณวิชาคุมขมา พระราชทานให้พระสุนทรราชวงศา รับไว้
 เป็นรางวัลไป พลาถ ก้อน ถ้า ช้างลง ไปกรุงเทพ ฯ แล้ว
 จะไปรตเกล้า ฯ พระราชทานเงินตรา ^{สี่} ผ้าเพิ่มเติมให้อีก
 หนึ่งสี่ มา ณ วันที่ ๒๖ ^๕ ค่ำ ขาด ผดุง

(ที่มีเส้นขีดใต้บรรทัดนั้น คือที่เป็นลายพระราชหัตถเลขา
 ใน พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้า เจ้า อยู่หัว)

เรื่องขออนุญาตเพิ่มเงินค่าเช่าบ้านกรรมการ มณฑลภูเก็ต

ศาลารัฐบาล มณฑล ภูเก็ต

วันที่ ๒๗ เดือน ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘

ขอ ประทาน กราบเรียน เจ้าคุณ พระยาศรีสุทธารักษ์

ปลัด ทูล ผลของ กระทรวง กรรมการ

ด้วยเงินค่าเช่าบ้าน ที่ กระทรวงอนุญาตให้เดือนละ ๔๐ บาทตั้งแต่ เดือน พฤษภาคม ค.ศ. นี้ ได้จ่าย ตาม จำนวนนี้มา ๔ เดือน ครั้นเมื่อ เดือน กันยายน ค.ศ. นี้ จ่ายเงิน ค่าเช่าบ้าน สำหรับ นายเว้ง กับ นายฉิม หักหนึ่ง เดือนละ ๓๐ บาท ส่วนข้าพเจ้า กับ ครอบครัว มณฑลให้พักอยู่บ้านหลวง แห่งหนึ่ง และให้นายเชือ นายผล นายเยียมพัก อยู่รวม กันอีก แห่งหนึ่ง แต่บัดนี้บ้านที่ข้าพเจ้าพัก อยู่นี้ มณฑล จะให้ฝรั่งเช่า เดือนละ ๒๐๐ เหรียญ ได้ตกลง กับ กระทรวง มหาดไทย แล้ว เวลานี้บ้านหลวง แห่งอื่น ก็ไม่มี จึง จำเป็น ต้องขอความ กรุณาโปรด ขออนุญาต เพิ่ม ค่าเช่า บ้านให้ อีกเดือนละ ๒๐ บาท ตั้งแต่ เดือน พฤศจิกายน ค.ศ. นี้

ควร มีควร แล้วแต่จะ โปรด

(ลงนาม) ขุนอุปการศิลป์เสวี
ข้าหลวงกรรมการ

ที่ ๑๑๕/๒๕๔๔

กระทรวง ขรรพการ

วันที่ ๒๒ เดือน พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เรียน มาถึงพระยาอิศรพันธ์ โสภณ
ปลัด ทูลฉลอง กระทรวง พระคลัง มหาสมบัติ

ด้วยท่านเสนาบดีกระทรวงขรรพการ มีบัญชาให้เรียนมา
ว่าเงินค่าเช่าบ้าน กองข้าหลวงขรรพการมณฑล ภูเก็ต จำนวน
ศก ๑๒๘ ตามที่ได้รับอนุญาต เงิน ๔๔๐ บาทนั้น ไม่พอ
จ่ายไปกว่าจะตลอดปีได้ เพราะเหตุว่า กระทรวงขรรพการได้
จัดส่งครูไปรับราชการ อยู่ในกอง ข้าหลวงขรรพการ มณฑล
ภูเก็ตอีกหลายนาย จำเป็นต้องให้เช่าบ้านอยู่ เหตุฉะนี้จึง
ขอโอนเงินเดือนใน ตำแหน่ง ครู ชั้น ๒ เลขที่ ๓๒ เดือน ละ ๑๐๐
บาท แผนกโรงเรียนสามัญศึกษา ซึ่งยังว่าง อยู่ในจำนวนเดือน
ตุลาคม ศก ๑๒๘ นั้น ไปเพิ่มจ่ายในประเภท ค่าเช่าบ้าน
กอง ข้าหลวง ขรรพการ มณฑล ภูเก็ต อีก ๑๐๐ บาท ขอได้
โปรดส่งไปจ่าย ทวง พระคลัง มณฑล ภูเก็ตด้วย

ขอให้นำความกราบทูลพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรี
สุรนาถ เสนาบดีกระทรวง พระคลังมหาสมบัติ ทราบฝ่า
พระบาท แล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

(ลงนาม) วิสุทธิสุริยศักดิ์

ปลัดทูลฉลอง

ที่ ๘๕/๘๐๖๗

หอรัษฎากรพิพัฒน์

วันที่ ๑๐ ธันวาคม รตนโกสินทรศก ๑๒๘
เรียน พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ปลัดทูลฉลอง กระทรวง

กรรมการ

ได้ รัชทายาทหมาย ฉะบับที่ ๑๑๕/๒๕๔๔ ลงวันที่ ๒๒ เดือน
ก่อน ซึ่งขอโอนเงิน ตำแหน่ง ครู ชน ๒ เลขที่ ๓๒ แผนก
โรงเรียน สามัญศึกษาเงิน ๑๐๐ บาทไปเพิ่มจ่าย เป็น ค่า
เช่าบ้านข้าหลวง กรรมการ มณฑลภูเก็ต

ขอประทานทราบอีกก่อนว่า จะโอนจ่ายไป เป็นค่าเช่าบ้าน
แก่ผู้ใด เป็นจำนวนเงินเดือนละเท่าใด แต่เดือนใดเกินคั้นไป
แล้วแต่จะไปรค

(ลงนาม) พระยาอิศรพันธ์ ไสภณ

ที่ ๑๒๖/๘๔๔๘

กระทรวงรวมการ

วันที่ ๒ เดือนธันวาคม ร.ศ. ๑๒๘
พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เรียน พระยา อิศรพันธ์ ไสภณ
ปลัดทูลฉลอง กระทรวง พระคลังมหาสมบัติ

ด้วยหนังสือที่ ๘๕/๘๐๖๗ ลงวันที่ ๑๐ เดือนนี้ว่า
เงิน ๑๐๐ บาท ที่กระทรวงนี้ขอโอนไปเป็นค่าเช่าบ้าน
ของข้าหลวง กรรมการ มณฑลภูเก็ต จะจ่ายเป็นค่าเช่าบ้าน

ให้แก่ผู้ใด เป็นจำนวนเกินละเท่าใด แต่เกินใดเกิน
 ด้้นไปนั้น ได้นำ ความกราบเรียนท่านเสนาบดี กระทรวง
 ธรรมการ ทราบแล้ว

มีบัญชาว่า เงินที่ขอโอนไปจ่าย ๑๐๐ บาทนี้ สำหรับ
 เชื้อค่าเช่า บ้านข้าหลวง ธรรมการ เพราะที่ซึ่ง อยู่มา
 แต่เดิม นั้นเป็นที่หลวง มณฑลได้จัดให้ฝรั่งเช่า อยู่เกิน
 ละ ๒๐๐ เหรียญ ข้าหลวง ธรรมการ จึงต้องหาที่เช่า อยู่ใหม่
 ค่าเช่า เกินละ ๒๐ บาท ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘
 นี้เป็นต้นไป ขอได้โปรดรับ สั่งให้โอนจ่ายไป ด้วย

ขอได้นำ ความกราบ ทูลพระเจ้า ลูกยาเธอ ฯ เสนาบดี
 กระทรวง พระคลังมหาสมบัติ กราบ ฝ่าพระบาท แล้วแต่จะ
 โปรดเกล้า ฯ

(ลงนาม) วิสุทธิธรรมรังษี

ปลัดทูลฉลอง

ที่ ๙๗/๑๐๐๖๙

หอรัษฎากรพิพัฒน์

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก ๑๒๘
 เรียบ พระยาวิสุทธิธรรมรังษี ปลัดทูลฉลอง กระทรวง ธรรมการ
 ใ้รับ เขตคมาณระบับที่ ๑๒๖/๔๘๔๘ ลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม

มณฑลนี้เดือนละ ๒๐ บาท ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๒๘๙
เป็นต้นไปแล้ว

(ลงนาม) เจ้าพระยาวิชิตรวงศ์วุฒิไกร

เสนาบดี

(ประทับตรา พระเพลิง ทรง รร.มาก น้อย มาเป็นสำคัญ)

คำสั่งว่าด้วยลักษณะ

คนทศควรนับว่าเป็นคน ในบังคับหรือบงกชต่างประเทศ
ซึ่งอยู่ในอำนาจศาลสยามและคนที่ไม่ควรนับ

คำสั่ง ที่ ๒๔

ด้วยกระทรวงมหาดไทย ได้รับ จกหมาย กระทรวงว่าการ
ต่างประเทศที่ ๘๘/๒๔๖๘ ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐
ซึ่งแจ้งมาในเรื่องปัญหาที่ว่า ใคร เป็นผู้สมควร ที่จะนับว่าเป็น
คนในบังคับหรือ บงกช ต่างประเทศ ซึ่งอยู่ในอำนาจศาลสยาม
ได้ ตามหนังสือสัญญาทาง พระราชไมตรีโดยละเอียด ดังต่อไปนี้
บันทึกว่าด้วยคน ในบังคับต่างประเทศ

ที่อยู่ในอำนาจ ศาลสยาม

คนในบังคับ ฝรั่งเศส และ อังกฤษ ซึ่งมีอำนาจที่จะ ถือที่
ถิ่นได้ ทว่าพระราชอาณาเขตต์ เพราะว่าเป็นผู้ อยู่ในอำนาจศาล
ไทย ตามหนังสือสัญญา ฝรั่งเศส และ อังกฤษ นั้น ฉะนั้น แต่
คนจำพวกที่กล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑ คนชาวทวีปเอเชีย (คือ แชก เขมร ญวน ลาว
ช่า ชมุ ฯลฯ) ที่ได้ จกบัญญัติไว้ ใน ที่ว่าการ ทรงสุล ฝรั่งเศส ว่า

เป็นคนในบังคับ หรือในบังคับฝรั่งเศส จนวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์
 ๓๖ ร.ศ. ๑๒๒ และยังไม่ได้ออกชื่อ ออกจากบัญชีนั้น นับว่า
 เป็นคนในบังคับฝรั่งเศสจำพวกหนึ่ง แต่ ถ้าคนเหล่านี้เป็นคนที่ไม่
 ต้องทวยความที่กล่าวไว้ในข้อ ๒ แล้ว ก็เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส
 แต่เฉพาะตัว บุตร ของ คนเหล่านี้ไม่เป็น คนในบังคับ ฝรั่งเศส

ข้อ ๒ คนชาวทวีปเอเชีย ซึ่งเกิด ภายในดินแดน เมือง
 ชน ของ ฝรั่งเศส แล้ว และได้เข้ามาอยู่ในกรุงสยาม ในเวลา
 ภายหลัง เมื่อเมืองเกิดของตน เป็น เมือง ชนของฝรั่งเศส แล้ว นับ
 ว่า เป็นคนในบังคับ ฝรั่งเศส ทั้งตัว และ สหธรรมชาติบุตร อีก
 จำพวกหนึ่ง แต่ หลานไม่ เป็น คนใน บังคับ ฝรั่งเศส

เมืองชนของ ฝรั่งเศส ที่ใกล้เคียงกับกรุงสยามนั้น มีกำหนด
 บัที่เมืองนั้นชน คือ ในอินเดีย มีเมือง ปอนดิเชรี ๑ การ์กัณ ๑
 จันทคาร์ ๑ มาเซ ๑ ยาโนน ๑ เหล่านี้เป็นต้น ร.ศ. ๓๓ โคชินจีน
 เมืองญวนข้างใต้ ร.ศ. ๗๗ เมืองเขมร นอกจาก เขตต์ แฉวง
 เมือง พระตะบอง และเสียมราฐ ร.ศ. ๘๖ อานัมก๊ก เมือง
 ญวนข้างเหนือ^{๑๖} ร.ศ. ๑๐๒ ผังซ้ายแม่หาไซ^{๒๖} ร.ศ. ๑๑๒
 เขตต์ แฉวง เมือง พระตะบอง และเสียมราฐ ร.ศ. ๑๒๖

ข้อ ๓ สหธรรมชาติบุตร ของคน จำพวก ที่กล่าว มาใน ข้อ ๒
 ซึ่ง เกิดใน กรุงสยาม ก็นับว่าเป็น คนในบังคับฝรั่งเศสเฉพาะ

ตัวอีกพวกหนึ่ง แต่บุตรคนจำพวกนี้ ก็ไม่เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส

คำว่า สหรัณชาติ หมายความว่า เกิดจากบิดามารดา ซึ่งได้ เป็น สามี ภริยากันถูกต้องตามกฎหมายแล้ว สหรัณชาติ จึงเป็นบุตร ที่เกิดถูกต้อง ตามกฎหมาย ไม่ใช่บุตรบุญธรรม หรือลูกลับ หรือ ลูกไม่ปรากฏชื่อพ่อ หรือ ลูกชู้เหล่าน้อย สหรัณชาติบุตรอย่างเดียว ที่ จะ เป็น คนในบังคับ ตาม ประเทศ ของ บิดาได้ ในข้อที่ว่าบุตรเป็นไทด้วยธรรมชาติ หมายความว่า เกิดจากบิดา มารดาที่ไม่ได้ เป็น สามีภริยา กันตามกฎหมาย คือ ลูกลับ หรือไม่ปรากฏชื่อพ่อ หรือลูกชู้ หรือลูกพ่อไม่รับ แต่ก็ไม่ใช่บุตรบุญธรรม สหรัณชาติบุตรนั้น เป็น คนในบังคับอื่นไม่ได้ นอกจาก เป็น คนในบังคับ ของ เมือง ซึ่ง ตน เกิดเองนั้น

บุตรบุญธรรมจะ เป็น คนใน บังคับ ตามบิดาเลี้ยงไม่ได้ ทั้ง เป็น คนในบังคับ ตามบิดาเดิม ของ ตน

ข้อ ๔ บรรดาคนขาว ทวีปอื่น ๆ นอกจากทวีป เอเชีย ที่ เป็น คนใน บังคับ อังกฤษไทย สหรัณชาติ หรือโดยแปลงชาติ ตาม กฎหมาย ระหว่าง นานา ประเทศ นั้น ว่า เป็น คนในบังคับ อังกฤษทั้งตัวและบุตร หลาน ที่เป็นสหรัณชาติ จำพวก นี้

ข้อ ๕ สหรัณชาติบุตร และสหรัณชาติหลาน ของคนที่ กล่าวไว้ในข้อ ๔ บรรดา ที่ เกิด ใน กรุงสยามนั้น นับว่า เป็นคน

ในบังคับอังกฤษนั้นจำพวกหนึ่ง แต่เหลนและธรรมาชาติบุตรหรือ
หลานของคนทีกล่าวไว้ในข้อ ๔ นั้น ไม่เป็นคนในบังคับ อังกฤษ

ข้อ ๖ คนชาวทวีปเอเชีย^๕ ที่เกิดในแดนเมืองจีนของ
อังกฤษ หรือที่ได้แปลงชาติในเมือง อังกฤษ หรือที่เกิดใน
เมือง อินทีย ที่ เป็นเมืองจีน หรือเมือง เขา พวกข้าง อังกฤษ
เว้นเสีย แต่ พระมา ตองสุ ชาวเมือง พระมา ข้างเหนือ ที่ เขา
มาตง อยู่ใน กรุงสยามแต่ก่อนวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๐๔^๕
นั้นแล้ว นับว่า เป็นคนในบังคับอังกฤษ ทั้งตัว และธรรมาชาติ
บุตร จำพวกหนึ่งแต่ไม่เป็นถึง หลาน

ข้อ ๗ ธรรมาชาติบุตร ของคนทีกล่าวไว้ในข้อ ๖
นับว่า เป็นคนในบังคับอังกฤษ ละเพาะตัว อีกจำพวกหนึ่ง แต่
ไม่เป็นถึง บุตร ของคนในบังคับ

ข้อ ๘ ภรรยาและ หญิงม่ายของคนทีกล่าว มาในข้อ ๑
จนข้อ ๓ เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส และทีกล่าวไว้ในข้อ ๔ จน
ข้อ ๗ เป็นคนในบังคับ อังกฤษ ตลอดเวลาที่ เป็น ภรรยา หรือ
เป็นม่ายอยู่คือยังไม่มีสามีคนใหม่ ซึ่งไม่เป็นคนในบังคับ นั้นเอง
เพราะฉะนั้น แต่^๕นี้ต่อไปให้เจ้าหน้าที่ ท้องหลาย ถือคำสั่ง
นี้เป็น หลักในการ ที่ จะ วินิจฉัย ว่า ผู้ใด จะ เป็น ผู้ สัมควร ที่
จะ นับว่า เป็น คนในบังคับ หรือ บ่งกัน ต่าง ประเทศ ซึ่งอยู่ใน

อำนาจศาลสยามบ้าง และผู้ใดเป็นผู้ไม่สมควรที่จะนับว่าเป็นคนในบังคับ หรือบ่งกันต่างประเทศ ซึ่งอยู่ในอำนาจศาลสยาม เพื่อเป็นหนทางที่จะปฏิบัติต่อไปภายหน้า

ศาลาว่าการ กระทรวงมหาดไทย
ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มิถุนายน รัตนโกสินทร คัศ ๑๓๐

ดำรงราชานุภาพ

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย

คำสั่งเพิ่มเติม

เรื่องบุตรของคนในจำพวกที่ควรนับว่าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสไต่ถามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับรัฐบาลฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒

ตามคำสั่งที่ ๒๔ ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐ ในเรื่องผู้ใดเป็นผู้สมควรจะนับว่าเป็นคนในบังคับ หรือบ่งกันต่างประเทศที่อยู่ในใต้อำนาจศาลสยามบ้าง บัดนี้ มีปัญหาเกิดขึ้นว่าบุตรของคนในบังคับฝรั่งเศส ซึ่งอยู่ในจำพวกที่ไต่ถามไว้ ในหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับรัฐบาลฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ นั้น จะสมควรเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสด้วยหรือไม่

กระทรวงฯ การต่างประเทศได้ชี้แจงมาว่า รัฐบาลสยามได้ตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๔ ว่าบุตรของคนในจำพวกที่สมควรเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับรัฐบาลฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๓ ข้อ ๑๐ นั้น ต้องประกอบพร้อมด้วยองค์ ๒ ประการ คือ

๑ เป็นผู้มีชื่ออยู่ในทะเบียนสถานกงสุล และในหนังสือสำหรับตัว ของบิดา ก่อนวันที่ได้ทำหนังสือสัญญา (คือ ก่อนวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๓)

๒ และทั้งได้ไปรับหนังสือสำหรับตัว ณ สถานกงสุล ก่อนวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๔ ด้วย เมื่อพร้อมทั้ง ๒ ประการนี้แล้วจึงเป็นผู้สมควร ที่จะนับว่าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส แต่เฉพาะตัวผู้หนึ่งได้

ศาลาว่าการ กระทรวงมหาดไทย
ตั้งแต่วันที่ ๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๓๐
ตำรงราชานภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

เรื่องเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป

ตราใหญ่ที่ ๑/๑๒๕

ศาลาว่าการ มหาคไทย

แผนก ตำแหน่ง วันที่ ๒๕ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๕

สารตรา เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศราช ๙ สมุหนายก อัครมหาเสนาบดี ข้าราชการปรีชาบรรณพาศู ถึงข้าหลวงเทศาภิบาล และผู้ว่าราชการ เมือง ทั้งปวง

ด้วยมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ไม่ควรทรงสยายเป็น ปกติมาหลาย เดือน แพทย์หลวงตรวจพระอาการ แล้วกราบบังคมทูล พระกรุณาว่า เป็นด้วยพระโลหิตใน พระสรีรกายไม่บริบูรณ์ ทำให้ พระกำลัง ถอยน้อยลงไปกว่าปกติ เพราะเหตุที่ ทรงตรากตรำ บำเพ็ญพระราชธุระในราชกิจต่าง ๆ มากนัก ขอให้ทรงละพระราชกิจกังวลต่าง ๆ และเสด็จแปรสถานไป ประพาส ยี่นานา ประเทศเสียสักคราวหนึ่ง จึงจะ ทรง พระ ดำรง เป็น ปกติ ได้ โดย เร็วก็ ได้ เคยเสด็จแล้ว และได้เคย มีผล ที่ให้ ทรงพระสยายมาแต่ก่อน ๆ หลาย คราว ได้ ทรงหาวิธีด้วยพระราชวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่และเสนาบดี ก็เห็นชอบพร้อม กัน ตาม ความเห็นของ แพทย์หลวงทั้งนี้ จึง มี พระราชประสงค์ จะ เสด็จไป ประพาส ประเทศยุโรป อีกคราวหนึ่ง ถ้าหน้จะเสด็จจากกรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๒๗

มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๕ และจะเสด็จกลับถึงกรุงเทพ
มหานคร ในกลางเดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖
รวมเวลาที่ จะ เสด็จ ไม่ อยู่ใน พระนคร คราวนี้ ๗ เดือนเศษ
ทรงพระราชดำริว่า ถึงแม้ว่า เมือง นานา ประเทศที่จะ
ประทับ อยู่ ย่อม เป็น หนทาง ห่างไกลจากกรุงสยาม มากก็
แต่ว่า มีไพร่พลติดต่อกันกับ กรุงเทพ มหานคร อยู่ เมื่อมี
เหตุการณ์สำคัญอันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นพระราชกิจ หรือที่
จำเป็นจะต้องเป็นพระราชธุระเกิดขึ้นแล้วก็เคยได้ กราบบังคมทูล
พระกรุณา และได้รับพระราชทานกระแสพระบรมราชโองการ
ตลอดทุกเวลา ในไม่ช้านัก ทั้งเช่นเคยเป็น มาในเวลาเสด็จ
พระราชดำเนิน ประพาสยุโรปครั้งก่อนแล้ว

แต่กระนั้น ก็ ยังมีพระบรมราชประสงค์อยู่ อีกว่า จะ
ไม่ให้ราชการแผ่นดิน ซึ่งเคย ทรงเป็นพระราชธุระ อยู่เสมอ
นั้นต้องค้างคั่งสำเร็จช้าเวลาไป เพราะเหตุที่ไม่ได้ประทับ อยู่
ในพระมหานครนี้ ได้เลย และ ทรงพระราชดำริเห็นว่า บางที
จะมีราชการแผ่นดิน อยู่บาง อย่างที่ จะต้องทูลฉลอง เพื่อจะ
ให้มีพระราชดำริสั่ง เป็นลัทธิขาดไปโดยฉับพลัน และการอัน
นั้นไม่ พอที่จะ ต้องมีไพร่พลไปกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้เห็น
เข้าใจ ไม่ทันทั่วทั้งที่ของการที่จำเป็นจะกระทำให้สำเร็จไปดังนี้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน
 อำนาจในราชกิจที่จะรักษาพระนคร ในระหว่างเวลาเสด็จ
 พระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งนี้ ไว้แก่ สมเด็จ พระบรม
 โอรสธิดาฯ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมกุฎราชกุมาร และให้ทรง
 เป็น ประธานในที่ ประชุมทั้ง ๒ อย่าง ที่กล่าว ท่อไป และ ให้
 ทรงบังคับบัญชา การ ทั้งปวง สัตถ์ชาติทั่วไป พร้อม ท้วย ที่
 ประชุมทั้ง ๒ อย่าง นั้นคือ

อย่าง ที่ ๑ ที่ ประชุมสำเร็จราชการ รักษา พระนคร
 ณ กรุงเทพมหานคร มีที่ปรึกษา คือ สมเด็จ พระเจ้าน้อง
 ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระเจ้าน้องยาเธอ
 กรมหลวงเทเวศร์วัชรปรีการ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง
 ดำรงราชานุภาพ สมเด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
 นริศรานุวัดติวงศ์ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครสวรรค์วรเดช

อย่าง ที่ ๒ ที่ ประชุมเสนาบดีนั้น มีเสนาบดีและผู้แทน
 เสนาบดีทุกกระทรวง แต่ถ้าเสนาบดีกระทรวงใด จะป่วยไข้
 หรือมีกิจราชการ ไปตามเสด็จ พระราชดำเนินครั้งนี้ ก็ให้ หรือ
 มีราชการไปในหัวเมือง ก็ให้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมให้ปลัดทูลฉลองในกระทรวงนั้น อยู่ใน ที่ประชุม
 แทนเสนาบดีตลอดชั่วเวลานั้น

และให้พระยาตรีสุนทรโวหารเป็นสกลเลขาธิการสำหรับ

ผู้ทำการหน้าที่ ตำแหน่ง นั้น แทนไป ก่อน จนกว่า จะ ทรง พระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้ง แต่งคนใหม่ สืบไป และถ้า
ผู้ใด ทำ ราชการ ในหน้าที่ ตำแหน่งใด ๆ จะ ประพฤติตน หรือ
ปฏิบัติ ราชการ ไม่ชอบด้วย พระราชกำหนด กฎหมาย ก็ให้ทรง
ถอด คน ผู้นั้นไว้ เสีย ก่อน แล้ว จัก สรรพ ผู้อื่น ทำการ แทนใน
ตำแหน่ง นั้น ๆ ไป จนกว่า จะ ได้รับ พระราชทาน พระบรมราช
วินิจฉัย ในคดี อัน นี้ ด้วย

ให้ข้าราชการทุกตำแหน่ง พึง ขบขัน วิชา ให้เข้าใจ แน่นนอน
ตามพระราชกำหนด กฎหมาย และกระทำตาม ทุกสิ่ง ทุกประการ
ในส่วน หัวเมือง นั้น ให้ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ตั้งแต่ ผู้
สำเร็จ ราชการ มณฑล ลงไป จน ผู้น้อย เขาเป็น ชูระ ระวัง รักษา
ราชการ ตาม ตำแหน่ง หน้าที่ แห่ง ตน ๆ ให้ เรียบร้อย อย่าให้
เกิด เหตุการณ์ อัน เล็ดลอด เสีย แก่ ราชการ บ้านเมือง หรือ เป็น
ความ เกือบ ร้อน แก่ไพร่ฟ้า ข้าแผ่นดิน อัน ใน ระหว่าง เวลา ที่เสด็จ
ไม่ อยู่ใน พระนคร คราว นี้ได้ เป็น อัน ชาติ

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ประทีปตรา พระราชสีห์ ใหญ่ มาเป็นสำคัญ

ที่ประชุมทั้ง ๒ อย่างนี้ด้วย และให้ประชุมกันเนื่อง ๆ ตามเวลาที่สมควร จะกำหนดไว้

ถ้ามีการอื่นใด เช่น กล่าว มาข้างต้นนี้เกิดขึ้น สมควร
จะ กรายบังคมทูล พระกรุณา ก่อนที่จะทรง บังคับบัญชาไปได้แล้ว
ก็ให้รีบ กรายบังคม ทูลไป ทางโทรเลข

แต่ถ้ามีเหตุการณ์อื่นใดขึ้นหนึ่ง ซึ่ง เป็นการ ร้อนเร็วก็ดี
หรือเป็นกิจไม่ว่าสำคัญพอที่จะถึงต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาก็
เมื่อการนั้นเป็นกิจซึ่งเคย พระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย โดย
ไม่เคยได้ปรึกษาเสนาบดีแล้ว ก็ให้ พร้อมกันที่ประชุมผู้สำเร็จ
ราชการ รักษา พระนคร คำนึงการเทียบเคียงกับ พระราชนิยม
และแบบ อย่างที่เคย และ ควร แก่ เหตุการณ์นั้น . บังคับบัญชา
ไปให้สำเร็จแล้วจึงกราบบังคมทูล พระกรุณา ออกไป ภายหลัง

เมื่อการนั้นเป็นกิจที่เคย ไปรบกเกล้า ไปรบกกระหม่อมให้
เสนาบดีประชุม ปรึกษา กัน ก็ให้พร้อม กันที่ประชุม เสนาบดี
บังคับบัญชาไปให้ตลอดทุกประการ สุดแต่การที่ควร จะให้
สำเร็จทุกอย่างนั้น สำเร็จได้ทั่วไป ให้ทันการทันเวลา อันควร
อย่าให้ ค้างคั่ง ขวางชัก อยู่เสียเวลาไปโดยใช่ เหตุ

ถ้าหน้าที่ราชการใด ๆ ซึ่งเป็นตำแหน่ง ทรง พระกรุณา
ไปรบกั้ง จะ วางลงด้วย มีเหตุประการใด ๆ ก็ให้ทรง จักสรรผู้

ตราน้อยที่ ๒/๑๒๕ คำกล่าวการ มหาคไทย
 แผนก ตำแหน่ง วันที่ ๒๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕
 เสนาบดี กระทรวงมหาคไทย ถึงข้าหลวงเทศาภิบาล
 และผู้ว่าราชการ เมือง ทั้งปวง

ด้วย ตามความใน สารตราที่ ๑/๑๒๕ ลง วันที่ ๒๕
 มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ กำหนด กระแส พระบรมราช
 โองการ ว่า ด้วย การ รักษา พระนคร ในระหว่าง เวลาเสด็จ
 พระราชดำเนิน ประพาส ประเทศยุโรป และไปรคเกล้าไปรค
 กรมหม่อมให้ กำชับข้าราชการหัวเมือง ทั้งแต่ผู้สำเร็จราชการ
 มณฑลลงไป จนถึงผู้น้อย ให้เอา เป็น อุดมระวิ้ง รักษา ราชการ
 ตามตำแหน่งหน้าที่ แห่ง ตน ๆ ให้เรียบร้อย อย่าให้เกิด
 เหตุการณ์ อันเสื่อมเสีย แก่ ราชการ บ้านเมือง หรือเป็นความ
 เกือบร้อน แก่ไพร่ฟ้า ข้า แผ่นดิน ในระหว่าง เวลาที่เสด็จไม่
 อยู่ ใน พระนคร ครั้น นี้ได้เป็น อันยาก

ให้พึงเข้าใจ ว่า ข้าหลวงเทศาภิบาล จะ ต้อง อยู่ในเขตต์
 มณฑล และผู้ว่าราชการเมือง จะ ต้อง อยู่ในเขตต์เมืองของตน
 เสมอไป ตลอดเวลาที่ พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัวไม่เสด็จ
 อยู่ในพระนคร ถ้า จะมีที่ไป จากเขตต์ มณฑล และ เขตต์
 เมือง คราวใด ถ้า เทศาภิบาล ต้อง แจ้งความให้ กระทรวง

มหาดไทย ทราบ ก่อน และ ผู้ว่า ราชการเมืองก็ ต้องขออนุญาต
 ต่อข้าหลวงเทศาภิบาลก่อนทุกครั้งไป และเมื่อได้รับ อนุญาต
 ไปได้ก็มีกำหนดเท่าใด ต้องรีบกลับให้ทันกำหนด จะไป
 ให้เกินกำหนดที่ได้รับอนุญาตไม่ได้ ให้ข้าหลวงเทศาภิบาล
 และ ผู้ว่า ราชการเมือง ทั้ง บัง ฟัง เข้าใจ และ ปฏิบัติให้ต้องตาม
 ที่ กล่าว มา นี้

(ลงพระนาม) ดำรง

ประทับตรา พระราชสีห์น้อย มา เป็น สำคัญ

เรื่องนักโทษหนีเรือนจำ มณฑลนครชัยศรี บิดาจับส่งตัว

ใบบอกที่ ๓๙๕/๔๕๙๓ ศาลารัฐบาลมณฑลนครชัยศรี
แผนก ขัยยการ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐
ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครชัยศรี ขอ
ประทาน กราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรง
ราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่าพระบาท
ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าได้รับรายงานหลวงไชยราษฎร์รักษา
พระตำมรงค์เรือนจำ มณฑลนครชัยศรี ๒ ละดับ ละดับหนึ่ง
ที่ ๑๑๖/๒๐๐ ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ศก ๑๒๙ ว่าเมื่อ
วันที่ ๒๓ มีนาคม ศก ๑๒๙ ได้จ่ายย้ายไปลงนักโทษ กับ
นักโทษอื่นๆ รวม ๒๒ คน ให้ไปทำการเผาอิฐที่ข้างวัด
พระปฐมเจดีย์ ย้ายไปลงนักโทษ หลบหนีไป

ในรายงาน ของหลวงไชยราษฎร์รักษาฉีก ละดับหนึ่ง
หมายเลขที่ ๑๖๘/๒๐๒ ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม ศก ๑๒๙
ว่า เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ศก ๑๒๙ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ
นายคว้ามบิคาของ ย้ายไปลงนักโทษ ได้จับเขาตัว ย้ายไปลง
นักโทษซึ่งหลบหนีมาส่งยังเรือนจำแล้ว หลวงไชยราษฎร์รักษา

ขอหารือว่า จะ ควร ลงโทษ แก่ ข้าบไปล่ นักโทษ ประการใด

การ ที่ ข้าบไปล่ นักโทษ หลบหนี เรือนจำ ไปนี้ ควร รัโทษ
ฐานหนีที่คุมขัง เพิ่มจากโทษเดิม ตามพระราชกำหนดกฎหมาย
อีก ^{หนึ่ง} แต่ ครั้น ข้าพระพุทธเจ้า จะ สั่งให้ พนักงาน ขยายการ
ฟ้อง ร้อง ข้าบไปล่ ขอให้ ศาล ลง โทษ ฐานหลบหนีที่คุมขังเพิ่ม
ขึ้น จาก โทษ เดิม อีก ซึ่ง เป็น การ ปรวบ ปรวมโทษ คง ก็ เห็น
ควร เกล่า ๆ ว่า ข้าบไปล่ นักโทษ เป็นโทษ ย่อม เบา ลึก ทรัพย์
ศาล ตัดสิน จำคุก เพียง ๔ เดือน และ การ ที่ ข้าบไปล่ หลบหนี
ก็ เป็น การ หลบหนี ตาม ขรรคมทา ในขณะ เมื่อ เวลา ที่ ผู้คุม แผล
มิได้ หนี โดย วิถี ใช่ว่า ถึง หัก พัง ขัน ข่าย ออก จาก เรือน จำ หรือ
ใช้ คัสตรา ขาว ขดำ ร้าย เจ้าพนักงาน ที่ ควบคุม ซึ่ง เป็น การ ขุด ขาว
ประการใด และ อีก ประการ หนึ่ง ขรรคมทา นักโทษ ซึ่ง หลบหนี
เจ้าพนักงาน ที่ ควบคุม โดย มาก มัก กลับ ไป แอบ แฝง อยู่ ยัง
ถิ่น ฐาน บ้าน เรือน ของ ตน และ ตาม ขรรคมทา โดย มาก บิดา
มารดา ญาติ พี่น้อง ของ นักโทษ ที่ หลบหนี ย่อม จะ เป็น ใจ ยักยัก
มิให้ เจ้าพนักงาน ผู้ ติดตาม พยายาม จับ ทั่ว ได้ ง่าย แต่ การ ที่
นายควรม บิดา ของ ข้าบไปล่ นักโทษ จับ ทั่ว ข้าบไปล่ ผู้ เป็น บุตร
มา ส่ง ให้ แก่ พระเจ้า มรรจง เช่นนี้ ก็ เห็น ว่า เป็น ผู้ มีความ รัก
ต่อ ราชการ ไม่ เป็น ใจ กับ บุตร ผู้ กระทำความ ผิด ถ้า แม้ บิดา

มารดา ของ นักโทษช่วยจับบุตรของ คน ที่ เป็นนักโทษหลบหนี
 ส่งให้แก่เจ้าพนักงาน เหมือน อย่าง นายคร้าม เช่นนี้ เสมอไป แล้ว
 ข้าพระพุทธเจ้า เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นทาง บังคับนักโทษ
 หนีโดย ทาง อ้อมได้มาก เพราะเหตุว่าเป็นการตัดความอุปถัมภ์
 สำคัญ เมื่อหนีไปก็หา ที่ พักแอบแฝงยาก จึง เห็น ด้วยเกล้า ๆ ว่า
 สมควร ที่ จะคิดบำรุงให้ เป็นตัวอย่าง เพื่อ บังคับนักโทษในทางอ้อม
 มิให้นักโทษ คิดหลบหนี รื้อนจำ ต่อไป ข้าพระพุทธเจ้า เห็น ด้วย
 เกล้าฯ กระนั้น จึงได้มีคำสั่งให้พนักงานอัยการ ทนาย ฟ้องร้องเอา
 โทษอายไปต่อ นักโทษฐานหนีที่คุมขังไว้ เมื่ออายไปก็ต้องจำใช้
 โทษเดิมในคดีที่ฟ้องหาว่าลักทรัพย์ครบกำหนดโทษข้าพระพุทธเจ้า
 ได้ให้เรียก ทนาย ขนอายไปต่อ และมอบตัวอายไปต่อให้แก่นาย
 คร้าม บิดาของ อายไปต่อ รับตัวไปแล้ว โดยชี้แจงแก่นายคร้าม
 ให้เป็นที่เข้าใจว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดการ ฟ้องร้อง ขอให้
 ศาลลงโทษ อายไปต่อฐาน หนีเรือนจำให้แก่นายคร้ามบิดาอายไปต่อ
 ซึ่งได้ มีความชอบจับตัวอายไปต่อมา ส่งให้แก่เจ้าพนักงาน

เมื่อ ข้าพระพุทธเจ้าได้ จัดการถึงกรณมูลมาข้างต้นนี้แล้ว
 ครั้น ต่อ มาข้าพระพุทธเจ้าได้รับ รายงาน หลวงไวยราษฎร์ รักษา
 พระอำมระวงเรือนจำ มณฑลนครชัยศรี ชัก ๒ กระบี่ กระบี่หนึ่ง
 หมายเลขที่ ๒๔/๒๖ ลงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐

ชัดเจนว่า เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๓๐ เวลาเช้า หลวงไชยราชวรวิภาสได้จ่ายข้าวไร่นักโทษ ท้องหาว่า ฆ่าคนตาย ศาลตัดสินจำคุกกำหนดโทษ ๕ ปี ซึ่งได้รับโทษมาได้ ๑ ปีกับ ๓ เดือนเศษแล้ว ยังคงจะรับโทษต่อไปอีก ๓ ปีกับ ๘ เดือนเศษ ให้ผู้คุมรับไปทำการโยธาของพระองค์พระปฐมเจดีย์ พร้อมกับนักโทษอื่น ๆ รวม ๓๔ คนด้วยกัน ครั้นเวลาบ่ายจ่ายไร่นักโทษ หลบหนีไป

ในรายงานของ หลวงไชยราชวรวิภาส อีกฉบับหนึ่ง หมายเลขที่ ๒๖/๒๘ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๓๐ ว่า เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๓๐ นายหนุ่ม ผู้ใหญ่บ้านตำบลมายแค ซึ่งเป็นบิดาจ่ายไร่นักโทษ ได้จับตัวจ่ายไร่นักโทษมาส่งต่อหลวงไชยราชวรวิภาส คุมขังไว้ในเรือนจำแล้ว

การที่นายหนุ่ม ผู้ใหญ่บ้านจับตัวจ่ายไร่นักโทษ ซึ่งเป็นบุตรหลบหนีเรือนจำ มาส่งให้แก่เจ้าพนักงานเช่นนี้ ก็นับว่าการเดินเข้ารูปตามความคึกของข้าพระพุทธเจ้าถึงกรายมูลมาข้างต้นแล้ว แต่ในระหว่างนี้ จ่ายไร่นักโทษต้องจำขังใช้โทษเดิมต่อไป เมื่อครบกำหนดโทษ ตามหมายแจ้งโทษของศาลแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะขอกการฟ้องร้องขอให้ศาลลงโทษจ่ายไร่นักโทษที่คุมขัง แล้วเรียก

ทัณฑ์บนข้าวยโรยให้แก่ นายมุขนิภา ของ ข้าวยโรยรับ ตัวไป เช่น
 เกี่ยวกันข้าวยไปลง นักโทษคงที่ กราบทูลมาแล้ว

การที่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ งดการ ฟ้องร้อง ข้าวยไปลง นักโทษ
 ชุาน หลบหนีเรือนจำ และที่ กิจ ระวังการ ฟ้องเอาโทษ ข้าวยโรย
 ชุาน หลบหนีเรือนจำ อีกต่อไป ตามเหตุผล ที่ได้ กราบทูล มาใน
 ขอบอกนี้ การจะควร ประการใด ข้าพระพุทธเจ้าขอ ประทาน
 พระคำริ แต่ การที่ นักโทษ หลบหนีเรือน จำไป ฝ่าย บิดา หรือ
 ญาติ ได้นำตัวมาส่ง ควรที่จะ ฟ้อง หรือ ยกโทษ ให้แก่
 บิดา หรือ ญาติ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะ วินิจฉัย จัด การ แต่ที่ ควร
 ชั่งไม่ เป็น อุบาย เหมือน บิดา ข้าวยโรย ข้าวยไปลง หา เป็น แบบ
 ต่อไปไม่

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาสุรินทรบุรี

ประทับตราตำแหน่งมาเป็นสำคัญ

ตรา น้อย ที่ ๑๑๘/๓๔๒๒

ศาลาว่าการ มหาดไทย

แผนก อัยการ

วันที่ ๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

ถึง พระยาสุรินทรบุรี

ข้าหลวงเทศาภิบาล

สำเร็จราชการมณฑลนครชัยศรี

ถ้วยตามใบขอที่ ๓๔๔/๔๔๔๓ ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม
 คก ๑๓๐ ว่า เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม รัตนโคสินทร คก ๑๕๔
 ข้ายไป่ลักโทเย เมือง นครชัยศรี โทย่องเขา ลักทรวพย มี
 กำหนดโทเย ๔ เดือน หลบหนีการควบคุมไป ครั้นวันที่ ๒๔
 เดือนนั้นเอง นายคร้ามบิศาของ ข้ายไป่ จับตัว ข้ายไป่
 มาส่ง และการที่ข้ายไป่หนีไปนี้ ตามกฎหมาย ข้ายไป่
 ควรต้องรับโทษฐานหนีการ ควบคุม เพิ่มขึ้นจากโทษเดิม แต่
 ครั้นพระยาสุนทรบุรี จะสั่งให้ ฟ้อง ก็เห็นว่า ข้ายไป่เป็นแต่
 โทย่องเขา และหลบหนีตามธรรมดาในเวลา ควบคุม ไม่ได้
 หนีโดยวิธี หักพังปิ่นปาย เว้นจำ หรือต่อสู้ ควบคุม ซึ่งเป็น
 การ อุกอาจ ประการใด อีกประการหนึ่งนักโทเยหนี โทย่มาก
 บิศา มารดาญาติพี่น้อง ของ นักโทเยผู้หนี ย่อม เป็นใจปึกยัง
 มิให้จับนักโทเยได้ง่าย แต่นายคร้ามบิศาของ ข้ายไป่ เป็น
 ผู้ มีความ รักดีต่อ ราชการไม่ เป็นใจกับ บุตร จับ บุตร มาส่ง
 ถ้ามามี บิศา มารดาของ นักโทเยที่หนี ช่วยจับ บุตร ที่หนี มาส่ง
 เช่นนายคร้ามเช่นนี้เสมอไป จะเป็น ทาง บังคับมิได้ นักโทเย
 หนีโดยทางอื่นได้ มาก พระยาสุนทรบุรีเห็นว่า สสมควร ที่จะ
 คิดบารุงให้ เป็นตัวอย่าง เพื่อ บังคับในทาง อื่นมิได้ นักโทเย
 หนีต่อไป จึงได้ สั่งให้ งดการ ฟ้องร้องเอาโทษ ข้ายไป่ฐานหนี

การควบคุม เมื่อย้ายไปก็ต้องจำครบตามโทษเดิมแล้ว ให้ให้
เรียกทัณฑ์บนย้ายไป และ มอบตัวให้นายกร้ามบิการับตัวไป
แล้ว และชี้แจงแก่นายกร้ามให้เข้าใจ วางศการ พ้องร้อง
ย้ายไปลู่ฐาน หลบหนีการควบคุมให้ แก่นายกร้ามบิกา ย้ายไปลู่
ครั้นได้ จัก เรือง ย้ายไปลู่ไปแล้ว มาเมื่อ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ย้ายรอยนักโทษเมือง นครชัยศรี โทษ
คงหาว่า ฆ่าคนตาย มีกำหนดโทษ ๕ ปี หลบหนีการควบคุม
ไปอีก ครั้นวันที่ ๒๕ เดือน นั้นเอง นายหนุ่ม บิการ ย้ายรอย จับ
ตัว ย้ายรอย มา ส่งให้จำ ชังใช้โทษเดิม ต่อไปแล้ว และ การที่
นายหนุ่ม บิการ ย้ายรอย จับ ย้ายรอย มา ส่ง ก็นับว่าการเดินเข้า
รูปตามความคึก พระยา สุนทรบุรี ซึ่งได้ทำ มาแล้วในเรื่อง
ย้ายไปลู่ พระยา สุนทรบุรีคิดว่า เมื่อ ย้ายรอย ต้อง จำครบโทษ
เดิมแล้ว จะรงการ พ้อง เพิ่มโทษย้ายรอย ฐาน หลบหนี การควบคุม
เรียกทัณฑ์บนมอบให้นายหนุ่มบิการรับตัวไปเช่นย้ายไปลู่ พระยา
สุนทรบุรี หารือว่า ซึ่งได้ทำ มา แล้วในเรื่องย้ายไปลู่ และ จะ
รงการ พ้อง เขาโทษ ย้ายรอย ฐาน หลบหนีการควบคุมต่อไป จะควร
ประการใดนั้น ได้ทราบแล้ว

การที่ไม่เอาโทษแก่นักโทษหนี ที่พ่อแม่ญาติพี่น้อง
พา มา ส่งเช่นนี้ เป็นธรรมเนียมไม่ดี เพราะเป็นช่องที่นักโทษ

เรื่องซื้อเข้าจำหน่าย แก่ราษฎร อำเภอ สังขละ

ที่ ๓๒๒/๑๑๗.๓๕

ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี

แผนกสรรพากร วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน รักษาสถาบัน ๑๓๐

ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลราชบุรีขอประทาน
กราบทูล มหาอำมาตย์เอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรง
ราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยตามโทรเลขของมณฑลราชบุรีที่ ๘๐ ลงวันที่ ๑๔
ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐ กราบทูลเข้ามาว่า ราษฎรทั้งที่
อำเภอสังขละแขวงเมืองกาญจนบุรี กั้นการอาหาร เข้าที่มีอยู่
ไม่พอจะเลี้ยง กันตลอดจนได้เข้าใหม่ ขอรับ ประทาน พระ
อนุญาต จ่ายเงิน ๓๐๐๐ บาท เพื่อซื้อเข้า ขึ้นไปจำหน่าย
แก่ราษฎร และได้ไปรุดเกล้า ฯ ประทาน พระโทรเลขออกไป
ว่า ให้มณฑลราชบุรี รื้อหาซื้อ กับข้าพระพุทธเจ้า ความ
ทราบฝ่า พระบาทอยู่ แล้ว นั้น

เรื่องนี้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้า ออกไปถึง มณฑลราชบุรี ข้า
พระพุทธเจ้าได้ มีโทรเลข เรียกพระยาประสิทธิ์สงคราม ให้ลง
มาพบ กับข้าพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้ ตามถึงเรื่องที่ว่าราษฎรอำเภอ
สังขละกั้นการอาหาร และเพื่อจะได้ ชี้แจง วิธี จำหน่ายเข้าให้

พระยาประสิทธิ์สงครามเข้าเฝ้า ครั้นวันที่ ๒๒ ตุลาคม คศ ๑๓๐
หลวงพิทักษ์อุทัยเขตต์ปลัดเมืองลงมาชี้แจงแทนตัวพระยา
ประสิทธิ์สงครามว่า ราษฎรอำเภอสังขละกันการอาหารจริง
ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดซื้อเข้าเปลือก ๒๐ เกวียน หลวง
พิทักษ์อุทัยเขตต์จะรับขึ้นไปจำหน่าย

เรื่องที่จะหาซื้อเข้าเปลือกนั้น เมื่อข้าพระพุทธเจ้า
ออกไปถึง ได้พบกับพระยาประจำจกรจักร พระยาประจำ
จกรจักรชี้แจงว่า เข้าตำบลคอนแวงแขวงเมืองราชบุรี ซึ่ง
เป็นที่คอน ยังมีเหลืออยู่มาก แต่การที่จะขนเข้าลงมา
ลำบากมาก เพราะจะใช้เกวียนก็คึกคัก จะใช้เรือลำห้วย
ก็เล็ก น้ำเชี่ยวและมีหนามรก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้เรียก
นายเชื่อม นายอำเภอเมืองราชบุรี มาสั่งให้ขึ้นไปจัดซื้อเข้าใน
ตำบลนี้ นายเชื่อมได้ออกไปเที่ยวจัดซื้อได้บ้านละเล็กน้อย
รวมเข้าได้ ๒๐ เกวียน ต้องใช้เรือเล็กบรรทุกลงมาถึง
๑๑ ลำ ข้าพระพุทธเจ้าได้เรียกขุนวิเศษธานี กับเงินเชิยะ มา
ขอให้หาเช่าเรือขนาดใหญ่สำหรับบรรทุกเข้า ขุนวิเศษธานี
ได้เรือมา ๑ ลำ แต่ไม่รับประทานค่าเช่า ข้าพระพุทธเจ้า
ได้ให้ขนเข้าลงบรรทุกเรือเสร็จแล้ว ได้ให้เรือกลไฟซึ่ง
เงินเชิยะบริษัทเรือแม่ลำราชบุรี ช่วยวิ่งขึ้นไปส่งเมืองกาญจนบุรี

พร้อมด้วย หลวงพิทักษ์ อุตัยเชตร กำนันไปด้วย ข้าวที่ซื้อได้
คราวนี้ ราคาเกวียนละ ๖๐ บาท ราคาซื้อขายกันที่เมือง
ราชบุรี ราคาเกวียน ๑ ถึง ๘๐ บาท ถูกกว่าที่ซื้อขายกันอยู่
ในเวลานั้นมาก

ต่อมาข้าพระพุทธเจ้าได้รับใบบอกพระยาประสิทธิ์สงคราม
ที่ ๗๒๔/๔๔๘๔ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐ ว่า
พระยาประสิทธิ์สงครามได้พบ พระศรีสุวรรณคิริ พระศรี
สุวรรณคิริ ช้าง แก่พระยาประสิทธิ์สงครามว่า เวลานั้นข้า
วใหม่ได้ผล พอเจือจานกันบ้างแล้ว พระยาประสิทธิ์สงคราม
จึงไต่ถามไม่สง้อข้าวเปลือก ๒๐ เกวียน รายที่ข้าพระพุทธเจ้า
ส่งไปได้ ชนไปอำเภอสังขละบุรี และข้าวรายนี้ พระยา
ประสิทธิ์สงครามได้ขายเสียที่เมือง กาญจนบุรี แล้ว การ
ส่งข้าวชนไปเมืองกาญจนบุรี คราวนี้ ไม่ต้องบอก พระราช
ทรมณ์ อย่างไร เพราะข้าวเปลือก ก็ขายได้เท่าที่ได้ซื้อ มา
ส่วนค่าพาหนะ เช่น เรือบรรทุกข้าว และ เรือกลไฟที่วิ่งเรือข้าว
ชนไปส่งกาญจนบุรี ก็เป็นของ เงินชน และชนวิเศษธานี ช่วย

อนึ่ง ตามใบ บอก ของพระยาประสิทธิ์สงคราม ฉบับนี้ มี

ความอีกว่า เติมพระยาประสิทธิ์สงครามได้รับรายงาน พระศรี
 สวรรณศิริ นายอำเภอสังขละบุรี ที่ ๓๖/๒๑๘ ลงวันที่ ๑๐
 สิงหาคม ค.ศ. ๑๓๐ ว่า เมื่อศก ๑๒๙ การทำไร่เข้าอำเภอ
 สังขละบุรีไม่บริบูรณ์ เข้าที่เหลือน้อยไม่พอ ถึงเวลาไถข้าว
 ใหม่ พระศรีสุวรรณศิริขอให้พระยาประสิทธิ์สงครามซื้อข้าว
 ส่งขึ้นไป อำเภอสังขละบุรี ส่วนเงินค่าซื้อข้าวและค่าพาหนะ
 ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น พระศรีสุวรรณศิริจะเป็นผู้ออกให้ พระยา
 ประสิทธิ์สงครามจึงได้ซื้อข้าวสารที่เมืองกาญจนบุรี ๒๕๐ ถัง
 เป็นเงิน ๔๓๐ บาท รวมทั้งค่าพาหนะใช้จ่ายด้วยเป็นเงิน
 ๕๘๕ บาท ๕๐ สตางค์ ส่งขึ้นไปให้พระศรีสุวรรณศิริ พระ
 ศรีสุวรรณศิริได้จำหน่ายข้าวเท่าทุน ราคาถึงละ ๒ บาท
 ๓๕ สตางค์ จำหน่ายเงินสตกสิ้นข้าวสาร ๕๐ ถัง คิด
 เป็นเงิน ๑๑๗ บาท ๕๐ สตางค์ ให้ยืม ๑๒๓ ถัง คิด
 เป็นเงิน ๒๘๘ บาท ๕ สตางค์ แยกให้เป็นทาน ๗๗ ถัง
 คิดเป็นเงิน ๑๘๐ บาท ๙๕ สตางค์

การที่พระศรีสุวรรณศิริได้ขอกิน ส่วนตัวซื้อข้าวขึ้นไป
 จำหน่ายแก่ราษฎรที่มีข้าวไม่พอบริโภคเท่าทุน ก็ได้บริจจาค
 ข้าวสาร ๗๗ ถัง เป็นเงิน ๑๘๐ บาท ๙๕ สตางค์ ให้เป็นทาน

แก่ ผู้ที่ อนาคต ครองนี้ พระศรีสุวรรณคิริ มีความยินดีขอพระ
ราชทานถวาย พระราชกุศล

ควร มีควร แล้ว แต่จะไปรบกวนเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า หม่อมเจ้าสุฤทธิเดช

ผู้รั้งราชการ ตำแหน่ง ข้าหลวงเทศาภิบาล
ประทับตราตำแหน่ง มาเป็น สำคัญ

ตราขึ้นที่ ๒๓๖/๘๑๕๙ ศาลาว่าการ มหาคไทย

แผนก สรรพากร วันที่ ๒๖ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย ถึง หม่อมเจ้าสุฤทธิเดช
ผู้รั้ง ตำแหน่ง ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการ มณฑลราชบุรี

ด้วยได้รับโดยชกที่ ๓๒๒/๑๑๗๓๕ ลงวันที่ ๑๙
พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ว่า เรื่องราษฎรในท้องที่
อำเภอสังขละแขวงเมืองกาญจนบุรี กั้นการอาหาร ซึ่งมณฑลจะ
ขอเงินไว้ สำหรับซื้อข้าวแก่งนั้น เมื่อหม่อมเจ้าสุฤทธิเดชออกไปถึง
ได้ ขอให้ พระยาประสิทธิ์สงคราม ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี
มาพบเพื่อไต่ถาม พระยาประสิทธิ์สงครามได้ ให้หลวงพิทักษ์
อุทัยเขตต์ ปลัดเมืองมาชี้แจงแทน คงได้ความว่า ราษฎร อำเภอ
สังขละ กั้นการอาหาร จริง หม่อมเจ้าสุฤทธิเดชจึงได้ จักขอ

ข้าวเปลือกในตำบลคอนแวงแขวง เมืองราชบุรี ได้แห่งละเล็ก
 ละน้อยรวมข้าว ๒๐ เกวียน มอบให้หลวงพิทักษ์ อุตยเขตร์รับไป
 จำหน่าย ส่วนพาหนะที่จักส่ง ขุนวิเศษธานีได้ให้เรือสำหรับ
 บรรทุกข้าว ๑ ลำโดยไม่คิดเอาค่าเช่า เงินขึ้นบริษัทเรือเมลิ
 ได้ช่วย จงเรือข้าวขึ้นไปส่งเมืองกาญจนบุรี พร้อมด้วยหลวง
 พิทักษ์ อุตยเขตร์ ต่อมา พระยาประสิทธิ์สงคราม มีใบขอก มา
 ว่า เวลานั้นข้าวใหม่ได้ ผลพอใช้จางกันบ้างแล้ว เห็นอัน
 ไม่ต้องส่งข้าวขึ้นไปที่อำเภอสังขละบุรี ได้จำหน่ายข้าว ๒๐
 เกวียน หั้น เสียที่เมือง กาญจนบุรี เท่าราคาที่เขาซื้อมา และว่า
 ก่อนที่มณฑลส่ง ข้าวขึ้นไปเมืองกาญจนบุรี พระศรีสุวรรณคิริ
 นายอำเภอสังขละ ได้ ออกเงินส่วนตัวซื้อข้าว ที่เมืองกาญจนบุรี
 ส่งขึ้นไป จำหน่าย พระยาประสิทธิ์สงครามได้จักซื้อ ข้าวได้
 ๒๕๐ ถัง คิดเป็นเงิน ๔๓๐ บาท รวมทั้งค่าพาหนะเป็น ๕๘๕
 บาท ๕๐ สตางค์ พระศรีสุวรรณคิริได้จำหน่ายให้แก่ราษฎร
 เท่าทุนเดิมราคาถึงละ ๒ บาท ๓๕ สตางค์ จำหน่ายได้
 ๕๐ ถัง เป็นเงิน ๑๑๗ บาท ๕๐ สตางค์ ได้ให้ยืม ๑๒๓
 ถัง คิดเป็นเงิน ๒๘๘ บาท ๕ สตางค์ แยกให้แก่ราษฎร
 ๗๗ ถัง คิดเป็นเงิน ๑๘๐ บาท ๘๕ สตางค์ พระศรีสุวรรณ
 คิริ มีความยินดี ขอถวาย พระราชกุศลในส่วนที่ได้ แยกให้

เป็นทาน แก่ผู้ที่ อดอาหารนี้ ได้แจ้งแล้ว

เรื่อง นี้ ที่ผู้รับตำแหน่ง ข้าหลวงเทศาภิบาล และผู้ว่าราชการ เมืองกาญจนบุรี ชวนชวย เขา เป็นธุระที่จะแก้ไขความ อค
ขยากของ ราษฎร นั้น เป็น การ ดี และ ชอบ ด้วย หน้า ที่ ส่วน
พ่อค้า และ ราษฎร ที่ มี แก้วใจ ช่วยเหลือ ด้วย ประการ ต่าง ๆ นั้น
เป็นผู้ ประคบ ด้วย ความ กรุณา ต่อเพื่อน มนุษย์ และ เห็น ต่อ
ราชการ ควร ได้รับ ความ ชอบใจ ของ รัฐบาล ทว่ทุกคน

มี ข้อ ขอยาก จะ ทัก เตือน เทศาภิบาล ข้อ หนึ่ง ซึ่ง ควร ยก
เรื่อง นี้ เป็น อุทาหรณ์ ได้ ที่ คือว่า ลักษณะ ที่ จะ กำหนด กิจ การ
อันใด เรา มัก จะ สิ้น เรื่อง เวลา ไป มัว เข้าใจ ตาม รูป การ ว่า
ใน เทศาภิบาล เป็น อยู่ อย่างไร ไป อีก ๓ เดือน หน้า จะ คง เป็น
อยู่ อย่าง นั้น ลักษณะ คิด การ ด้วย ไม่ ประมาณ เวลา พา ให้
ช่วย การ ได้ ยก ตัวอย่าง ใน เรื่อง นี้เอง เมื่อ มณฑล ได้ ข่า ว่า
ราษฎร เมือง สังขละ ขาด แคลน อาหาร คิด รวบรวม หา อาหาร
ส่ง ขึ้น ไป กว่า จะ ถึง กาญจนบุรี ทาง นั้น เขา ได้ ข่า ว่า กาญจนบุรี
ไป เจือจาน จน ขาว ใหม่ ที่ สังขละบุรี ได้ เก็บ เกี้ยว แล้ว ขาว ที่ ส่ง
ไป จาก ราชบุรี ไป ถึง ไม่ทัน คั้ง การ ใน เหตุ ที่ ส่ง ไป จึง ต้อง ไป
ขาย พอ ได้ ทุน คืน ที่ เมือง กาญจนบุรี ทั้ง นี้ เป็น เพราะ มณฑล
ไม่ คิด กำหนด เวลา และ รีบ จัก เสีย แต่ แรก ต่อ หม่อมเจ้า

สูญทิศออก ไป ทราบเรื่อง จึงไปจัดการเข้าไป แต่ก็นับว่า
 เป็นคุณไม่มีโทษ เพราะฉะนั้นเรื่องเช่นนี้ถ้ามีขึ้นต่อไปภายหลัง
 ในที่ใด ๆ ขออย่าลืมที่จะคำนวณเวลา ทำให้ทันเวลาที่
 ต้องการ ไม่ว่าเรื่องส่งข้าว หรือ เรื่องใด ๆ

(ลงพระนาม) ดำรง

ประทับตราพระราชสีห์น้อย มา เป็นสำคัญ

รายงานการจ่ายข้าวแก่ราษฎร และว่าด้วยการปิดน้ำในหัวเมืองมณฑลราชบุรี

ศาลารัฐบาลมณฑล ราชบุรี

วันที่ ๙ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

ข้าพระพุทธเจ้า ขอประทานกราบทูล มหาอำมาตย์เอก
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เสด็จมา
 กระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยตามที่มณฑลราชบุรีได้มีโทรเลขกราบทูลเข้ามา ว่า
 ราษฎรในท้องที่อำเภอสังขละบุรี แขวงเมืองกาญจนบุรี และ
 ราษฎรในท้องที่อำเภอแม่ฟ้าฮ่อม แขวงเมืองสมุทรสงครามขอ
 อภัย ขอประทานอนุญาตเงินเพื่อจัดซื้อข้าวไปจำหน่ายแก่ราษฎร

ในอำเภอ สังขละบุรี ๓,๐๐๐ บาท สำหรับ อำเภอแม่ฟ้าหลวง
 ๘,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๑,๐๐๐ บาท ทรงพระดำริว่า
 เรื่อง ราษฎร ออก ขยาย และ มีการ ที่จะต้องจ่ายพระราชทรัพย์
 มากมาย เช่นนี้เป็นการสำคัญ เวลาที่ข้าหลวงเทศาภิบาล
 สำเร็จราชการ มณฑลราชบุรี เข้า มาช่วย อยู่ในกรุงเทพ ฯ จึง
 ไปรุดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าออกไปจัดการในเรื่องนี้ให้
 พระเดชพระคุณ เป็น ล้นเกล้า ฯ หาที่สุด มิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ กราบ ถวาย บังคม ลาออกไป มณฑล
 ราชบุรี โดยรถไฟเวลาเช้า เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม คค ๑๓๐
 แล้วได้ลงเรือ แล่นไป อำเภอแม่ฟ้าหลวง แขวงเมืองสมุทร
 สงคราม ข้าพระพุทธเจ้าได้เลยไปถึงตำบลสามชุก ตำบล
 วัชยาง ตำบลทะเลคำ ที่ว่าราษฎร ออก ขยาย โกลาหลที่
 ว่าการ อำเภอ ประมาณ ๑๕๐ เล่มเศษ ในขณะที่ไปถึงตำบล
 เหล่านี้ ได้พบ ราษฎร หลาย พวก พายเรือเที่ยว หาซื้อ ข้าว
 ถามได้ ความว่าหาซื้อไม่ใคร่ได้เพราะข้าวแพง ข้าพระพุทธเจ้า
 ได้สืบสวน และพิจารณาโดยละเอียดแล้ว คงได้ความจริงว่า
 ที่มีใบขอกเข้าไปว่า ราษฎร ออก ไม่มีข้าวรับประทานนั้นไม่จริง
 พวกนั้นเขาไปตามคำเล่าลือ และตามคำที่กำนันผู้ใหญ่บ้าน
 บอกเล่า ไม่ได้ไปเห็นด้วยตนเอง สมทั้ง พระกระแสน้ำส่ง

มิได้ผิด ความจริงเพียงแต่ผู้ที่ซัดสน หรือผู้ที่มีบุตรหลาน
 มาก หาได้ไม่ใคร่จะพอเลี้ยงกัน เพราะข้าวแพงเท่านั้น
 สิ่งที่จะเป็นพระยานให้เห็นได้ว่า ราษฎร อำเภอมะนัง อำเภอน้ำ
 นา จะอดกิน เพราะอำเภอมะนัง อำเภอน้ำ เป็นอำเภอที่อุดมประภค
 ภัย เรือกสวนไร่นา และป่าไม้ พอจะหาเลี้ยงชีพในทางหนึ่ง
 ทางใดได้ แต่ไม่ได้ทำ อะไร เทียวให้เขาใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ
 พอได้อาศัยเขาไว้ ประทาน อย่างหนึ่ง ไว้จ้างเขาทำนา หรือ
 เช่านา เขาทำ อย่างหนึ่ง เมื่อสิ้นฤดูทำนาแล้ว ควรจะไปหา
 การที่อื่นทำ ก็ไม่ทำ พวกนี้ชุก อยู่กับบ้านทั้งครัวเรือน ต่อ
 เมื่อไร จะไม่มีข้าวกิน จวนตัวเข้าแล้ว จึงจะถูกชน
 กระวนกระวายเที่ยวหาไว้ประทานพอคุ้มอดไปเป็นคราว ๆ สังเกต
 ได้ อย่างหนึ่งว่า จีนในหมู่บ้านนี้ ถึงจะไม่ไ้ทำอะไร
 ไฉนก็ไม่มีเกือกหรือรองเท้า ข้าราชการเจ้าใด สังเกตเห็น
 ต่าง พวกนี้หา กิน ตัวเป็นเกลียว รวมความว่าพวกที่ซัดสน
 ซัดสนเช่นนี้ ก็เพราะ เกียจคร้านในการทำกิน อย่างเดียว

ข้าวหน่แพงจริง ถึงแม้ว่ามี พอจะแบ่งปันกันได้บ้าง
 ก็ต่างหวง แหน ถ้าจะขายก็โกงราคาแพง จนเหลือกำลัง
 ราคาซื้อขายกันที่อำเภอมะนัง อำเภอน้ำ ข้าวสาร ถึงหนึ่ง อย่าง สูง
 ๒ บาท ๖๒ สตางค์ อย่างต่ำ ๒ บาท ๓๗ สตางค์ ข้าวเปลือก

เกวียนหนึ่งอย่างสูง ๔๗ บาท อย่างต่ำ ๔๘ บาท เหตุที่เป็นเช่นนั้น
 เพราะชาวเล่าลือว่า ชาวใน กรุงเทพฯ ๕ ชนราคามาก พวก
 พ่อค้าพากันไปเที่ยวกว้านซื้อขายได้ราคาดี ผู้ที่มีชาววังตนขาย
 และ ชนราคาสูง ลือไป ตามกัน ครั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะว่ากล่าว
 ให้ขายราคาแก่พอควร ก็เห็น จะเป็นบังคับให้เขา ขายผล
 ประโยชน์ ไป เห็น ด้วยแล้ว ว่า ทางก็ควร จัก ซื้อข้าวไป
 จำหน่ายให้ผู้ ที่ อัดคักขัดสนโดยราคา ถูก ๆ พอเป็น ทาง
 เสียเล็กน้อยแล้ว พวกที่ กักข้าวไว้ ก็ ระทกใจ ขายลดราคา
 ลงเอง เพราะถ้า ชน กักไว้ เมื่อถึง เวลาได้ข้าวใหม่ ซึ่ง
 เป็นเวลาข้าว ถูก จะ ต้อง ขายตกทุนที่ควรจะได้ ในเวลานั้น

ข้าพระพุทธเจ้าได้ รับ กลับ ชน มา มณฑล ให้เรียก เงิน
 เจ้าของโรงสีไฟ ซึ่ง อยู่ ตำบล ปากท่าหุร ที่ องค์ที่ อำเภอมะเข็
 เมือง ราชบุรี มาถามราคาข้าว เงิน ข้าง ว่า ข้าวชนิดที่ ๓
 ซึ่งเงิน จำหน่ายเหมาส่ง โรง ทหาร อยู่เวลานี้ ขายถึงละ
 ๑ บาท ๔๕ สตางค์ แต่ถ้า ข้าพระพุทธเจ้า จะ ต้อง การ เงิน
 ว่าสุกแล้วแก่ จะได้ และ เงิน มีความ ยินดี ขอ ให้ข้าว สำหรับ
 แจกแก่ผู้ที่ ออกลูก ด้วย ๕๐ ถึง ข้าพระพุทธเจ้าได้ ว่าซื้อข้าว
 เงิน ๕๐ ถึง รวมทั้งที่ เงิน ให้ด้วยเป็นข้าวสาร ๑๐๐ ถึง

ว่าจ้างเรือบรรทุกข้าว ๑ ลำ เป็นเงิน ๔ บาท และเงินขึ้นเจ้าของ
เรือบรรทุกเรือกลไฟรับคนโดยสาร มีความยินดีจักเรือกลไฟ
ช่วยรับเรือบรรทุกข้าวไปส่งที่อำเภอแม่ห้าชัย เมื่อถึงอำเภอ
ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้ปลัดขวาไปว่าเรือมาคชนาคยอมมาบรรทุก
ข้าว ถ้ายากเรือใหญ่ ๑ ลำ เพราะเรือลำที่บรรทุกไปนั้น
ใหญ่มากเข้าคลองไม่สะดวก แต่เจ้าของเรือ มาคไม่คิดค่าจ้าง
เมื่อถ่ายข้าวเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมด้วยนายเริ่ม
ผู้ช่วยข้าหลวงสรรพากร ๑ นาย ทอห่อ ปลัดซ้าย ๑ นาย สว่าง
สมุห ๒ นาย ชี ๑ ลงเรือออกจากที่ว่าการ อำเภอแม่ห้าชัย
ไปเข้าคลองวัดประทุ คลองวันทาว คลองห้วยโรง และ
คลอง บางปลาเค็ม แวะจำหน่ายข้าวที่ตำบลวัดยาง ตำบล
ทะเลคำ ตำบลสามชัย ตำบลห้วยโรง ตำบลวังมะนาว
ตำบลบางปลาเค็ม รวม ๖ ตำบล

วิธีจำหน่ายข้าวนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า
เวลานี้ข้าว ออก รวงจวน สุก มีข้างแล้ว ข้างในเกือบหนึ่ง
จะเก็บเกี่ยวได้ ทวักนี้ จึงคิดจะ จำ ให้พอกินไปได้ ๒๐ วัน
ถ้าต่อไปหากข้าง ก็อาจจะซื้อได้ถูกไม่แพง เพราะพ่อค้าขาย
ข้าวจะไม่กล้าชักข้าวไว้คงได้กรวยทุลมาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
ได้กระให้ ผู้ใหญ่ ๒ คน ต่อ ๑ ถึง ก็คนละ ๑๐ ทะนาน เก็บ

อายุตั้งแต่ ๑๒ ลงมาถึง ๑๐ ขวบ ๒ คน ต่อ ๑ ถึง เท่า
ผู้ใหญ่ ถ้า อายุ ตั้งแต่ ๔ ขวบ ลงมาถึง ๑ ขวบ ๓ คน ต่อ ๑ ถึง

ได้ขายข้าวเป็นเงิน สกแก่ รายนร ที่มีทรัพย์พอจะซื้อได้
จำนวนรายนร ๕๒ คน เป็นข้าวสาร ๒๖ ถึง ขายเชื้อ
แก่ผู้ที่ไม่เงิน แต่ได้ทำนาต้นข้าวของงามแล้ว จำนวน
รายนร ๕๑ คน เป็นข้าวสาร ๒๕ ถึง ๑๐ ทะนาน ให้ทาน
เด็กแก่อายุ ๑๒ ปี ลงมาถึง ๑ ขวบ จำนวน ๔๓ คน เป็นข้าว
สาร ๑๒ ถึง ๑๐ ทะนาน คนชรา ๖ คน พิการ ๑๔ คน
เป็นข้าวสาร ๘ ถึง ให้แก่วัด ๓ วัด ที่ อัครคัก จำนวน
พระสงฆ์ ๗๓ รูป สามเณร ๖ รูป คิษย์วัด ๘๘ คน เป็นข้าว
สาร ๒๘ ถึง จำนวนข้าวสารที่แจกให้เขานร รวม ๔๘ ถึง
๑๐ ทะนาน รวมทั้ง ที่ขายเป็นเงินสก และ ขาย เชื้อ ค่วยเป็น
ข้าวสาร ๑๐๐ ถึง

เข้าสารคามราคาโรงสีไฟขายอยู่ในเวลานี้ ถึงละ ๑ บาท
๘๕ สตางค์ แต่เมื่อ ข้าพระพุทธเจ้า กลับ มาถึง เมืองทล ได้
พบกับเงินขี้เถ้าของโรงสีไฟ เงินนี้เต็มใจขอลดราคาให้อีก คง
เรียกถึงละ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ ข้าวสารขายเป็นเงิน สก
ได้เงิน ๓๗ บาท ๕๘ สตางค์ คงขาดทุน ๑ บาท ๔๒
สตางค์ ที่ขาดทุนเป็นเพราะ รายนร บาง รายมีเงินไม่พอ

ส่วนข้าวสารที่ขายเชื่อแก่ราษฎร เป็นจำนวน ๒๕ ถึง ๑๐ ทะนาน
รวมเป็นเงิน ๓๘ บาท ๒๕ สตางค์นั้น เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า
เป็นจำนวน เงินเล็กน้อย ข้าพระพุทธเจ้าจึงไต่เอาเงินทดรอง
ราชการ สำหรับ มณฑล ราชบุรี จ่ายไป ก่อน เมื่อถึงวันที่ ๑
ธันวาคม ค.ศ. ๑๓๐๓ นั้น กำหนดผู้ใหญ่บ้านผู้รับของรับว่าจะนำมา
ใช้ให้เสร็จตามกำหนด

จำนวนข้าวสาร ที่เงินผู้เจ้าของโรงสีไฟ ขอให้แจกแก่
คนชราพิการ และ เด็กที่ยังหากินไม่ได้ รวม ๕๐ ถึงนั้น ได้
แจกกันไปเพียง ๔๘ ถึง ๑๐ ทะนาน ยังคง เหลือข้าวสาร อีก
๑ ถึง ๑๐ ทะนาน คิดเป็นเงิน ๒ บาท ๒๕ สตางค์ เมื่อ
ข้าพระพุทธเจ้าจำหน่ายข้าวเสร็จแล้ว กรรมการอำเภอแม่น้ำขอม
ยังได้ ส่งเงินที่ ราษฎร เข้าเรียไร กัน ขอให้ซื้อข้าวแจกแก่
ผู้ที่ ชก อยาก ด้วย อีก ๔๗ บาท ๑๘ สตางค์ รวมทั้งเงินของ
เงิน บุตที่เหลืออยู่ ๒ บาท ๒๕ สตางค์ คงเหลือเงินขึ้น ๔๗
บาท ๔๓ สตางค์ เงินรายนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้เจ้าพนักงาน
รักษาไว้ เพื่อจะไต่ซื้อข้าวจำหน่ายให้เป็นทานต่อไปแล้ว

ข้าวที่ได้จำหน่ายแก่ราษฎรคราวนี้ เป็นจำนวนเล็กน้อย
ความจริงโดยพระบาท ให้เปล่าก็ได้ แต่ว่าเหตุผลไม่น่าจะให้
เปล่า เพราะ ราษฎร ยังมีทรัพย์ และมีทางที่จะหาเลี้ยงชีพ

จำนวนเนื้อนาที่ทำในศึก ๑๓๐ ไร่ เมืองเพ็ชรบุรี
 ๑๖๕,๓๖๖ เลี้ยเพราะน้ำท่วม ๓๖,๒๓๐ ไร่ ศก ๑๒๕
 ทำได้ ๑๑๑,๕๔๔ ไร่ ๓ งาน ๑๘ วา คึกเทียบกัน ศกนี้
 ได้มากกว่าศก ๑๒๕ ๑๗,๕๔๑ ไร่ ๘๒ วา

เมืองราชบุรี นาทึ่ทำในศกนี้ ๒๔๖,๘๗๓ ไร่ น้ำท่วม
 เลี้ยและเขื่อนอันทรายด้วยเหตุต่าง ๆ ๑๑๓,๑๒๗ ไร่ ศก ๑๒๕
 ได้ ๒๒๔,๑๑๕ ไร่ ๒๘ วา คึกเทียบกัน ศกนี้ได้น้อยกว่า
 ศก ๑๒๕ ๙๐,๓๗๓ ไร่ ๒๘ วา

เมืองกาญจนบุรี นาทึ่ทำศกนี้ ๒๓,๒๓๔ ไร่ ๑ งาน
 ๘๕ วา น้ำท่วมและน้ำเพราะฝนแล้ง ๔๕๐ ไร่ ศก ๑๒๕
 ได้ ๒๓,๕๐๑ ไร่ ๓ งาน ๔๗ วา คึกเทียบกัน ศกนี้ได้
 น้อยกว่าศก ๑๒๕ เพียง ๗๑๗ ไร่ ๑ งาน ๖๒ วา

เมืองสมุทรสงคราม นาทึ่ทำศกนี้ ๗๔,๑๔๒ ไร่ เลี้ย
 เพราะน้ำท่วม ๘,๒๓๘ ไร่ ศก ๑๒๕ ได้ ๕๔,๘๖๒ ไร่ คึก
 เทียบกัน ศกนี้คงมากกว่าศก ๑๒๕ ๑๑,๐๔๒ ไร่

เมืองปราณบุรี นาทึ่ทำศกนี้ ๑๖,๔๐๐ ไร่ น้ำท่วม
 เลี้ย ๑๓,๑๒๐ ไร่ ศก ๑๒๕ ได้ ๘,๘๔๑ ไร่ คึกเทียบ
 กัน ศกนี้ได้น้อยกว่าศก ๑๒๕ รวม ๕,๕๖๑ ไร่

ถ้ารวมทุกเมืองในมณฑลราชบุรี ข้าวที่ทำได้ในศกนี้

๓๕๑:๘๕๐ ไร่ ๑ งาน ๘๕ วา หรือประมาณข้าว ๑๑๘,๒๘๔
 เกวียน น้อยกว่าสัก ๑๒๘ ๖๘,๐๑๘ ไร่ หรือประมาณ
 ข้าว ๒๒,๖๗๒ เกวียน จำนวน พล เมือง ทง มณฑล ชายทุ่ง
 แท้ ๑๕ ปีขึ้นไป ๒๔๗,๘๗๕ คน รับประทานข้าว คึก ถ้วน
 คนหนึ่ง เกือนหนึ่ง รับประทานข้าว ๑ ถึง ๕ ปีหนึ่งเป็นจำนวนข้าว
 ๒๘,๗๔๕ เกวียน เด็กอายุ ๑๔ ปีลงมา ๑๕๘,๐๒๘
 คน คึกถ้วนหนึ่ง เกือนหนึ่ง รับประทานข้าว ๒ คนต่อ ๑ ถึง ๕ ปีหนึ่ง
 เป็นข้าว ๘,๕๔๒ เกวียน คงเหลือข้าวอีก ๗๘,๘๘๗ เกวียน
 นับว่าในศก ๑๓๑ ข้าวเป็นอันพอรับประทาน และพอทำพรณ
 ทว ทง มณฑล

ตาม ที่กราบทูลมานี้ ยังมีโคกที่รวมข้าวที่ทำในท้องร้อง
 สวน และข้าว นา ปรางค์ก้อย เพราะเวลานี้ น้ำยังไม่ลด ถ้า
 ได้ทำพิธีขมมูลกันแล้วคงจะได้ข้าวจำนวนเพิ่มขึ้นอีกมาก อนึ่ง
 ถึงแม้ว่า บาง เมือง ข้าว จะขาด เช่นเมือง ปราณบุรี เป็นต้น
 แต่ ข้าว เมือง อื่น มีมาก อาศัย ควบคุม และ ผ่อนผันให้ก็
 ก็ จะ จัก ข้าว ส่งไปแจกจ่าย กันได้ไม่ติดขัด

การแจกข้าวที่ได้สำเร็จไปโดยเรียบร้อยคราวนี้ รัฐบาล
 เป็นกำลังพาชนะ และคงขอพระราชนิพนธ์ให้แก้ผูกมาซื้อ
 ข้าวเงินไม่พอเพียง ๑ บาท ๔๒ สตางค์เท่านั้น เงินราย น

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชาอนุญาต ยกพระราช
 ทานให้แก่คนชานาถ ส่วนเงินยี่สิบหนึ่งเป็นเงินตั้งไว้ภักดีต่อราชการ
 และมีน้ำใจช่วยเหลือ ออกข้าวให้แก่ ๕๐ ถึง ๖๐ ได้ลดราคาข้าว
 ที่ข้าพระพุทธเจ้าซื้อไปจำหน่ายอีก เป็นเงิน ๒๒ บาท ๕๐ สตางค์
 ครึ่งนี้ ควรได้รับความชอบใจเป็นอันมาก

เงินยี่สิบของโรงสีไฟเมืองราชบุรี เงินขึ้นหัวหน้าบริษัท
 เรือเมล์ และบรรดาผู้ท้อออกทรัพย์ให้ซื้อข้าว แยกแก่ราษฎร
 ที่ชานาถ มีความยินดีพร้อมกัน ขอพระราชทาน ถวาย
 พระราชกุศล

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน ถวายบุญผู้ท้อออกทรัพย์
 ให้ซื้อข้าวแก่ราษฎรที่ชานาถ มาพร้อมกันรายงานนี้ด้วย
 ขอ มีควร แล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า หม่อมเจ้าสุฤทธิเดช

เรื่อง ลูก เสือโท นาย ผ่าย ช่วย ชีวิตเด็ก หญิง กับ ตา แก่คน หนึ่ง ให้ พ้น จาก อุทกภัย

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖

ขอ ประทาน กราบเรียน ท่าน มหาอำมาตย์ตรี เจ้าคุณ
พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ผู้ตรวจการลูกเสือมณฑลกรุงเทพ ฯ

ด้วย ตาม ตั้ง ลง วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ให้เกล้า ฯ
ไป สืบ เรื่อง นายหมื่นนายผ่าย ลูกเสือ กองที่ ๑ เมืองไชยา ซึ่ง
ช่วย ชีวิต เด็กหญิง กับ ตาแก่คนหนึ่ง ให้พ้น จาก อุทกภัย เมื่อ
ครั้ง มี เหตุ เรือบางเบ็ด ชัยปาง เมื่อเดือน พฤษภาคม ค.ศ. ว่า
จะจริง ตาม รายงานของ นายผ่าย หรือไม่นั้น เกล้า ฯ ได้ไป สืบ
ไต่ความ ทั้ง จะ กราบ เรียนต่อไป นี้

เมื่อ วันเสาร์ที่ ๖ กันยายน เวลาเช้า เกล้า ฯ ได้ไป เทียว
สืบ ทว่า เด็กหญิงคน นั้น อยู่ ที่ ท่าบล หลัง กอง มหันตโทษ
ตาม คำบอกของ พระยาบริรักษ์ภูธรหรือไม่ ได้ เทียว สืบตามดู
ตลอดใน ท่าบล นั้น ก็ไม่ ได้ ระบุ แะระคายอะไร นึกสงสัย
ว่า บางที จะย้าย ที่เสีย แล้ว กระมัง เกล้า ฯ จึง เลยไป โรง พัก
ตำรวจราษฎร ท่าบล ประทุมฯ ขอ ให้ เจ้าพนักงาน ทะเบียน ลงบันทึก

ทะเบียนคน ว่าในเมื่อเร็ว ๆ นี้ จะมีเด็กหญิง ซึ่ง อยู่ตำบล หลัง
 กอง มหันตโทษ ย้ายทะเบียนไป อยู่ที่ไหนบ้าง หรือเปล่า ทั้ง
 ชาย คนที่ ซึ่งนายศิริ ซึ่งพระยาบริรักษ์ภร บอกร มาว่า เป็นผู้
 ปลกครองของเจ้าเด็กหญิง คนนี้ มีในทะเบียนด้วยหรือไม่ เจ้า
 พนักงานไต่คนทะเบียนในตำบลนั้น ตลอดจน ก็หาไม่ จึงเป็น
 อัน เชื่อว่า เด็กหญิง คนนี้ไม่ อยู่ใน ตำบล หลัง กอง มหันตโทษแน่

ในเวลา วันนั้น ตอนบ่าย เกดฯ ละลง ไป สืบ ดูใน ตำบล
 สะพานหิน ซึ่งนายฝ่าย อ้างว่า เคย พบ เด็กหญิง คนนี้ ก็หาพบ
 ตัวเด็กหญิงนั้นไม่ เกดฯ เข้าใจว่า จะหมดทางสืบ เพราะ
 ไม่ทราบว่า เด็กหญิง นั้นชื่ออะไร และเป็นบุตรของใคร อยู่
 บ้านใดตำบลใด ก็ไม่แจ้งในรายงาน ครั้นภายหลังได้ข่าวว่า
 มีเด็กหญิง คนหนึ่ง รอคอย มา จาก เวียงเบ็ด อาศัย อยู่ที่
 บ้านเจ้าก้อย เกดฯ จึงได้ ไป สืบ ดู ที่ บ้าน หม่อมเจ้าหญิง ก้อย
 บ้านเลขที่ ๓๗ ตรอกเชิงสะพาน วัดมหรพาราม ตำบล
 บ้าน ถนน คระหว กรุงเทพมหานคร ไป พบ เด็ก หญิง คนหนึ่ง ชื่อ ของ
 อายุ ๑๔ ปี นัยอย่างเดิม คงเป็น ๑๓ ปี ครั้น กับ คำ นายฝ่าย
 แต่ รูปร่าง เหมือน คนอายุสัก ๑๖ ปี เป็นบุตร นายบุญ กุศล โรง
 ไฟฟ้า ได้ความว่า เป็น คนที่ รอคอย มา จาก เวียงเบ็ด และ
 คน ที่พบทุกข ทรมาน มา ด้วยกัน กับ หม่อมฯ มีเด็กชายคนหนึ่ง

กับตาแก่คนหนึ่ง เกล้าฯ จึงถาม หนูเองว่า ตาแก่คนที่
 รอคอยมา ด้วยกัน หนูอยู่ที่ไหน หนูเองตอบว่า อยู่ที่บ้าน
 พระยามหิบาลฯ คำลสามเสน แต่ชื่อไรไม่ทราบ เมื่อซักถาม
 ได้ความ พอ เป็นเค้าเงื่อนบ้างแล้ว เกล้าฯ ก็กลับบ้าน

ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์ที่ ๗ เดือนนี้ เวลาเช้า เกล้าฯ ได้ไป
 พบ หนูเอง ขอให้พาไปที่บ้านพระยามหิบาล เพื่อไปสอบถามตา
 แก่คนนั้นอีก เพื่อให้หลักฐานแน่นหนาขึ้น หนูเอง ก็นำ เกล้าฯ
 ไป เมื่อไปถึงบ้านพระยามหิบาลฯ พบกับคุณหญิงฮุ่น เกล้าฯ
 จึงถาม ท่านว่า คน ที่ รอคอย มา จาก เรือ ขางเบ็ด ยังมีใคร
 อาศัยอยู่ในบ้านท่านบ้างหรือไม่ ท่านตอบว่า ไม่มี เขาต่าง
 คนต่าง กลับบ้านกันหมดแล้ว ท่านจำ หนูเอง ได้ว่า อยู่ ในจำพวก
 ที่ รอคอย มา จาก เรือ ขางเบ็ด คนหนึ่ง แล้ว ท่าน เลย เล่า ว่า
 เกิด ๕ คน ๕ คน เป็น คน ที่ ฝาก เนื่อ ฝาก ด้วย อยู่ กับ ท่าน บ้าน อยู่ บ้าน
 คชน ชน มา กรุง เทพฯ กับ ยาย เพ็ชร์ ของ ไข่ ขาย ท่าน ว่า เกิด
 ๕ คน ๕ คน อายุ รว ๑๔ ปี รูปร่าง เล็ก และ ขาว (ตรง กับ คำ
 ให้ การ หนูเอง) และ เกิด ๕ คน ได้ โดย สาว เรือ ขางเบ็ด กลับ ไป
 บ้าน คชน ใน คราว ที่ ได้ มี เหตุ เรือ ชัย ย่าง ครั้ง นี้ ส่วน ตา แก่ อีก คน
 หนึ่ง หนู เป็น อัน ไม่ ทราบ ว่า ใคร และไม่ ทราบ ว่า ไม่ อยู่ ที่ ไหน
 เมื่อ สันทนา อยู่ กับ ท่าน ได้ ความ ชัด เจน แล้ว เกล้าฯ ก็ ลา กลับ บ้าน

ทำให้การของหน่อง หน่องได้ให้การชี้แจงว่า เมื่อ
 คราวเรือบางเบ็ด ออกไปครั้งที่ สิบ^{ห้า} หน่อง กับ มารดา ซอ พุก
 โดยสาร เรือบางเบ็ด จะไป เกาะหลัก ด้วยได้ตกลงกันไว้ว่า
 จะไปรับจ้าง อยู่ที่บ้านหม่อมเจ้าไชย^{ยี่} ที่ เกาะหลัก เมื่อเวลาเรือ
 บางเบ็ด จะถึง คราวอับปาง^{ยี่} นั้น เวลา ประมาณ ๔^{ยี่}ทุ่ม หน่อง
 ยืนเกาะ มารดา ตก ตะลึง อยู่ไม่มีสติ เรือก็ค่อย ๆ จมลงไปที่
 ละลอก ๆ ประมาณสัก ๒ ชั่วโมง จึงม^{ยี่}มิต หลังคา ตาก ฟ้า
 เมื่อเวลา จะ พลัด กับ มารดา นั้น หน่อง เกาะ อยู่ที่ เสากระโถง
 เรือ มารดาเกาะหลังหน่องอยู่ พอลมใหญ่ซัดมา มารดา
 ก็หลุดหายไป ลึกครใหญ่ ๆ เห็นเด็กชายคนหนึ่ง รูปร่าง
 และขาว ขาวราว ๑๓ ข^{ยี่}เกาะฝารือชก (คือผ้าที่ทำเป็นพู่ ๆ
 มีไว้สำหรับช่วยให้ ตัวลอยเมื่อเวลาตกน้ำ) ลอยน้ำอยู่ หน่อง
 จึงร้อง ขอ อาศัย เกาะไปบ้าง ตาแก่คนหนึ่ง จึงขอเกาะไปด้วย
 จึง พา^{ยี่}กัน เกาะ ลอยน้ำไป ด้วย กัน ทั้ง ๓ คน ลอยตามน้ำอยู่จน
 เข้า วันรุ่งขึ้น จึง มีเรือ^{ยี่}กันเขียง มา จักกะโหมไฟ รัยเอา
 หน่อง กับชาย อีก สอง คน พาไป ส่ง ที่ จักกะโหมไฟ ที่แวก
 จักแจะระโดยสารเรือเข้า เข้ามากรุงเทพฯ แต่เผอิญมีเรือไฟ
 ไป รัย^{ยี่}ขึ้น มา ส่ง ที่โรงพัก พลตระเวนแห่ง^{ยี่}หนึ่ง เมื่อจะมาจาก
 จักกะโหมไฟ นายห้างฝรั่งคนหนึ่งแต่งตัว คล้ายพลตระเวน (เข้า

ใจว่า เป็นหัวหน้าการ กะโม่ไฟ) ได้เงิน หนึ่ง ผ่อง ๑ บาท
กับ ผ่า หนึ่ง ผ่อง ๑ ตำรับ เมื่อถึงโรงพัก แล้ว จึงถ่ายลงเรือเข้าอีก
ลำหนึ่ง ต้องค้าง อยู่ในเรือเข้าคืนหนึ่ง วันรุ่งขึ้น ตอนเย็น จึง
ถึง กรุงเทพฯ พอถึง กรุงเทพฯ พลตระเวน นำไป ที่กระทรวง
นครบาล เจ้าพนักงาน สอบถามปากคำ และให้ลงชื่อเสร็จแล้ว
ก็ต่าง คนต่าง กลับไปบ้าน ส่วน เด็กชาย ที่ช่วย หนึ่ง ผ่อง นั้น หนึ่ง
ผ่อง ไม่รู้จัก ชื่อ ทราบ แต่ว่า เขาไป กับ ยาย และ ยาย ก็ไป
ตายกลาง ทะเล ด้วย เหมือนกัน

หลักฐาน ได้ จาก กระทรวง นครบาล ครั้น รุ่ง ชื่นวันจันทร์
ที่ ๘ เดือนนี้ เวลา ได้ไปขอ ดูสำนวน ที่ เจ้าพนักงาน กระทรวง
นครบาล ได้ จดถ้อยคำไว้ ได้ข้อความ อย่างย่อว่า คนโดยสาร
ที่ไป ในเรือ ขางเบ็ด คราวนี้ มีชาย ๔๒ คน หญิง ๕ คน ตาม
ถ้อยคำของ มิสเตอร์ บารอน สารวัตรใหญ่ เกาะสีชัง มีว่า เรือ
กลไฟ ชื่อ ชอลวาท แล่น ตรวจ ช่วยคนได้ ๓ คน และเรือ ชื่อ ลำ
หนึ่ง ชื่อ ปรีช แล่น ตรวจ ช่วยคนได้ ๒๘ คน รวมคนที่ช่วยมา
ได้ ๓๑ คน ตาย เสียกลางทะเล ๑๖ คน คนที่รอดตาย มา ๓๑
คนนั้น มิสเตอร์ บารอน ได้ ส่งตัว มาได้ ส่วน สอบถาม ปาก คำ ที่
ห้อง ผู้บังคับการ กองตระเวน กระทรวง นครบาล พร้อมด้วย
เจ้าพนักงาน กรมเจ้าท่า

ในจำนวนคนโดยสาร ทั้งหมดที่ไปในเรื่องข้างเขตก มีเด็ก
หญิง คนเดียวเท่านั้น ชื่อ อำแดง พวง อายุ ๑๓ ปี บุตรนาย
บุญ บ้าน อยู่สะพานหิน (อำแดงพวง คนนี้เข้าใจเห็นว่า อำแดง
ผ่องนั่นเอง เพราะ อายุชื่อ นิกาย และที่ อยู่ตรงกัน ที่ ชื่อเพี้ยน
กันไป ก็เห็น จะ เป็นด้วย เจ้าพนักงาน เจด ถอยคำ ฟังไม่ ถนัด)
และมีเด็กชาย ๓ คน คนหนึ่ง ชื่อ แผลน อายุ ๑๖ ปี อีก คนหนึ่ง
ชื่อ ฝ่าย อายุ ๑๔ ปี อยู่บ้านนอกเมืองไชยา (เด็กฝ่าย คนนี้
ก็เข้าใจว่าเป็นเด็ก ฝ่าย นั้นเอง เพราะ อายุ และ ที่ อยู่ก็ตรงกัน
เช่น แต่ เสียงเพี้ยน กัน เท่านั้น)

ตาม จำนวนที่ เจ้าพนักงาน ได้ สอบถาม ถ้อย คำไว้ ไม่
ปรากฏว่า เด็ก ฝ่าย ช่วย หนุน ฝั่ง เป็นอันใด ความ แต่เพียงว่า
ในเรื่องข้างเขตกที่ ออกไป ชัยปาง คราวนี้ มีเด็ก ฝ่าย (ตาม
รายชื่อของ ของ กระทรวงนครบาลเป็นฝ่าย) กับ หนุน ฝั่ง (ตาม
รายชื่อของ ของ กระทรวงนครบาลเป็นพวก) อยู่ในจำนวนคน
โดยสารเรื่องข้างเขตกด้วย

เรื่องนี้กล่าว ๑ ได้ลงสืบทางโรงพักเมืองสมุทรปราการ
ด้วยเหมือนกัน แต่ไม่ได้หลักฐาน อะไร เชื่อว่า หลักฐานของ
กระทรวงนครบาลนั้นคงกว่า เพราะเป็นที่รวมรายงานจากโรงพัก
ต่าง ๆ และ ทั้งเจ้าพนักงาน ได้ สอบถาม ปาก คำ เป็นหลักฐานพอ
เชื่อได้ด้วย

ความเห็นในเรื่องนี้เกล้าฯ เห็นว่า มีหลักฐานพอที่จะเชื่อได้ว่า นายฝ่ายใด ช่วย ชีวิต หนุ่ของ กับตาแก่อีก คนหนึ่งไว้จริง คือ

(๑) คำให้การของนายฝ่ายว่า ได้ช่วยเด็กหญิงกับตาแก่ ตรงกับคำของหนุ่ของว่า ตัวของหนุ่ของ กับตาแก่ได้อาศัย เกาะ ผารคอกมา กับเด็กฝ่าย

(๒) คำให้การ ของนายฝ่ายว่า เด็กหญิงที่นาย ฝ่ายช่วยไว้ หนี อายุ ราว ๑๓ ปี ก็ไม่ไกลกับความจริง

(๓) หนุ่ของให้การ ว่า เด็กชาย ที่ช่วย หนุ่ของ หนี อายุ ราว ๑๓ ปี ก็ไม่ไกล กับความจริง

(๔) คำให้การ ของหนุ่ของว่า เด็กชาย ที่ ช่วย หนุ่ของ หนี รูปร่างเล็กและขาว ก็ตรง กับคำ ที่ ท่าน ผู้หญิง ชุมชอก รูปร่าง ลักษณะ ของนายฝ่าย ความ เหตุผล ที่ได้ สอบสวน มาแล้ว เกล้าฯ เห็นว่า นายฝ่ายเป็นผู้ที่ ได้ ช่วย หนุ่ของจริง ตาม คำให้การ ของนายฝ่าย

จะควรประการใดแล้วแต่จะโปรด

(ลงนาม) หลวงอนุภักดีศยานุสาร

รองผู้ตรวจการลูกเสือมณฑลกรุงเทพฯ

ที่ ๒/๓๘

ศาลารัฐบาลมณฑลชุมพร

แผนกลูกเสือ วันที่ ๒๕ ตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

ข้าพระพุทธเจ้า สภานายกกรรมการ จัดการลูกเสือ
มณฑลชุมพร ขอประทานกราบทูล มหาอมาตย์เอก พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ อุปนายกสภา
กรรมการกลาง กรุงเทพฯ

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้รับรายงานของขุน ประภาศวุฒิ สาร
ผู้ตรวจการ ลูกเสือ มณฑลชุมพร ที่ ๒/๑๕ ลงวันที่ ๒๗
สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ว่าได้รับรายงาน ของ
ราชบุรุษ นายพัฒน์ ผู้กำกับ ลูกเสือกองที่ ๑ โรงเรียนทิวข่าง
มณฑลชุมพร ว่า ลูกเสือโท นายฝ่าย อายุ ๑๔ ปี นรายนามว่า
เมื่อเดือนพฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ มีกิจธุระเข้ามา
กรุงเทพฯ กับยาย เวลาซากลับได้ไต่โดยสารเรือกลไฟชื่อ บางเบ็ด
ออกไปบ้านคอน เผลอเรือบางเบ็ดล่มลง กลางทะเล ลูกเสือโท
นายฝ่าย ได้พาตน ช่วย และชีวิตผู้อื่นได้พ้น อันตราย อีก
๒ คน เรื่องนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ขอให้พระยาไพศาลศิลปศาสตร
ผู้ตรวจการ ลูกเสือมณฑล กรุงเทพฯ ช่วยไต่สวนเกิดเหตุนี้ กับ
คนที่ ลูกเสือโท นายฝ่ายได้ช่วยนั้น ซึ่งบ้านอยู่ใน กรุงเทพฯ
และพระยาไพศาลฯ ไต่สวนแล้ว ได้ส่งเรื่องไปให้ข้าพระพุทธเจ้า

ข้า^{นี้}ฉัน^{นี้}ไกร^{นี้}กับ จก^{นี้}หมาย พระยา^{นี้}ขวิ^{นี้}รักษ์^{นี้}ภู^{นี้}ธ^{นี้} ช^{นี้}แ^{นี้}งพระยา^{นี้}น
 หลั^{นี้}กฐา^{นี้}นใน^{นี้}เร^{นี้}อง^{นี้}นี้^{นี้} ฉัน^{นี้}คว^{นี้}รเช^{นี้}ื่อ^{นี้}ไ^{นี้}กั^{นี้}ว่า นาย^{นี้}ฝ้าย^{นี้}ไ^{นี้}กั^{นี้}ระ^{นี้}ทำ^{นี้}ควา^{นี้}ม
 ทั^{นี้}จ^{นี้}ริง^{นี้}ม^{นี้}ี^{นี้}ซ^{นี้}อ^{นี้} ส^{นี้}ง^{นี้}ส^{นี้}ย^{นี้} ฉัน^{นี้}ไ^{นี้}กั^{นี้}นำ^{นี้}ควา^{นี้}ม^{นี้}กรา^{นี้}บ^{นี้}ข^{นี้}ง^{นี้}ค^{นี้}ม^{นี้}ทุ^{นี้}ล^{นี้}พระ^{นี้}กรุ^{นี้}ณา
 ทร^{นี้}าย^{นี้}ผ^{นี้}า^{นี้}ละ^{นี้}ของ^{นี้}ทุ^{นี้}ล^{นี้}พระ^{นี้}ยา^{นี้}ท^{นี้}แล^{นี้}ว^{นี้} เพ^{นี้}ระ^{นี้}ฉ^{นี้}ะ^{นี้}นิ^{นี้}น^{นี้} จ^{นี้}ึง^{นี้}ไ^{นี้}กั^{นี้}แ^{นี้}ง^{นี้}มา^{นี้}ย^{นี้}ัง
 เ^{นี้}้า^{นี้}ค^{นี้}ุณ^{นี้}ไ^{นี้}ห^{นี้}ทร^{นี้}าย^{นี้} เพ^{นี้}ื่อ^{นี้}จ^{นี้}ะ^{นี้}ไ^{นี้}กั^{นี้}นำ^{นี้}ควา^{นี้}ม^{นี้}ทั^{นี้}ควา^{นี้}ม^{นี้}ช^{นี้}อ^{นี้}ย^{นี้}ของ^{นี้}นาย^{นี้}ฝ้าย^{นี้}
 ป^{นี้}ระ^{นี้}ภา^{นี้}ศ^{นี้} ไ^{นี้}ห^{นี้}เ^{นี้}็น^{นี้}ค^{นี้}ัว^{นี้}ย^{นี้}่าง^{นี้} ฉ^{นี้}ัน^{นี้}ก^{นี้}ิ^{นี้}แ^{นี้}ก^{นี้}์^{นี้}ล^{นี้}ูก^{นี้}เส^{นี้}ื่อ^{นี้}ท^{นี้}ัง^{นี้}หล^{นี้}าย^{นี้}

(ลงพระนาม) ท้าว

อุปนายก สภากรรณการกลาง

ศุภอักษรถึง พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดี
บอกเรื่องเสด็จประพาสหัวเมือง ในรัชกาลที่ ๔

หนังสือ เจ้าพระยาจักรี ฯ มายังองค์พระท้าววิชิตรามมหา
อิศราธิบดี เจ้ากรุงกัมพูชา

ด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
วิตก เพราะเหตุที่ได้เสด็จไปประพาสในท้องทะเล และหัวเมือง
ชายทะเลบ้าง ประพาสในหัวเมืองต่าง ๆ ใกล้พระนครบ้าง ใกล้
พระนครบ้าง เมือง ๆ เสมอ มาสามสี่ปี แล้วเห็น เกลือกจะ
มีกตัตคัพทเล้าลือออกไปถึงหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ แข่งแซ่ไป
ก็เข้าเมือง และ ผู้ใหญ่ผู้น้อยในพวก ผู้ครอบครอง บ้านเมืองและ
ราษฎรในประเทศราชต่าง ๆ นั้น เพราะเคยสังเกตแต่เพียงอย่าง
ธรรมดาเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในกรุงเทพ ฯ
เมื่อไม่มีราชการที่พัสักเป็นการใหญ่แล้ว ไม่เคยเสด็จออกไป
นอกพระนครเลยนั้น ก็ระคิดไปว่า ครองนี้เป็นเหตุไฉน พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีที่เสด็จ ออกนอกกรุงเมือง ๆ การบ้าน
เมืองในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองใกล้เคียงจะเป็นประการใด ถ้า
มีผู้คิดสงสัยไต่ถามกันไป มาดังนี้ เกลือกจะมี คนปากพล่อย ๆ
กระแนะนํา ชักเหตุไป ต่าง ๆ การ ที่กระนั้น จะ คิด ถูกต้องบ้าง

ไม่ถูกต้อง ข้างประการใด ก็ระก้อเหตุให้ราษฎรบ้านใกล้ เมือง
ใกล้ เล่า ลือถึง การไปผิดๆ เพราะเหตุฉะนั้น ครอง นิจ
มี พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ชี้แจง การ ออก มาให้
เข้าใจเป็นแน่ว่า อย่างธรรมเนียม พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
แต่ก่อน ไม่ได้เสด็จไป นอก พระนคร เพราะเหตุ ของ
ประการ ประการ หนึ่ง เมื่อมีที่จะเสด็จไป นอกพระนคร และ
หัวเมือง โดย แม่น้ำ ลำคลอง เรือ พระที่นั่งซึ่งเป็นราชพาหนะ
และเรือ กระบวน ตามเสด็จ ทั้งปวง แต่ล้วนเป็นเรือยาว ไป
ได้ ด้วยแรง คนพาย ต้องใช้คน มาก และต้อง ไปเป็นกระบวน
หลาย ลำ ถ้า จะใช้แต่เรือ พระที่นั่ง และ เรือ ข้องกัน พายไปลำ
หนึ่งสองลำ จะเข้าน้ำใหญ่หอยลงบรรทุกให้มากก็ไม่ได้ ครั้น
ต้องใช้เรือ หลาย ลำ ก็ ต้อง เหน็ด ไพร่พล ในกรุง นอกกรุง นัย
พัน เช่น กระบวน พยุหยาตรา ได้ความลำบาก แยกไพร่มากจึง
จะเสด็จได้ หนึ่งเครื่อง ศัสตราอาวุธแต่ก่อน ก็ไม่แข็งแรง
เหมือน เครื่องที่ มีในการรบนี้ ไม่เป็นทีไว้ วางพระราชหฤทัยได้
เพราะ เครื่อง ศัสตรา อาวุธ หลวง เก่าๆ นั้น ก็ เป็นของ สามีญ
เหมือนกับ เครื่อง ศัสตราอาวุธ ที่ของใคร ๆ ก็มี มีกำลังเสมอได้
ถ้า แม้จะ เสด็จทางทะเล ก็เคยใช้แต่เรือใบแล่นด้วยลม ถึงจะ
ไปสัก ร้อยสองร้อยลำ ก็สู้เรือกลไฟใช้จักร แต่ ลำเดียวไม่ได้

เรือใบ ถ้ามีคลื่น ชักลมหรือมีเหตุการณ์มา จะตามมา
 ช่วยกันก็ไม่ทันทั่วทั้งที่ แล้วจะกำหนดไปให้ถึงที่นั้น ๆ วันนั้น ๆ
 พร้อมเพรียงกัน หรือจะกลับ มาให้ ถึงพระนคร ในวันนั้น ๆ ก็
 กำหนดวันเป็นแน่ไม่ได้ เรือกลไฟใช้จักรนั้น ใช้ได้ ตามกำหนด
 จะถอยหน้า ถอยหลังขวางคลื่นขวางลม ก็ได้ คล่องรวดเร็วทุกทิศ
 ทุกทางทุกฤดู บรรทุกขึ้นใหญ่ น้อยได้มาก ชั่งน้ำหนักหลาย
 มีขึ้นใหญ่ กระสุนไฟ กระสุน ตกแตก และ ขึ้นน้อย อย่างใหม่
 ชื่อไรเฟิล ถึงรบ กับบน คาบ คีลา ก็ยิง ทางไกล ออกไปได้
 ๓๐ เส้น ๔๐ เส้น กระสุนก็ยาว ๒ นิ้วเศษ ใช้ได้แทนขึ้น
 กระสุน ๓ นิ้ว ก็มีขึ้น เป็น อันมาก ถึงจะมีข้าศึก ศัตรูมา เรือ
 แฉก เรือพาย หลาย ลำ กัน ทาง ขวาง หน้า ก็ไม่อาจสามารถ จะ
 ดำไว้ได้ เรือกลไฟลำเดียว สอง ลำ ถึง รุกขึ้นน้อย แต่สู้เรือ
 พายคนเป็นอันมากได้เป็นแน่ ด้วยกำลังกลไฟและอาวุธยิงศัตรู
 ได้แต่ไกล ที่กำลังขึ้นสามัญของ ศัตรู จะมาไม่ถึง อีกเหตุ
 หนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน แต่ก่อน ๆ ย่อม เป็น เจ้านาย มีอำนาจ มาก
 มาก่อน จึงได้เสวย สิริราชสมบัติ ก็ย่อม ปรากฏว่า ได้เป็น
 พระเจ้าแผ่นดิน ด้วย ผู้อื่น เกรงอำนาจอย่างเกรง พระราชวงศ์
 นุวงศ์ ท่านเสนาบดี ก็ปรากฏว่าไม่สู้สมัคร โสมสรง
 ของ กันในราชการ แผ่นดิน ด้วยเหตุนี้แหละ เพราะฉะนั้นพระเจ้า

แผ่นดินจึงไม่วางพระราชหฤทัยแก่ผู้ใด และเสด็จไปทางไกล
เพื่อ ประพาส ตามพระราชประสงค์ เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๖ ปีนั้น โดยที่เสด็จไป
ถวายพระภุชเณท์เมืองสมุทรปราการ ก็ต้องเสด็จกลับมาในเวลา
วันเดียว และเมื่อครั้งแผ่นดินปัจจุบันนี้ ท่านท้าวป๋องก็จะยอม
ทราบบอกทั่วกันแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ไม่ไ้ทรงนึกเอาแผ่นดินโดยอำนาจ พระราชวงศานวงศ์และท่าน
เสนาบดีปรึกษาพร้อมกัน เชิญเสด็จเสด็จฉะเชิงฉะราชสมบัติ ถวาย
พระบรมราชาภิเษกโดยสุขสวัสดิ์แท้ และไ้ทรงปกครองพระ
ราชวงศานวงศ์ท่านเสนาบดีข้าทูลละอองฯ และสมณพราหมณา
จารย์ อาณาประชาราษฎร์ทั่วไปในพระราชอาณาเขต โดย
พระมหากษัตริย์คุณสมมาเสมอที่จะเปรียบมิได้ เมื่อมีราชการ
บ้านเมือง หรือจะทรงพระดำริ แล้วดำรัสสั่ง ท้าวการสั่ง
ใด พระราชวงศานวงศ์ท่านเสนาบดีทั้งปวง ก็สมัครสโมสร
มีสามัคคีรส รับผลของพระเดชพระคุณสำเร็จทั้งพระราชประสงค์
ทุกครั้ง บ้านเมืองเรียบร้อย และเจริญสมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าแต่
ก่อน เพราะไ้ทรงพระราชดำริพร้อมกัน ความคิดท่านเสนาบดี
ทำสัญญา กับ นานา ประเทศ แล้วไปรบก ให้เปิดทางค้าขายแก่
ลูกค้ายคนนอกประเทศต่าง ๆ ให้บรรทุกสิ่งของต่าง ๆ เข้ามา

คาชาบ จึง^{๒๔๗}มี^{๒๕}ชนใหญ่^{๒๖} ชนกะสุนแตก^{๒๗} ชนหิน^{๒๘} ชนบรรจ^{๒๙} ช่าง
 ทำยั้งได้^{๓๐}เร็ว เครื่อง^{๓๑}คัสตราอาวุธ^{๓๒}ที่^{๓๓}ประหลาด^{๓๔} และ^{๓๕}กิน^{๓๖}คำ
 อย่าง^{๓๗}ดี และ^{๓๘}เครื่อง^{๓๙}จักร^{๔๐}ต่าง^{๔๑}ๆ^{๔๒}เข้าไป^{๔๓}ทูล^{๔๔}เกล้า^{๔๕}ฯ ถวาย^{๔๖}ข้าง
 จำหน่าย^{๔๗}แก่^{๔๘}ผู้^{๔๙}ต้อง^{๕๐}การ^{๕๑}ข้าง^{๕๒} และได้^{๕๓}มี^{๕๔}พระ^{๕๕}บรม^{๕๖}ราช^{๕๗}โองการ^{๕๘}
 ให้^{๕๙}เจ้า^{๖๐}พนักงาน^{๖๑}จัด^{๖๒}ซื้อ^{๖๓}ชนใหญ่^{๖๔} ชนกะสุนแตก^{๖๕} ชนหิน^{๖๖} ชนบรรจ^{๖๗}
 ทำยั้งได้^{๖๘}เร็ว เครื่อง^{๖๙}คัสตราอาวุธ^{๗๐}และ^{๗๑}กิน^{๗๒}คำ^{๗๓}อย่าง^{๗๔}ดี และ^{๗๕}
 เครื่อง^{๗๖}จักร^{๗๗}ขึ้น^{๗๘}ไว้^{๗๙}สำหรับ^{๘๐}แผ่น^{๘๑}กิน^{๘๒}เป็น^{๘๓}อัน^{๘๔}มาก^{๘๕} แล้ว^{๘๖}ให้^{๘๗}ช่าง^{๘๘}ต่อ
 เรือ^{๘๙}กลไฟ^{๙๐}ใหญ่^{๙๑}เล็ก^{๙๒}มี^{๙๓}จักร^{๙๔}ข้าง^{๙๕}จักร^{๙๖} ทำ^{๙๗}ยั้ง^{๙๘}ขึ้น^{๙๙}ใหม่^{๑๐๐} หนี^{๑๐๑}ทั้ง^{๑๐๒}เรือ
 หลวง^{๑๐๓} และ^{๑๐๔}เรือ^{๑๐๕}เจ้านาย^{๑๐๖}ขุนนาง^{๑๐๗} มี^{๑๐๘}ชน^{๑๐๙}แล้ว^{๑๑๐}ได้^{๑๑๑}ถึง^{๑๑๒} ๑๒^{๑๑๓} ลำ^{๑๑๔} แล้ว^{๑๑๕}
 พระ^{๑๑๖}ราช^{๑๑๗}วงศ์^{๑๑๘}ท้าว^{๑๑๙}เสนา^{๑๒๐}บดี^{๑๒๑}ไทย^{๑๒๒}จีน^{๑๒๓} ข้าราชการ^{๑๒๔}คน^{๑๒๕}ใด
 มี^{๑๒๖}ทรัพย์^{๑๒๗}จะ^{๑๒๘}จัด^{๑๒๙}ซื้อ^{๑๓๐}เครื่อง^{๑๓๑}จักร^{๑๓๒}ต่อ^{๑๓๓}เรือ^{๑๓๔}ไฟ^{๑๓๕} และ^{๑๓๖}ต่อ^{๑๓๗}กำ^{๑๓๘}ปั่น^{๑๓๙}ใบ^{๑๔๐}ลม
 ก็^{๑๔๑}ไม่^{๑๔๒}ได้^{๑๔๓}ห้าม^{๑๔๔}เรือ^{๑๔๕}อย่าง^{๑๔๖}เรือ^{๑๔๗}ข้อม^{๑๔๘} เรือ^{๑๔๙}ค่าย^{๑๕๐} ซึ่ง^{๑๕๑}ต่อ^{๑๕๒}ไว้^{๑๕๓}แต่^{๑๕๔}ก่อน^{๑๕๕}
 ซึ่ง^{๑๕๖}ได้^{๑๕๗}ให้^{๑๕๘}ลง^{๑๕๙}ไป^{๑๖๐}รพ^{๑๖๑}ทัพ^{๑๖๒}พล^{๑๖๓}วน^{๑๖๔} ที่^{๑๖๕}องค์^{๑๖๖}พระ^{๑๖๗}หริ^{๑๖๘}รักษ์^{๑๖๙}ราม^{๑๗๐}มหา^{๑๗๑}อิศรา^{๑๗๒}
 ธิ^{๑๗๓}ปัต^{๑๗๔}ไธ^{๑๗๕}เห็น^{๑๗๖}แต่^{๑๗๗}ก่อน^{๑๗๘}นั้น^{๑๗๙} เหยาะ^{๑๘๐}แห^{๑๘๑}ยง^{๑๘๒}นัก^{๑๘๓} เท^{๑๘๔}ยวน^{๑๘๕}ใด^{๑๘๖}ให้^{๑๘๗}ช่าง^{๑๘๘}ต่อ
 กำ^{๑๘๙}ปั่น^{๑๙๐}ขึ้น^{๑๙๑}ใหม่^{๑๙๒} มี^{๑๙๓}เส้า^{๑๙๔}หน้า^{๑๙๕} เส้า^{๑๙๖}กลาง^{๑๙๗} เส้า^{๑๙๘}ท้าย^{๑๙๙} เรีย^{๒๐๐}กว่า^{๒๐๑}เรือ
 กัน^{๒๐๒}ไต้^{๒๐๓}อีก^{๒๐๔}หลาย^{๒๐๕}ลำ^{๒๐๖} ให้^{๒๐๗}จัด^{๒๐๘}ชน^{๒๐๙}ใหญ่^{๒๑๐}กะ^{๒๑๑}สุน^{๒๑๒} ๑๐^{๒๑๓} หรือ^{๒๑๔} ๑๒^{๒๑๕} หรือ^{๒๑๖}
 ลง^{๒๑๗}ใส่^{๒๑๘}ใช้^{๒๑๙}ใน^{๒๒๐}เรือ^{๒๒๑}กัน^{๒๒๒}ไต้^{๒๒๓} แล้ว^{๒๒๔}จัด^{๒๒๕}คน^{๒๒๖}มา^{๒๒๗}ฝึก^{๒๒๘}หัด^{๒๒๙}เป็น^{๒๓๐}ทหาร^{๒๓๑} เป็น^{๒๓๒}คัน^{๒๓๓}หน
 นาย^{๒๓๔}ท้าย^{๒๓๕} นาย^{๒๓๖}ใบ^{๒๓๗} นาย^{๒๓๘}จักร^{๒๓๙} ให้^{๒๔๐}เข้าใจ^{๒๔๑}ใน^{๒๔๒}การ^{๒๔๓}เรือ^{๒๔๔}รบ^{๒๔๕}พร^{๒๔๖}้อม^{๒๔๗}ทุก^{๒๔๘}ลำ^{๒๔๙}

แล้วพระราชวงศานุวงศ์ท่านเสนาบดีทุกวันนี้ ก็สมัครสโมสร
 ประสงค์ของ เรียบร้อย ถึงจะเสด็จพระราชดำเนินไปนอกพระนคร
 ประทับแรมอยู่ ๑๕ ราตรี ก็ขึ้นหนึ่ง ก็รักษาพระนครไว้ได้
 เป็นปกติเหมือน กับเสด็จ อยู่ใน พระ นครไม่มี เหตุการณ์สิ่งใด
 ทาง กรุงเก่า ค่อยชกไป ถึง เมือง ฝ่ายเหนือ ได้เสด็จไปประพาส
 แล้วแต่ก่อน ยังไม่ได้เสด็จ เสด็จ ถวัลยราชบรมราชาภิเษก
 ครั้น ณ บั มะเสด็จ หลบเสด็จไป ทอด พระเนตร บ้านเมือง ตาม
 ทาง ทะเลฝั่ง ตะวัน ออก ถึง แต่ เมืองชลบุรี จน ถึง เมืองจันทร์บุรี
 เมือง ทวาย เป็นที่สุด เมือง ถิ่น น้ำ พระพิพัฒน์ สัตยา ไกล
 เขตต์แดนเมือง กำปอช เมือง กระพงโสม จึงเสด็จกลับเข้ามา
 ณ กรุง เทพฯ แต่ทาง ทะเลฝั่ง ตะวัน ตกยังหาได้เสด็จไม่ ครั้น
 ณ วัน ๒๓ ๓ ค่ำ บั มะแม เอกศก เสด็จทรง เรือพระที่นั่ง
 มณีเมขลา มหาดัยเทพ เรือกลไฟ นอกนั้นอีก ๕ ลำ รวมกัน
 ๗ ลำ กำปั่นใบลมอีก ๒๕ ลำ รวมเป็น ๓๒ ลำ พร้อม
 ทวย พระราชวงศานุวงศ์ และ ข้าทูลละออง ฯ เป็นอันมาก ใช้
 จักรใบลมไป ถึง เมือง นคร ศรีธรรมราช ประทับ อยู่ เมืองนั้น
 ๗ ราตรี แล้วเสด็จ พระราชดำเนินไป เมือง สงขลา ซึ่งเป็น
 ที่สุดแดนเมืองน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประทับอยู่ ๗ วัน เจ้าพระยา
 นครศรีธรรมราช พระยาสงขลา พระยาพัทลุง และผู้ดำริ

ราชการเมืองอื่น ๆ กรมการก็มีความยินดี นำแขกเมืองขึ้น
 คือ พระยาไท พระยาถลันตัน และเจ้าเมืองอื่น ๆ กับท้าวศรี
 ตะวันกรมการ ในบรรดาหัวเมืองแขกขึ้นเมืองนครศรีธรรมราช
 เมือง สงขลา มาเฝ้า ทูลละออง ฯ จึงมีพระบรมราชโองการ
 คำรัส ประทาน พระยา ถลันตัน และเจ้าเมืองอื่นในฝั่งทะเลใต้
 เมือง สงขลา ลงไปว่า เสด็จพระราชดำเนินใน ครองนี้ ก็มี
 กำลังพอสมควรจะรักษาพระองค์ได้ โดยสวัสดิ์ ไม่มีต้องเกรง
 สลักศัตรู ถ้าจะเสด็จไปให้ถึง เมือง ถลันตัน เมือง ตรังพานุ
 ก็จะได้ แต่ทรงพระราชวิตก อยู่ว่า แต่ก่อน หัวเมืองแขก
 เคย กำเริบ วิวาท ต่าง ๆ กองทัพ ทรงลงไปปราบปราม
 แล้วกวาด ต้อน ครองครัว พวกแขก ที่ก่อเหตุให้ กำเริบนั้น เข้า
 มาใน กรุง ยะน หลาย ครอง ครองนี้ ถ้า จะเสด็จ พระราชดำเนิน
 ลงไป ประพาส ถึง เมือง แขก ก็กลัวเกลียดกรายราษฎรเมืองแขก
 จะ ตื่น ตกใจ ว่า จะไปกวาด ต้อน จึง ประทับ อยู่แต่เพียงเมือง
 สงขลา เท่านั้น พระยา ถลันตัน จึง กราบบังคม ทูล พระกรุณา
 ว่า ถ้าเสด็จไปถึงเมืองถลันตัน เจ้าเมืองศรีตะวันกรมการ
 จะมีความยินดี มาก ถ้า พระยา ถลันตัน และเจ้า เมืองอื่น ๆ
 กับท้าว ศรี ตะวันกรมการ หัวเมือง แขก ทั้งปวงทราบเกล้า ฯ จึงนี้
 ไม่สะกั้ ตกใจ แล้ว ราษฎร แขก ทั้งปวง ก็ จะไม่ ตื่น ตกใจ

จึง ทรง พระ กรุณา คำรัส ประภาษ กับ พระราชวงศานุวงศ์ ข้าราชการ
 ละของ ๆ ว่า เสด็จ มา ครอง นี้ ก็ พร้อม ไป ด้วย ไพร่ พล ทหาร
 เครื่อง คัสตรา อาวุธ ทั้ง เรือ กลไฟ กำปั่นรบ ก็ แข็งแรง ลงไป
 ถึง เมือง กลันตัน เมือง ตรัง กานู จน สิ้น เขต ต่อกัน เมือง ชน หัง ปวง
 ก็ จะ ได้ ฉันทิโก ถึง ใน ผัง ทะเล ตะวัน ออก เล่า ถ้า จะ เสด็จ
 พระราช ดำเนิน ลง ไป ประพาส ถึง หน้า เมือง เขมร จน เมือง
 กะพง ไสม เมือง กำปอต ก็ จะ ได้ เหมือน กัน ไม่ ต้อง กลัว ว่า
 ใกล้เคียง เมือง ญวน เพราะ ญวน ไม่ มี เรือ กลไฟ เรือรบ ญวน
 จะ หนี ก็ ไม่ได้ จะ ไล่ ก็ ไม่ทัน ถ้า เสด็จ พระราช ดำเนิน ลง ไป ครอง
 นั้น จนถึง หน้า เมือง เขมร องค์ พระ ศิริวิกรม รามมहाอัคราธิบดี
 จะ มีความ ยินดี มา เฝ้า ทูล ละของ ๆ ที่ เมือง กำปอต หรือ จะ
 ไม่ มา เพราะ อยู่ ใกล้ ทะเล อย่างไร ก็ ไม่ทราบ เพราะ ฉะนั้น
 เมื่อ ครอง เสด็จ ไป ประพาส ผัง ทะเล ตะวัน ออก ใน ปี มะเส็ง นพศก
 จึง ไม่ได้ เสด็จ ไป ใกล้ กว่า เมือง ตราม อัน เป็น ที่ สุก เมือง หน้า
 พระพิพัฒน์ สัตยา ครอง นี้ เมื่อ เสด็จ ประทับ แรม อยู่ ที่ เมือง
 นคร ศิริธรรมราช ๗ ราตรี เมือง สงขลา ๗ ราตรี ประพาส
 ที่ ต่าง ๆ ผู้ สำเร็จ ราชการ กรมการ หัวเมือง ชาย ทะเล ทั้ง
 ไทย ทั้ง แยก มา เฝ้า ทูล ละของ ขุด พระบาท ทูลเกล้า ฯ ถวาย
 ดอกไม้ ทอง เงิน เครื่องราชบรรณาธิการเมือง ได้ พระราชทาน

แล้วให้พระราชทานแจกเงินแก่
 คนชรา สูงอายุ ตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป เสมอคนละ ๑ บาท ทุก
 เมือง ทุกท่าที่ ประทับใน ทางเสด็จ พระราชดำเนิน เป็นคนหลาย
 พัน ได้บำเพ็ญการ พระราชกุศลต่าง ๆ ครั้น ฅวัน ๒ ๆ ๑๐ คำ
 เวลาเช้า เสด็จจากเมือง สงขลา ๖ ราตรี ถึง กรุงเทพ ฯ
 ฅวัน ๗ ๆ ๑๐ คำ เวลาเช้า ปี มะแม เอกศก และ เสด็จ ออก
 ไปทอดพระเนตร บ้านเมือง เกาะ และอ่าว ตามฝั่ง ทะเล ๗ ฅวัน
 ตก เป็นฤกษ์ ลมสลาตัน ๗ ฅวัน ตก พักกล้า พระราชวงศานุวงศ์
 ขา ทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย นำ ตาม ออกไป ก็ มาก กลับ
 มาถึง กรุงเทพ ฯ ไกล ๆ วนกัน ถึง พรหมหมดแล้ว ไม่มี
 ผู้ใดช่วยใช้ และมีเหตุการณ์ สิ่งใด อยู่ ที่ ด้วย กัน ทั้ง สัน แต่
 เรือ นายสรวพิไชยลำเดียว คอยลม พายุไปขาด ลม พัก สัก
 ไปถึง ๗ ฅวัน ตก แล้ว มา เมือง กำปอค์คัง ฤกษ์ ลม อยู่ นาน พัง
 กลับเข้ามา ถึง ในแรม เดือน ๑๒ ฝ่าย พระราชวงศานุวงศ์ ท่าน
 เสด็จมา ขา ทูลละออง ฯ ซึ่ง ต้อง เถิด ๗ ลม วง รักษา พระราชวัง
 พระนคร ก็ ไม่มี เหตุ สิ่งใด จึง บอก ความ ออก มา ให้ ทราบ
 เพื่อจะ มี ให้ สำคัญ ผิด ๆ ไป ต่าง ๆ หนังสือ มา ฅวัน ฯ คำ
 ปี มะแม เอกศก

รายงานกรรมการสุขาภิบาลเมืองชลบุรีประจำศก ๑๒๙

ที่ ตลาดเมืองชลบุรี

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม รักษโกสินทรศก ๑๓๐

ข้าพระพุทธเจ้า ชุนแขวง นายชั้น (ชลบุรีราษฎร์)

เงินเซ่ง เงินเงินหลี่ เงินสุน นายคุษ กรรมการสุขาภิบาลตำบล
ท่ายาน ตำบลตลาดกลาง ตำบลมะขามหย่ง เมืองชลบุรี
ขอประทานทำรายงานกิจการสุขาภิบาลประจำศก ๑๒๙ กราบทูล
หม่อมเจ้าดำรงศิริ ผู้ว่าราชการเมืองชลบุรี เพื่อดำเนินำรายงาน
และรายการที่จัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย พระราชกฤษฎีกา ทั้งจะ
ได้ กราบทูล ค่อยไปนี้ คือ

- ๑ ว่าด้วย การ เก็บภาษี และค่าเช่า
- ๒ ว่าด้วย การใช้จ่าย
- ๓ ว่าด้วย การ บำรุงซ่อมแซม และก่อสร้าง
- ๔ ว่าด้วย การ จัดการ สะอาด
- ๕ ว่าด้วย จำนวน คนเกิด คนตาย ไปมาใน เขตสุขา
ภิบาล เทียบกับศกก่อนเพิ่มขึ้น และลดลง อย่างไร
- ๖ ว่า ด้วยความ สุขสบายใช้เจ็บของผู้ที่ อยู่ในเขตสุขา
ภิบาล

๗ ว่าด้วย การ รักษาโรคในเขตต์สุขาภิบาล ตลอด
ถึงการปลูกใช้ทรัพย์สิน

๘ ว่าด้วย การ จัด การ เล่าเรียน

๑. การ เก็บภาษี และค่าเช่า ค่ายล ห้าย บ้าน ค่ายล
ตลาดกลาง ค่ายล มะขามหย่ง เมืองชลบุรี ซึ่ง จะได้ มีการ
สุขาภิบาล เกิดขึ้น ให้ ประชาชน ทั้งหลายใน เขตต์ ไ้ รับ
ความสุข สำนวน นั้น ก็ อาศัย ด้วยได้มา พระบาท ไ้ ทรง ชัก
ชวน แนะนำให้ ชาวพระพทเจ้า ทั้งหลาย ไ้ ทราบว่า จะ เป็นที่
นิยม พอ พระราชหฤทัย ใน ค่ายล ที่ ควร จะ จัด ไ้ จึงได้ ประชุม
พร้อม กัน ทำ รายงาน ขอ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต
จัด การ สุขาภิบาล ตลาด เมืองชลบุรี เป็น ๓ ค่ายล และ ขอ
พระราชทาน ยก เงินค่า ภาษีโรง ราน ให้ ชาว พระพทเจ้า จัด เก็บ
และใช้ จ่าย บำรุง ให้ เป็น การ ถาวร เจริญ ยิ่ง ขึ้น ก็ เป็น โอกาส
อัน ประเสริฐ ที่ ไ้ ทรง พระมหากรุณา พระราชทาน พระบรม
ราชานุญาต ยก เงินค่า ภาษีโรง ราน และ ให้ จัด การ สุขาภิบาล
ที่ จะ ให้ ประชาชน ทั้งหลาย ไ้ รับ ความ สุข สำนวน ทั้งกัน ใน
ศก ๑๒๔๕ น การ สำนวน เก็บเงิน ภาษีโรง ราน ใน ค่ายล ห้าย บ้าน
ค่ายล ตลาดกลาง ค่ายล มะขามหย่ง ไ้ ขอ ให้ กรมการ
อำเภอเมือง เป็น ผู้ สำนวน ตรวจ เก็บเงิน ภาษีโรง ราน ไ้ จำนวน

เงิน ๔,๑๘๓ บาท ๘๐ สตางค์ การตรวจเก็บก็ได้ความ
ว่า ได้โดยความเต็มใจของผู้ที่เสียภาษี เพราะรู้สึก
เงินนั้นได้ช่วยในการศึกษาบำรุงความสุขสำราญของผู้
อยู่ในเขตเทศบาล ทั้งสิ้น กับยังมีผู้เต็มใจบริจาค
ทรัพย์ให้บำรุงเทศบาลอีก รวมเงิน ๘๒ บาท ๘๔ สตางค์
รวมเงิน รายรับ ทั้งสิ้น ๔,๒๖๖ บาท ๖๔ สตางค์

๒. การใช้จ่าย ข้าพระพุทธเจ้าได้รวมเงินที่เก็บได้ฝาก
พระคลังเมืองชลบุรีรักษาไว้ใช้จ่ายเป็นรายเดือน เห็นว่า
จะสม การใช้จ่ายคือจ่ายค่า เงินเดือน ของ พนักงาน ถ้ามี
คนทำการ ๑ คน เดือนละ ๕๐ บาท ลูกจ้างทุกโคม ๑ คน
เดือนละ ๒๐ บาท จ่ายค่าน้ำมันไฟโต๊เลียม และค่าใช้จ่าย
เบ็ดเตล็ดเดือนใดจ่ายเท่าใด ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำรายละเอียด
มาขอรับเงินที่เจ้าพนักงานคลังไปจ่าย และได้ทำบัญชีโฆษณา
การที่ได้รับ และจ่ายในการ เทศบาล และบันทึกไว้ในที่
ประชุมชน ในเขตเทศบาล เป็นการเปิดเผยทุก ๆ เดือน
การที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ใช้จ่าย ก็ได้ช่วยในการ เทศบาล
โดยความระมัดระวังอย่าง ที่ สก การใช้จ่ายก็ได้ช่วย มา
โดยความเรียบร้อยทุกเดือน ทั้งมีรายการต่อจ่ายเป็น
ประเภทใหญ่แจ้ง ต่อไปนี้คือ

จ่ายค่าใช้สอยในการไถโคมไผ่รวม ๗๒๒ บาท ๕๔ สตางค์

ซื้อไม้ทำเสาโคม ตามถนน ๑๓๐ บาท

ซื้อไม้ทำถัง มูลฝอย ๑๒๓ บาท ๔๓ สตางค์

ซื้อเครื่องมือต่าง ๆ สำหรับทำการโยธา ๓๖ บาท ๒๕ สตางค์

ซื้อยาป้องกันโรค ๔๐ บาท

จ่ายเงินเดือนคนทำการ ๒ คน เป็นเงิน ๒๓๐ บาท

ค่าจ้างคนทำการชั่วคราว ๘ บาท ๗๕ สตางค์

ซื้อของใช้และจ่ายเบ็ดเตล็ดในการศึกษา รวม

เงินที่ใช้จ่ายไปทั้งสิ้น ๑,๓๖๕ บาท ๒๑ สตางค์

๓. การบำรุงซ่อมแซมและก่อสร้างถนนเก่า ที่มีอยู่แล้ว
ตั้งแต่คลอง บางปลาสร้อยน้อย จนถึง สะพานหลวง เป็นที่
ลุ่มต่ำน้ำเซาะทรุดโทรมลงมาก เป็นการลำบากแก่มหาชน
ที่สัญจรไปมา ฝ่ายพระบาทได้ทรงจัดนักโทษ ลงมือซ่อม
เป็นอันสำเร็จบริบูรณ์แล้ว ก็ได้ตัดถนนสายตะวันออก
ห่างจากถนนสายเก่า ๑ เส้น ๕ วา โดยฝ่ายพระบาทได้
โปรดให้แรงนักโทษ ทำเหมือนกันถมดินขึ้นสูง ๑๒ นิ้ว
กว้าง ๔ ศอก ยาว ๑๒ เส้น ๙ วา ๓ ศอก จดสะพาน
ศาลเจ้า ได้ลงมือตั้งแต่เดือน สิงหาคม คก ๑๒๙ ถึงเดือน
ธันวาคม คก ๑๒๙ แล้วเสร็จ และได้ทำท่อน้ำถนนแต่

ปาก ตรอกในค่าย ถึงสะพานหัวค่าย ชุกท้อง ถนน และถมกิน
โดยเรียบร้อย กว้าง ๒ ศอก ยาว ๖ วา ฝ่าพระบาทได้
โปรดให้นักรไทยทำเหมือนกัน

๔. การรักษาความสะอาดและโคมไฟนั้น ได้จัด
ให้มีเสาโคมปักตามริมถนนสลักรั้วกันเป็นพื้นปลากระชัง
ห่างกันคันละ ๑๕ วา พอมีแสงสว่างส่องถึงกันจนตลอด
เขตต์สุขาภิบาลเป็นจำนวนโคม ๗๕ โคม และได้จัดเสมอ
ทุกคัน ระวังเก็บหมักตั้งแต่วันแรม ๕ ค่ำ จนถึงวัน
ขึ้น ๘ ค่ำ ในเดือนหนึ่งได้จัดโคม ๑๔ วัน ๒๐ วัน ตาม
เดือนขาดและเดือนเต็มเสมอทุกเดือน ส่วนการปักกวาด
รักษาความสะอาด ศาลากลางเมือง ก็ได้จัดให้นักรไทยปัก
กวาดวันละ ๑๗ คัน เมื่อปักกวาดถนนเสร็จแล้ว ก็ได้
จัดคนสี่สิบคนไปเทศน์เสมอทุก ๆ วัน การที่จัดแล้ว
ก็เป็นทีสะอาดไม่รกรุงรังดังแต่ก่อน เพราะได้คอยตรวจตรา
ดูแลอยู่เสมอมิให้ขาดวัน

๕. จำนวนคนเกิดคนตายคนมาในเขตต์สุขาภิบาลศก ๑๒๔
เทียบกับศก ๑๒๔ เพิ่มขึ้นหรือลดลง อย่างไรนั้น ข้าพระพุทธเจ้า
ได้ทำเป็นบัญชีเทียบมาดังนี้

จำนวนคนในศึก ๑๒๘ เมื่อต้นปีมี ๕,๕๙๖ คน ศก ๑๒๙
คนมี ๕,๘๔๐ คน มากกว่า ศก ๑๒๘ ๑๔๔ คน

จำนวนคนเกิดในศึก ๑๒๘ รวม ๑๒๒ คน ศก ๑๒๙ เกิด
๙๐ คน น้อยกว่าศก ๑๒๘ ๓๒ คน

จำนวนคนมาในเขตต์สุขาภิบาล ศก ๑๒๘ รวม ๔๒๐ คน
ศก ๑๒๙ คนมา ๕๔๖ คน มากกว่า ศก ๑๒๘ ๑๒๖ คน

จำนวนคนตาย ศก ๑๒๘ รวม ๕๖ คน ศก ๑๒๙ ตาย
๑๐๘ คน มากกว่า ศก ๑๒๘ ๕๒ คน

จำนวนคนไป จากเขตต์สุขาภิบาล ศก ๑๒๘ รวม
๓๔๒ คน ศก ๑๒๙ คนไป ๖๘๙ คน มากกว่าศก ๑๒๘
๓๔๗ คน

จำนวนคนเมื่อปลายศก ๑๒๘ มี ๕,๘๔๐ คน ศก ๑๒๙
มี ๕,๖๗๙ คน น้อยกว่าศก ๑๒๘ ๑๖๑ คน

๖. ความสุขสบายใช้เบี้ยของราษฎร และผู้ที่อยู่ใน
เขตต์สุขาภิบาล มีความเจ็บไข้บ้าง เช่น ธรรมดา ซึ่งเป็น โรคที่
เกิดขึ้นตามฤดูกาล ไข้เป็นโรค อันร้ายแรงที่เกิดจากสิ่ง
โสโครกหรือเครื่องปฏิกูล เช่น อดิวิคัลและกาฬโรคไม่ ทราบ
เกล้า ฯ ไ้ว่า ผู้ที่อยู่ในเขตต์สุขาภิบาล มีความสุขสบายกว่า
แต่ ก่อน

๗. การรักษาพยาบาลผู้ที่อยู่ในเขตต์สุขาภิบาลนั้น ก็ได้จัดทำซื้อยาไฮสธ คาลา รัฐบาล มาสำรองไว้สำหรับรักษาความเจ็บของ ผู้ที่อยู่ในเขตต์สุขาภิบาล ในจำนวนเงินที่เก็บได้ เมื่อผู้ใดป่วยไข้ลง ก็ได้จัดให้แพทย์เป็นอิสระของกัน รักษาพยาบาลให้ ส่วนการปลูกใช้ทรัพย์สินนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ได้จัดให้แพทย์ จัดปลูกให้ไม่ เพราะเหตุว่า เมื่อถึงคราวที่แพทย์ได้จัดการ ปลูกใช้ทรัพย์สิน แก่พลเมืองทั่วไป ก็ได้จัดให้ผู้ที่อยู่ในเขตต์สุขาภิบาลนั้น นำบุตรหลานไปพลอยปลูก รวมกันที่ศาลากลาง เมืองชล ด้วย

๘. ส่วนที่ได้จัดการเล่าเรียนศึกษา นั้น ส่วนนี้ไม่ได้จัดให้มีโรงเรียนขึ้นอย่างใด เพราะ มีพวก กรรมการ ตำบล จัดการ อยู่ ส่วนหนึ่ง ต่าง หากแล้ว กรรมการ สุขาภิบาลขึ้น ผู้ออกหนุนโรงเรียนของ กรรมการ ตำบล จัดให้มีนักเรียนซึ่งเป็นบุตร ของ ผู้ซึ่ง อยู่ในเขตต์สุขาภิบาลเข้าเล่าเรียน ศึกษา ในโรงเรียนของ กรรมการตำบลเป็นชั้น มาก และ บุตรหลานของผู้ที่อยู่ในเขตต์สุขาภิบาลมีความเจริญด้วยวิชาเล่าเรียน และ สละ ละพละ การ ประพฤตินั้น เช่นเล่นการพนัน กลับ ประพฤติ การเล่าเรียนขึ้นกว่า แต่ก่อนหลายส่วน

๑๘. การสุขาภิบาลที่ได้จัดทำแล้ว ในขั้นแรกที่ได้รับ
พระมหากรุณาสำเร็จตลอดมาได้เพียงนี้ รัชกาลที่พระบารมี
และ กุศล ส่วนหนึ่ง จึงได้มีความยินดีในส่วนนี้เป็นอันมาก
และได้ระลึกถึงพระมหากรุณาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พวงข้า พระพุทธเจ้า มีความยินดี ขอพระราชทานถวายพระ
ราชกุศล ได้ถวายบัญชีเงินรายรับ รายจ่าย สุขาภิบาล จำนวน
ศก ๑๒๙ เป็นรายเดือนมาพร้อม กับ รายงานนี้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า	ขุนแสวง
ข้าพระพุทธเจ้า	จีน
ข้าพระพุทธเจ้า	จีน จันทดี
ข้าพระพุทธเจ้า	จีนเซ่ง
ข้าพระพุทธเจ้า	จีนสุน
ข้าพระพุทธเจ้า	นายสุข

เรื่องสิ่งป็นและปลัดัน

กะสุนดินดำ เข้ามาใน มณฑล ภูเก็ต

ที่ ๓๐๕๖/๓๑๐๒๑

ศาลาว่าการมณฑลไทย

วันที่ ๑๐ ตุลาคม รักษากาลินทร ศก ๑๒๕

กราบทูล พระเจ้าของยาเซอ กรมขุนสมมต อมรพันธ์
ราชเลขาการ ทรงทราบ

ด้วยเกล้าฯ ไ้รับโดยออกพระยาวชิรญาณุประคิษฐ์ ข้าหลวง
เทศาภิบาล มณฑล ภูเก็ต ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕
หาว่า ทางแมคคาสิสเตอร์ มา ตั้งร้านขายของ อยู่ที่เมือง
ภูเก็ต ขออนุญาต ตั้งขึ้นถึง ๗ และ ๗ โกล เข้า มา จำหน่ายที่
เมืองภูเก็ต จะควร อนุญาตหรือฉันทิใด มีความตามโดยเอกถึง

เรื่อง การ ตั้ง ชาวชเข้ามาให้ พระราชอาณาจักร ตาม
ธรรมเนียมในกรุงเทพฯ นี้ ถ้าผู้ใดจะตั้งชาวชขึ้นและปลัดัน
เข้ามาของ ขอ พระบรมราชานุญาต ทาง กระทรวง กลาโหม
ก่อน เมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงจะนำ
ชาวชเข้ามาได้ ชาวชที่นำเข้ามาถึงนี้ จึงเป็นอันชอบด้วย
กฎหมาย แต่ มณฑล ภูเก็ต อยู่ไกลจาก กรุงเทพฯ มาก ถ้า

จะใช้วิธีเดียวกับกรุงเทพฯ เช่นนี้ จะเป็นการลำบากแก่ผู้
ซื้อและผู้ขาย ทั้งสองฝ่าย ไม่เป็นทางที่ดีแท้ เห็นด้วยเกล้า
ว่าถ้า พกภัยห้างได้ เช่นที่เข้าใจว่า บันทึจะนำเข้ามาจำหน่าย
นั้น ต้อง เป็นบันทึก อย่างนี้ สำหรับผู้ซื้อ มิใช่บันทึก สำหรับใจผู้ขาย
และ ต้อง ทำสัญญา คับรัฐบาล ว่า

๑ บันทึก กระสุนบันทึก จะนำเข้ามาจำหน่าย ทุก ๆ คราว
ห้างต้องบอกจำนวน คับข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลที่เกิดขึ้นให้ทราบ
ก่อน และ ต้องได้รับอนุญาตแล้ว จึงจะนำบันทึก และ กระสุนบันทึก
เข้ามาจำหน่ายได้

๒ ห้างจะ จำหน่ายบันทึกได้แต่เฉพาะ ผู้ที่มีใบอนุญาต
ของรัฐบาล คือ ข้าหลวงเทศาภิบาล หรือผู้ว่าราชการเมือง
เท่านั้น

๓ ห้างต้องมีบัญชีว่า ได้จำหน่ายบันทึกใดให้ใครไป
เท่าใด รัฐบาลจะต้องการ บัญชีนั้นเมื่อไร ต้องให้ดูได้ทันที
แล้ว จึงควร อนุญาตให้ นำบันทึก และ กระสุนบันทึก เข้ามาจำหน่าย
ได้ ตามข้อสัญญาที่กราบทูลมานี้ หวังด้วยเกล้าว่า ถ้า
ได้พกภัยห้าง แมคคาสิสเตอร์แล้ว ก็คง จะตกลงยอม ตาม
โดยไม่มีข้อขัดข้อง อย่างไร เพราะ รัฐบาลซึ่งกฤษฎีกาในสเตรต
เส็ตเตอเดเมนต ก็ได้ทำอยู่ เช่นนี้ แล้ว เหมื่อนกัน จะ ควร
ประการใดแล้ว แต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ขอฝ่า พระบาทได้ทรงนำความกราบบังคมทูล พระกรุณา
ทราบฝ่าละอองธุลี พระบาท

ควรมิควร แล้วแต่จะโปรด

(ลงพระนาม) ดำรง

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

ที่ ๑๑๙/๑๐๐๘ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ เภาบางปะอิน
วันที่ ๑๔ ตุลาคม รักษากัลป์ศก ๑๒๕
ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ด้วยได้ รับหนังสือ มี มา ที่ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์
ที่ ๓๐๕๖/๓๑๐๒๑ ลงวันที่ ๑๐ เดือนนี้ เรื่องห้ามการค้า
ลิสเตอร์ ขออนุญาตตั้งขึ้นเข้ามาจำหน่ายที่เมืองภูเก็ต ถ้าจะ
ใช้วิธีที่ของขออนุญาตทาง กระทรวงกลาโหม ตาม ขรรณนิยม
ในกรุงเทพ ฯ จะเป็นการลำบากแก่ผู้ซื้อและผู้ขาย เห็นควร
พุดกันข้างใต้เป็นที่เข้าใจว่า ขนที่จะนำเข้ามาจำหน่ายต้อง
เป็นขนอย่างที่ดีสำหรับผู้ดี มิใช่ขนสำหรับโจรผู้ร้าย และ
ต้องทำสัญญาต่อรัฐบาล ตามที่ ว่ามา และว่าตามสัญญา
ถ้าได้ พุดกันห้ามการค้าลิสเตอร์ คงจะตกลงไม่ขัดข้องอย่างใด

เพราะรัฐบาล อังกฤษ ใน สเตร็คเส็คเคอล เมนต์ ก็ได้ จัด อยู่ เช่นนี้
แล้วนี้ ทราบแล้ว ถ้าจัดให้เหมือนเขาได้ตลอด อย่าให้แค่
ครึ่งหนึ่งแล้ว ใช้ได้

(พระบรมนามาภิไธย) สยามมินทร์.

ตราใหญ่ที่ ๗๓/๓๑๗๘๓

ศาลาว่าการมหาดไทย.

แผนกปลัดวัง วันที่ ๓๑ ตุลาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๕

สารตรา เจ้าพระยาจักรีศรีอภัยราช สมุหนายก อัคร
มหาเสนาบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ ถึง พระยารัษฎานุประ
ดิษฐ์ มหิศรภักดี ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต

ด้วยได้ รับ ขอบอกลงวันที่ ๑๒ กันยายน รัตนโกสินทร ศก
๑๒๕ ทราบใน เรื่อง ห้าม แคมป์ คาลิ คิเตอร์ ขออนุญาตตั้งขึ้น
เข้ามาจำหน่ายในเมืองภูเก็ตว่า จะควรจัดการประการใดนั้น

ได้นำความ กราบยังคัมภูล พระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลี
พระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการ คำรัสเห็นชอบ เห็น
กระหม่อมสั่งว่า มณฑลภูเก็ตเป็นมณฑลที่ไกล จาก กรุงเทพฯ
มหานครอยู่ มาก ถ้าจะใช้วิธีที่ของ ขออนุญาตทางกระทรวง
กลาโหม ตามธรรมเนียมในกรุงเทพฯ มหานครนั้น ก็
จะเป็น การลำบากแก่ผู้ซื้อและผู้ขาย ทั้งสองฝ่าย จึงทรงพระ

กรุณาไปทเกล้าไปตกระหม่อมให้ พกกับข้างให้เข็นที่เข้าใจ
กันว่า ถ้า^๒ ขันที่จะนำเข้ามาจำหน่ายนั้น^๒ เป็นขันท่าสำหรับผู้
ใช้ มีใช้สำหรับโจรผู้ร้ายและทางต้องรับสัญญาต่อรัฐบาลว่า

(๑) ขัน หรือ กระสุน^๒ ขัน^๒ จะ นำ เข้า มา จำหน่าย
ทุก ๆ คราวนั้น ข้าง ต้อง บอกจำนวน ต่อข้าหลวงเทศาภิบาล
มณฑล ภูเก็ทให้ทราบ ก่อน และ ต้อง ใ้ รับ อนุญาต แล้ว จึง
จะ นำ ขัน และ กระสุน ขัน เข้า มา จำหน่ายได้

(๒) ข้างจะจำหน่ายขันให้ใคร แต่ละเพราะผู้ที่มีใบอนุญาต
ของ รัฐบาล คือ ข้าหลวงเทศาภิบาล หรือผู้ว่าราชการเมือง
เท่านั้น

(๓) ข้าง ต้อง มี บัญชี ว่า ใ้ จำหน่ายขันชนิดใดให้
ใครไปเท่าใด รัฐบาล จะ ต้อง การ คุ้ บัญชี นั้น เมื่อไร ต้อง ใ้ คุ้
ใ้ กิ่ง^๒ นั้น แล้ว จึง ควร อนุญาต ใ้ นำ ขัน และ กระสุน ขัน เข้า มา
จำหน่ายได้

เพราะฉะนั้น ใ้ พระยารัษฎานุประดิษฐ์^๒ มีจดหมาย^๒ แจง
แก่ผู้จัดการข้าง แมกคาลิสเตอร์^๒ ใ้ เข้าใจ ถ้าเขา^๒ รับรอง
เป็นการตกลงแล้ว ก็ใ้ ร่างเป็น ประ กาศ ตาม ลำเนาข้อความ
ที่ กล่าว มานี้ สำหรับใช้ เหมณฑล ภูเก็ท แล้ว ใ้ ส่ง ร่าง
ประกาศ^๒ นั้น เข้า ไป กรุงเทพมหานคร เพื่อ จะ ใ้ นำ ความ กราบ

ยังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้
ใช้เป็นกฎหมายสืบไป

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ประทับ ทราพระราชสีห์ใหญ่ มา เป็น สำคัญ

ที่ ๑๗๙/๒๑๖๑

ศาลารัฐบาล มณฑลภูเก็ต

แผนกมหาดไทย วันที่ ๔ ธันวาคม รักษากฎหมาย ค.ศ. ๑๒๕

ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการ มณฑลภูเก็ต ขอมา
ยังออกพันนายเวร ขอให้นำขึ้นกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบ
ฝ่าพระบาท

๑ ข้าพระพุทธเจ้าได้ รับสารตราพระราชสีห์ ที่ ๗๓/๓๑๗๘๓
ลงวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๕ เรื่องข้างแมกคาลิสเตอร์
ขออนุญาต ถึงขึ้นเข้ามา จำหน่ายในมณฑลภูเก็ต ว่าให้นำ
ความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว
มีพระบรมราชโองการดำรัสเห็นชอบเกล้าเห็นชอบกระหม่อมลงว่า ขึ้น
หรือจะ ขึ้นขึ้น จะนำ เข้า มา จำหน่าย นายห้าง ต้อง ขอ
จำนวน และ รับ อนุญาตต่อข้าหลวงเทศาภิบาล ก่อน และจะ
จำหน่ายได้ ก็ แต่เฉพาะผู้ที่มิใช่ อนุญาตของรัฐบาล และเมื่อ

จำหน่ายให้แก่ผู้ใด ต้อง มีบัญชีไว้สำหรับให้ รัฐบาลตรวจใน
เวลาต้องการ ถ้า ผู้จัดการห้าง แมคคาลิสเตอร์ รั้งรองตกลง
กันแล้ว ให้ข้าพระพุทธเจ้า ร่าง ประกาศส่งเข้า มาถวายใน
ใต้ทราบดีแล้วทุกประการแล้ว

๒ ข้าพระพุทธเจ้าได้ มีจดหมายชี้แจงไปยังผู้จัดการ ห้าง
แมคคาลิสเตอร์ ผู้จัดการ ห้างแมคคาลิสเตอร์ ได้ มีจดหมาย
ลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๒๕๕ ยอมตกลงจะ ปฏิบัติ
ตาม จดหมายที่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ ชี้แจงไป ตาม ข้อความใน
สารตราแล้ว

๓ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ร่างประกาศถวายมา
พร้อมกับใบขอกัน เพื่อขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาต
ให้ใช้ เป็น กฎหมายสืบไป

ควร มีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า พระยาวริษญา

ประทับตรา ตำแหน่ง มา เป็น สำคัญ

ที่ ๓๓๙/๓๙๖๙๘

ศาลาว่าการ มหาศไทย

วันที่ ๙ มีนาคม รัตนโกสินทร ค.ศ. ๑๒๕๕

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา
ทราบบ้าง ละของ จุลีพระบาท

ด้วยตามลายพระราชหัตถเลขาที่ ๑๑๙/๑๐๐๙ ถึง
วันที่ ๑๔ ตุลาคม ค.ศ. นี้ พระราชทานพระกระแสในเรื่องห้าง
แมคคาลิสเตอร์ ขช อนุญาต มาถึง ห้างขายบนที่เมืองภูเก็ต มี
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่า ตามข้อความที่ข้าพระ
พุทธเจ้า กราบบังคมทูล มาในเรื่องนี้ ถ้าจัดให้ตลอดได้แล้ว
เช่นใช้ได้^{นี้} พระเดชพระคุณเป็นอันเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

เรื่อง^{นี้} ข้าพระพุทธเจ้าได้มีตราส่งไปยังมณฑลภูเก็ต ให้
พุทธ กัย ห้างแมคคาลิสเตอร์ ให้เป็นที่เข้าใจกัน ตามข้อ
ความที่ได้ กราบบังคมทูลมานั้น เพื่อว่า ถ้าห้างรับรองตกลง
แล้ว จะได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ใช้เป็น
กฎหมายในมณฑลภูเก็ตสืบไป บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้รับ
บอกพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต
ที่ ๑๙๙/๒๑๖๑ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. นี้ว่า พระยารัษฎา
านุประดิษฐ์ ได้มีจดหมายชี้แจงไปยังผู้จัดการ ห้างแมคคา
ลิสเตอร์ ผู้จัดการห้างแมคคาลิสเตอร์ได้มีจดหมายตอบ
ยอมตกลงจะปฏิบัติตามข้อความนั้นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจึง
ได้ทูลเกล้าฯ ถวายร่างประกาศข้อบังคับ สำหรับการนำ^{นี้}
และบัสคันกระสุน ขึ้นมาเข้ามาในมณฑลภูเก็ต มาพร้อมกับ
จดหมายฉบับ^{นี้} ถ้าชอบด้วยพระราชดำริแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอ

พระราชทานพระบรมราชานุญาตประกาศใช้เป็นกฎหมายสำหรับ
มณฑลภูเก็ต สืบไป

ควร มี ควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

(ลงพระนาม) ข้าพระพุทธเจ้า ดำรงราชานุภาพ

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย

(สำเนา พระราชหัตถ์เลขา)

ที่ ๒๑๔/๒๕๒๒

สวนกุหลาบ

วันที่ ๑๑ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๕

ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ด้วยได้รับหนังสือที่ ๓๓๙/๓๔๖๔๔ ลง วันที่ ๔ เดือน
สิงห์ว่า ประ กาศข้อบังคับ สำหรับ การ นำ^๒คน และ บั^๑ตั้น กระสุน
ดิน คำ เข้า มาใน มณฑล ภูเก็ต ขอ อนุญาต ประกาศ ใช้เป็น
กฎหมาย สำหรับ มณฑล ภูเก็ต สืบไป นั้น ทราบแล้ว อนุญาต

(พระบรมนามาภิไธย) - สยามินทร์

ประกาศข้อ บังคับ

สำหรับการ ที่ จะนำ^๒คน และ บั^๑ตั้น กระสุน ดินคำ
เข้า มา ใน มณฑล ภูเก็ต

พระเจ้าอยู่หัวฯ กรมหลวงดำรงราชานุภาพเสนาบดี

กระทรวงมหาดไทย รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่
 กระหม่อมทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้
 ประกาศทราบทั่วกันว่า

ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่า ในมณฑลภูเก็ต มีข้า
 ราชการพลเมืองไ้ขออนุญาตส่งขนมาใช้ส่วนตัวบ้าง และ
 คำนไ้ขออนุญาตส่งขนเข้ามาจำหน่ายขายในพื้นที่เมืองอยู่เนื่อง ๆ
 ถ้าจะใช้วิธีอย่างใดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งต้องไ้รับอนุญาต
 จากกระทรวงกลาโหมก่อน จึงจะนำขนเข้ามาในเมืองได้นั้น
 เป็นการลำบาก เพราะมณฑลภูเก็ต อยู่ไกลจากกรุงเทพ
 มาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน
 พระบรมราชานุญาต ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลและผู้ว่าราชการ
 เมืองในมณฑลภูเก็ต ออกใบอนุญาตให้นำขนเข้ามาในเมือง
 ไ้ตามข้อบังคับดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ขนที่จะนำเข้ามา ต้องเป็นขน อย่างที่สำหรับ
 ผู้ไ้ใช้ มิใช่ขนสำหรับไ้ผู้ร้าย

ข้อ ๒ ถ้าบุคคลคนใด จะส่งขน หรือสัตว์คนใดคน
 เข้ามาใช้เป็นของส่วนตัว มิไ้ส่งเข้ามาเพื่อจำหน่าย
 ขายอย่างใด ต้องไ้รับอนุญาตจากข้าหลวงเทศาภิบาล และ
 ผู้ว่าราชการเมืองเสียก่อน จึงจะส่งขนเข้ามาไ้

ข้อ ๓ ถ้าห้างหนึ่งห้างใดจะส่ง^๒ ขน หรือ บัสตันกะสุน^๑ ก็นำเข้ามาจำหน่าย^๒ ห้าง ต้องบอกจำนวน^๑ ต่อข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑล^๑ ภูเก็ทให้ทราบก่อน และต้องได้^๒ รัชอนุญาตแล้ว จึงจะนำ^๑ ขน และ บัสตันกะสุน^๑ ก็นำเข้ามาจำหน่าย^๒ ได้

ข้อ ๔ ห้าง จะจำหน่าย^๒ ขนให้^๑ ใคร แต่จะเพาะ^๑ ผลไม้^๒ ไร่ของ^๑ รัฐบาล^๑ ซึ่งส่ง^๑ ข้าหลวงเทศาภิบาล หรือ ผู้ว่าราชการเมือง^๑ เท่านั้น

ข้อ ๕ ห้างต้อง^๑ มีบัญชีว่า^๑ ได้จำหน่าย^๒ ขนชนิดใดให้^๑ ใคร ไปเท่าใด รัฐบาล จะ^๑ ต้อง^๑ การ^๑ ดุ^๑ บัญชี^๑ นั้นเมื่อไร^๑ ต้องให้^๑ ทู^๑ ได้

ข้อ ๖ เมื่อห้างหนึ่งห้างใด จะ^๑ ต้อง^๑ การ^๑ ส่ง^๑ ขนเข้ามาจำหน่าย^๒ ต้อง^๑ สัญญาตกลง^๑ กับ^๑ ข้าหลวงเทศาภิบาล^๑ เสียก่อนว่า^๑ จะยอม^๑ ประพาศ^๑ ตามข้อความใน^๑ ประกาศ^๑ นี้ จึงให้^๑ ข้าหลวงเทศาภิบาล^๑ จักการ^๑ ต่อไป

ประกาศ มา ณ วันที่ ๒๑ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔

(ลง พระนาม) ดำรงราชานุภาพ

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย

ตราใหญ่ที่ ๑/๒๔๑

ศาลาว่าการ มหาดไทย

แผนกพลำพัง

วันที่ ๘ เมษายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๖

สารตรา เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศกรักษ์ สมุหนายกฉักรมหา

เสนาธิบดี ข้าราชการปวงกรม พากุล ถึงพระยารัษฎานุประดิษฐ์
มหิศร ภักดี ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการ มณฑลภูเก็ต

ด้วยได้รับไข บชก ที่ ๑๗๙/๒๑๖๑ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม
รัตนโกสินทร ศก ๑๒๕ ว่า พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ได้มี
จดหมาย ชี้แจงไปยัง ผู้จัดการ ห้าง แมคคาลิสเตอร์ ในเรื่อง
ห้าง แมคคาลิสเตอร์ ขออนุญาต เข้ามา ตั้งห้าง ขายนิน และ บัสดิน
กระสุน ที่เมือง ภูเก็ต ที่จะให้ห้าง ปฏิบัติ ตาม กระแส
พระบรมราชโองการ และ ผู้จัดการ ห้าง แมคคาลิสเตอร์ ได้มี
จดหมาย ทอชมขอม ทกลงจะปฏิบัติ ตาม พระยารัษฎานุประดิษฐ์
จึงได้ร่าง ประกาศ ส่ง เข้าไป เพื่อ ขอ รับ พระราชทาน พระ
บรมราชาอนุญาต ให้ใช้ เป็นกฎหมายสำหรับมณฑลภูเก็ตสืบไป

ได้นำ ความกราบบังคม ทูล พระ กรุณา ทราบ ฝ่ายของขัติ
พระบาทแล้ว ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า โปรดกระหม่อม
พระ ราชทาน พระบรม ราชาอนุญาตให้ ประกาศใช้ เป็นกฎหมาย
สำหรับ ผู้จะ นำ ปืน และ กระสุน ดิน เข้ามา ใน มณฑล ภูเก็ต สืบ
ไป ตั้งแจ้ง อยู่ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๓ แผ่นที่ ๕๓
ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๕ นั้นแล้ว ให้

ปฏิบัติ ราชการ ตาม ประกาศนี้ ทั่วทุกประการ

(ลง พระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ประทับ ทราพระราชสีห์ใหญ่มาเป็นสำคัญ

เรื่องจัดการสุขาภิบาลตำบลท่าฉลอม

เมืองสมุทรสาคร

ตราขึ้นที่ ๒๐/๓๔๔๐

ศาลาว่าการ มหาดไทย

วันที่ ๒ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย

ถึง พระยาพิไชยสุนทร

ผู้ว่าราชการเมือง สมุทรสาคร

ด้วยเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ศก ๑๒๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดทิ ประชุมเสนาบดี มีรับสั่งเสด็จที่ไต่ไป ประพาส เมือง นครเขื่อนขันธ์ เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ไม่เป็นที่พอ พระราชหฤทัย ที่ไต่ ทอดพระเนตรเห็นถนนและตลาด เมืองนครเขื่อนขันธ์ ไส้โครก มาก รับสั่งว่า สกปรกเหมือนตลาดทำเงิน ซึ่งมีอยู่ในที่ประชุมรู้สึกระคายใจมาก ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ จะสกปรก หรือ สะอาด ก็ไม่ใช่ธุระของเรา แต่ ความสกปรก ของ ตลาดทำเงิน ซึ่ง สกปรกจริง สำหรับเป็นที่ยกตัว อย่าง เทียบ ที่อื่นที่ไม่พอ พระราชหฤทัย เช่นนี้ ก็สมควรกวาด ตลาดทำเงินด้วย เหมือนกัน การ เช่น คงมี จงรู้สึก ระคายใจมาก เห็น ว่าถ้าไม่คิด อำนวย บั๊ก กวาด จัดถนน ใน ตลาดทำเงินให้หาย ไส้โครก แล้ว จะเสียชื่อ คง แต่ ทั่วกัน ตลอดผู้ว่าราชการ เมือง และ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ใน ตลาดทำเงิน ซึ่ง

คนที่ ๆ ที่ฉันรู้จัก อยู่แทบทุกคน ถ้า ตลาด ทำเงินยัง สักปรก
อยู่อย่างนี้ แม้ฉันเสกฯ อีกเห็นจะไม่เสกฯ ตลาด และจะได้
กำหนดผู้ใหญ่บ้านในที่นั้นแล้ว ก็เห็นจะไม่ไ้ ฉัน มีความ ร้อนใจ
อย่างนี้ จึงได้มี คราว ละชั้นนี้ มา ยัง พระยาพิไชยสุนทร เมื่อ
ได้รับ คราว ละชั้นนี้แล้ว ขอให้เรียกกำหนดผู้ใหญ่บ้านที่ตลาด
ทำเงินมาประชุม อ่าน คราว ละชั้นนี้ให้ฟัง และ ปรึกษา กัน กุระ
ควร ทำ อย่างไร อย่าให้ พระเจ้าอยู่หัว ทรง คิเตือนไ้

เมื่อ ปรึกษา ตกลง เห็น อย่างไร ขอให้บอกมาให้ทราบ

(ลงพระนาม) ดำรง

ประทับตรา พระราชสีห์ น้อยมา เป็นสำคัญ

ใบบอกที่ ๒๘/๙๗๕ คำกล่าวการเมืองสมุทรสาคร
แผนมณฑลไทย วันที่ ๑๒ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔
ข้าพระพุทธเจ้า พระยาพิไชยสุนทร ผู้ว่าราชการเมือง
สมุทรสาคร บอกรายยังท่านออกพัน นายเวร ขอไ้หน้าขึ้นกราบ
ทูล พระเจ้าน้องยาเธอ ฯ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบ
ฝ่าพระบาท

๑. ด้วย ข้าพระพุทธเจ้า ได้รับ คราว พระราชสีห์ น้อย
ที่ ๒๐/๓๙๙๐ ลงวันที่ ๒ สิงหาคม ศก ๑๒๔ ไปรคเกล้าฯ ไปว่า

พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัวเสด็จ ออกใน ที่ ประชุมเสนาบดี
 ดำรัสถึง ถนน ตลาด เมือง นคร เช่นชนชวา เป็น ที่โสโครก
 เหมือน ตลาดทำน เป็นที่ไม่พอ พระราชหฤทัย ก็เสียดกรว
 ตลาดทำนด้วย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้า ประชุม
 กำนันผู้ใหญ่บ้านใน ตลาด ทำน อาน ทรา ให้ฟัง ปรีกษา ทาริ
 การ ที่ จะจัด ทำให้สะอาด อย่าให้พระบาท สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรง ทิเคียนไค้ เมื่อปรีกษา ทาริ ตกลงจะทำไ้ อย่างไร
 ให้มีใบ บอก กรวยทูล มาให้ทราบ ฝ่ายพระบาทสมเด็จฯ ข้าพระพุทธ
 เจ้าได้ทราบเกล้า ฯ ตาม ทรา ทุกประการแล้ว

๒. ในการจัด ถนน ตลาด ทำนลอมนี้ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
 ไปเป็นผู้ว่าราชการเมืองมิไคจกทำนให้สะอาด ทั้งไว้จนถึง
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทิเคียนไค้ พระราชอาชญา
 ไม่พินเกล้า ฯ ขอกราบทูล ว่า ถนน ตลาด ชนเคิม มาเป็นการ
 สกปรกโสโครกมาก โดยเป็น พื้นที่เคิม และลุ่มลาด และ
 เป็นที่ของเอกชน ปลุกสร้าง โรงร้านยักเยียดเยียดเสียดกัน จนถนน
 แคบที่สุดจึงเป็นที่สกปรกโสโครก ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้คิด
 จะแก้ไขอยู่เสมอ แต่มาขัดข้องในการที่จะรื้อไว้ให้ถนนกว้าง
 ออกไปเกรงจะเป็นการ เกื้อหนุนแก่ รานทร จึงไ้คงอยู่

๓. เมื่อวันที ๒ มกราคม ค.ศ ๑๒๓ เกิดเพลิงไหม้

เรือนโรงในท้องตลาดท่าฉลอม เรือนโรงที่ของเพลิงไหม้ ๒๑๒

หลัง เพลิงไหม้ตามตลาดไปยาว ๘ เส้น ๑๔ วา ๒ ศอก

ข้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยท่านข้าหลวงเทศาภิบาล โดย

เขตต์ขยาย ถนนใน ท้อง ตลาด ที่ ของเพลิงไหม้ไว้ กว้าง ๓ วา

และ ที่ สุกที่ ของ เจ้าของหนึ่ง เว้นตรอกไว้ทำทางนำโดยกว้าง

๒ ศอก ทุกบ้านในละแวก ถนน ตลาดที่ของเพลิงไหม้นี้ แต่

นั้น มาเกิด เป็น ที่ สะอาด ชนกว่า แต่ก่อน แต่พื้นที่ ต่อ ลงไป

ทางใดที่เข่นบ้านนี้ของ จาก ตลาด ซึ่งไม่ต้องเพลิงไหม้นั้น

เป็นบ้านจีนที่ทำปลา โดย มาก มีเป็น ตลาดขายของเล็กน้อย

บ้าง บ้าง แห่ง เป็นระยะห่าง ๆ กันนั้น ก็ยังคงเป็นอยู่อย่าง

เดิม แต่เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า พอดีจะขยับได้แห่งละเล็กแห่ง

ละน้อย จะให้กว้างและตรงเหมือน ตอนทีเพลิงไหม้นั้น คงจะไม่

เหมือนกันได้ โดยบ้านเรือน ปลูกเบียดเสียด ยักเยื้องกันมาก

๔. ในเรื่องจัดการ ข้าง ถนน ตลาด ท่า ฉลอม ตาม

ที่โปรดเกล้า ฯ มีตราออกไปนั้น เมื่อวันที่ ๖ เดือนนี้ ข้า

พระพุทธเจ้าได้เชิญกำนันผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าเกวียนหน้าพวก

จีนใน ท้อง ตลาด มาประชุม ณ ศาลาว่าการ เมือง อานตรา

พระราชสีห์ให้ฟัง และได้ ปรีกษา ทวีสี่ที่จะ จัดการให้

สะฮากใน ถนน กำนันผู้ใหญ่บ้านเอาเกวียนหัวหน้า พวกจีน ชาว
 ตลาดเสียงพริกพร๋อมกันโดยมาก มีความยินดี จะออกทรัพย์
 ชื้ออิฐ ปูนถมให้ตลอดไป เพื่อให้เป็นที่สะฮากและถาวร แต่
 ร้องขอให้เมืองเป็นผู้จักทำ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับรอง จะใช้
 แรงนักไทยจักทำ และในการจัก ความสะฮากที่ ถนน ต่อไป
 นั้น เห็น พร๋อมกันว่า ควร ชุก พุนถนน ให้มีร่องน้ำ สองข้าง
 และมีราง น้ำ ซอย คัด ลง ลำ แม่น้ำ และถาวรชักกวาดนั้น
 ควร กระ ที่ สำหรับ เทมูลฝอย เช่น แห่ง ๆ และตาม ถนน หน้า บ้าน
 หรือร้าน ผู้ใด เจ้าของ บ้าน เป็น ผู้ชัก แกวาดให้ สะฮาก
 และ มูลฝอย เกิดโสโครกขึ้น ที่ใด มาก เหลือกำลัง ต้องใช้
 แรงนักไทยไปขนเททิ้ง เช่น ขางควาว เพื่อให้เป็นการ สะฮาก
 เสมอไป และในเวลานี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ จักจ่าย นักไทยไป
 ชุกร่องน้ำ พุน ถนน ใน ท้อง ตลาด ตั้งแต่วันที่ ๑๐ เดือนนี้
 แล้ว เมื่อกำนันผู้ใหญ่บ้าน จักซื้ออิฐได้แล้วเมื่อใด ข้า
 พระพุทธเจ้า จะได้ลง มือ อยู่อิฐ ใน ถนนต่อไป

ควรมิกวรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า พิไชยสุนทร

ประทับตราตำแหน่ง มาเป็น สำคัญ

ที่ ๘๕๖/๔๔๙๙

คำสั่งว่ากรมมหาดไทย

วันที่ ๑๖ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสุมมต อมรพันธ์

ราชเลขาณูการ ทรงทราบ

เกล้าฯ ขอลาวยำเเนาตราพระราชสีห์น้อย กับใบบอก
 พระยาพิไชยสุนทร ผู้ว่าราชการเมือง สุมุทรสาคร ในเรื่อง
 จักการคดากสุมุทรสาครให้เป็น การ สะอาด รวม ๒ ฉะบับ
 มาพร้อมกับ เจดหมายนควย

ขอฝ่า พระบาท ให้นำความ กราบ ขัง คม ทูล พระ กรุณา
 ทราบ ฝ่า ละของ ขัติ พระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงพระนาม) ดำรง

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

ที่ ๗๕/๖๘๑

พระที่นั่งวิมานเมฆ

วันที่ ๑๗ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ด้วยได้ รับ หนังสือ มีมา ยัง กรมขุน สุมมต อมรพันธ์ ที่
 ๘๕๖/๔๔๙๙ ลงวันวานนี้ ถึง สำเนา ทองตรา และ สำเนา

ไขบอกพระยาพิไชยสุนทร ว่าได้จัดการ ตลาถเมืองสมุทร
สาครให้เป็นการ สะอาดขึ้น ทราบแล้ว

มีความยินดีที่ได้ผลดี ดังนี้ สำเร็จเมื่อไร จะออกไป
โดยทางรถไฟ

(พระบรมนามาภิไธย) สยามินทร์?

เรื่องจัดการสุขาภิบาลตำบลท่าฉลอม

เมืองสมุทรสาคร

ที่ ๒๘๖/๑๐๙๖๔

ศาลาว่าการ มหาไถไทย

วันที่ ๖ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทาน กราบ ขังคม ทูล พระ
กรุณา ทราบ ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยใน เรื่อง ทำถนน ที่บ้าน ตลาด ท่า ฉลอม เมือง สมุทร
สาคร ซึ่ง ข้าราชการ และ พ่อค้า รายนานี้ได้ เรียบไร กัน ลง ทุน ทำ
เป็นเงิน ๕,๔๗๒ บาท ทำถนน ปลูก ร้าง ๒ วา ยาว ๑๑ เส้น
๑๔ วา สำเร็จ แล้ว ผู้ที่ ได้ เรียบไร กัน ทำ ถนน สาย นี้ มี
ความ ประสงค์ จะ ทำ การ ฉลของ ถนน และ คน ที่ ผ่าน นี้ ได้ จึง
ให้ ข้าพระพุทธเจ้า ทราบ ว่า เมื่อ ลง มี ทำ ถนน ตลาด ท่า ฉลอม
ได้ เสร็จ ไป ทอด พระเนตร และ พระราชทาน พระกระแส ทรง อนุ
โมทนา ใน การ ที่ ทำ นี้ และ บัด นี้ การ ทำ ถนน ก็ สำเร็จ แล้ว
ถ้า ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ เสด็จ พระ ราชดำเนิน เยี่ยม ถนน
สาย นี้ ใน วัน ไหวน คนึง แล้ว แต่ จะ ทรง พระราช คำ วิ เเห็น
สมควร จะเป็น ที่ นิยม ยินดี ของ รายนานี้ และ บรรดา ผู้ ที่ ได้
เรียบไร กัน ทำ ถนน สาย นี้ เป็น คน มาก

หนึ่ง เรือง ถนนบ้านตลาดท่าฉลอมนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
 ได้ไปตรวจดู เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๔ เห็นทำ
 เรียบร้อยดีมาก มาหนักขึ้นว่า ถนนสายนี้ ทำสำเร็จได้โดย
 อำนาจพระบารมี บันดาลให้เกิดความนิยมยินดีพร้อมเพรียง
 กันใน พวกราษฎร เพื่อประโยชน์การสัญจรไปมา คุณเป็นของ
 โอกาสที่ดีของ คึกแก่วัยโรงเรียน ตามความเห็นที่
 ประชุมเทศบาล ร.ศ. ๑๒๔ ซึ่งเห็นว่าต่อไปควรจะแก่วัย
 โรงเรียน ให้เป็นวิทยาลัยสำหรับเทศบาล นำ จะจัดการตาม
 หัวเมืองขึ้นในทันทัน เช่น ครั้งแรกสักแห่งหนึ่ง เมื่อข้าพระพุทธ
 เจ้า ออกไป ตรวจ ถนนบ้านตลาดท่าฉลอม จึงได้เรียกท่าน
 ผู้ใหญ่บ้าน ท่าน ประชุม กัน แล้วชี้แจงความเห็นของข้าพระ
 พุทธเจ้าว่า ถนนสายนี้ พวกราษฎรได้ลงทุนทำ เช่นเงิน มาก
 หลายหลายพัน ทำ สะอาด สะอาดงดงามดี แต่ถ้าไม่คิดอ่าน
 ซ่อมแซมรักษาไว้ให้ดี นานไป จะชำรุดทรุดโทรมเสีย นำ
 เสียขายอีก ประการหนึ่งใน ตลาดท่าฉลอม บัดนี้ นายอากร
 บ่อน เข้ายึดลง ทนุจุดโคมไฟให้แสงสว่าง เป็น ระยะตลอด ถนน
 เพื่อจะให้ คน เดินไป เล่น เข้ายึด สะดวก เป็น ประโยชน์ ของเรา
 สัน คึก ๑๒๔ นี้บ่อน จะเลิก ถนน ตลาดท่าฉลอม ก็คงจะมี
 จะเห็น ความลำบากแก่ราษฎรในตำบลนั้นอยู่ ข้าพระพุทธเจ้า
 มีความ คิด อย่าง หนึ่ง คือ จะ กราบ บังคม ทูล ขอพระราช

ทาน เงิน ภาษีโรง รำนใน ตำบล ตลาดท่า ฉลอม มาไว้ ให้ ใช้
 ทำนุบำรุง ณะเพาะใน ตำบลบ้าน ตลาดท่า ฉลอมในการ ๓ อย่าง
 คือ ช่อมแซม รักษา ถนนหนทาง อย่าง ๑ จุดโคมไฟให้มีแสง
 สว่างในเวลาค่ำคืน เป็น ระยะให้ตลาดถนนในตำบลนั้นอย่าง ๑
 ให้จ้าง ลูกจ้างสำหรับ กวากขน ขยะ มูลฝอยของโสโครกต่าง ๆ
 ใน ตำบลนั้นไปเททิ้ง เสีย ที่อื่น อย่าง ๑ เงิน รายนี้ ถ้าทรง
 พระ กรุณาโปรดพระราชทานแล้ว จะให้ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้านใน
 ตำบลนั้น จัดการ สุขาภิบาล ทั้ง ๓ อย่าง ที่ว่า มาแล้วด้วยเงิน
 ที่พระราชทาน แต่บางที่ จำนวน เงินที่เก็บตามพิภักดิ์ อัตรา
 ภาษีโรง รำนจะไม่พอ เพราะ ภาษีโรง รำนเก็บเฉพาะแต่เรือน
 โรง ที่ เก็บ หรือตั้ง ร้านขาย สีนค้ำ ส่วนเรือนโรง ที่ไม่ได้เก็บ
 และไม่ได้ขาย สีนค้ำ ไม่ต้องเสีย ไม่เสมอกันอยู่ อันที่จริง
 ถ้าพระราชทาน เงิน ภาษีรายนี้ให้ มาใช้ ในการสุขาภิบาล ใคร
 อยู่ในบ้าน ท่า ฉลอม ก็ได้ ประโยชน์จากการ นั้นทั่ว กัน
 เพราะเงินนั้น มิได้เอาไปใช้ การ อื่น นอกจาก ประโยชน์
 สำหรับบ้าน ท่า ฉลอมนั้นเอง เพราะฉะนั้น ควร จะ เก็บ ภาษี
 โรง รำนในบ้านท่าฉลอม ให้ ตลอดถึง บ้าน เรือนที่ไม่ได้เก็บ
 สีนค้ำ และไม่ได้ขาย สีนค้ำ ด้วย จึงจะได้เงินพอใช้การ สุขา

ภิกษาล ความ คิด ของ ข้าพระพุทธเจ้า อย่างนี้ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน
จะ เห็น ประการใดและ ถ้า ทรงพระกรุณาโปรดแล้ว กำหนดผู้
ใหญ่บ้านจะรับจัดการนี้ได้หรือไม่ พวกกำหนดผู้ใหญ่บ้านเห็น
ชอบ ด้วยใน ความคิด และ รับจะ จัดการสู่ขาภิบาล ผลของพระเดช
พระคุณ ข้าพระพุทธเจ้า จึงได้ ส่ง พนักงาน สรรพากร เมือง
สมุทรสาคร ให้ค้นบัญชี ภาษีโรงเรือน มาให้ทราบ ว่า ละเพราะ
ตำบล บ้านตลาดท่าฉลอมนั้นเงินค่า ภาษีโรงเรือนที่เก็บ อยู่ทุกวันนี้
ได้เงินปีละเท่าใด ต่อมาได้รับบัญชีจากพนักงานสรรพากร
เมืองสมุทรสาคร ได้ความว่า เงินภาษีโรงเรือนที่เก็บได้ จาก
บ้านตลาดท่าฉลอม เป็นเงิน ปีละ ๑,๒๒๖ บาท ๔ อัฐ
ข้าพระพุทธเจ้า จึงได้ พระยาจำแนกขันธ์ออกไปเมืองสมุทรสาคร
ไป ประชุม กำหนด ผู้ใหญ่บ้านและพ่อค้า ราษฎร ในบ้านตลาด
ท่าฉลอม ปรีक्षा พัง ความเห็น พวก กำหนดผู้ใหญ่บ้าน และ
พ่อค้า ราษฎร ให้ตกลงใน ข้อความเหล่านี้คือ

๑ ที่ จะ จัดการ สู่ขาภิบาลทั้ง ๓ อย่าง คือซ่อมแซมมรรคา
ถนน รุกโคนไฟ และ กวากเก็บของโสโครกไปเททิ้ง ทั้งนี้
ต้องใช้เงินปีละเท่าใด ให้คิด ประมาณ มาให้สำเร็จ

๒ เงินภาษีโรงเรือนที่เก็บได้ อยู่ทุกวันนี้ปี ละ ๑,๒๒๖ บาท
๔ อัฐ ถ้าขาดจากจำนวนที่ ต้องการจะเก็บภาษีโรงเรือนในบ้าน

ตลาดท่าฉลอม ด้วยวิธีและ อัตรา อย่างไร ที่จะให้ได้เงินมา
พอใช้ การ สุขาภิบาล สำหรับ ที่นี้

๓ เงินภาษีโรงเรือนที่เก็บได้นั้น จะเก็บ และจ่าย อย่างไร
ในการ สุขาภิบาลนี้

พระยา จำแสนบัก ออกไป เมือง สมุทร สาคกร เมื่อวันที่ ๑
มีนาคม คก^{นี้} แล้วกลับ มารายงาน ว่า ได้ไปประชุม กำนัน
ผู้ใหญ่ บ้าน พ่อค้า ราษฎร ใน ตลาดท่าฉลอม ปรึกษา เรื่อง การ
สุขาภิบาล คุพ^{นี้} กำนัน นิยม ยินดี ช่วย กิจ อำน มาก ได้ความ
ตกลงในที่ ประชุม กง^{นี้} คือ

๑ ประมาณรายการ ที่จะต้องจ่าย ใช้เงิน สำหรับการ สุขา
ภิบาล บ้าน ตลาด ท่า ฉลอม นี้น คือ

๑. การจตโคมไฟ

๑	โคมกระเจดีย์เหล็กมใช้แขวนกลางถนน ระยะห่าง บ. ข.	
	๑๐ วา ถนนยาว ๓๔ เส้น เผอิฐเหล็กด้วยของ	
	ใช้โคม ๗๐ โคม ขนพัตน์ โรงบ่อนให้ ๒๐ โคม	
	ของซอ ๕๐ โคมโคมละ ๑ บาท ๑๖ อัฐ เงิน ๖๒ ๓๒	
๒	ค่ากระรุษนา มี ๗๐ กระรุษ ๗ ละ ๒๔ อัฐ	,, ๒๖ ๑๖
๓	ค่าหลอก ค่าไล่	,, ๔ ๐๐
๔	ค่าเสา ค่า ลวกใช้ฉะเพาะ ที่จำเป็น	,, ๕๐ ๐๐

๕	ค่า น้า มั่นถาวรโคม ๑ คืบ ละ ๒ อัฐ เกษิน บ. ข. หนึ่ง เว้นไว้ ไม่จุก ๑๐ วัน คืบ ตง แตะขึ้น ๑๑ ค่า ถึง แรม ๕ ค่า บ. ๑ เงิน ๖๖๗ ๓๖	
๖	ค่า ช่อม แชน ผะชาก เหลือบ ๑ ,, ๕๐ ๐๐	
๗	ค่า ลูกจ้าง เก็บ น้า มั่น จุก ตะเกียง ๒ คน คนหนึ่ง เกษิน ละ ๒๐ บาท บ. ๑ ,, ๔๘๐ ๐๐	
	รวม ,, ๑,๓๔๐ ๒๐	

๒. การรักษา ความสะอาด

๑	ค่า ลูกจ้างกวาด เท ชะมูต ฝอย ๒ คน คนหนึ่ง เกษิน ละ ๒๐ บาท บ. ๑ ,, ๔๘๐ ๐๐	
๒	ค่า ถึง ผง ยังไม่ จำเป็น เห็น พร้อม กัน ว่า ใช้ ไม่ รวด คืบ เป็น คอก ขี้ค้าย ขอก ได้ ราษฎร รู้ ให้ เท ผง ใน คอก นั้น แล้ว ให้ พนักงาน รักษา ขน ไป เท ที่อื่น เมื่อ ต่อ ไป เงิน เหลือ จึง ค่อย ทำ ถึง ผง ภายหลัง ในการ ทำ คอก นั้น พระยา พิไชย สุนทร รับ ทำ ได้	
	รวม ,, ๔๘๐ ๐๐	

๓. การรักษาดินและสะพาน

ป. ข.

๑	ค่าอิฐ ๑,๐๐๐ แผ่น	ส่ง ถึงที่	เงิน ๒๕ ๐๐
๒	ทรายครึ่งลำ	ส่ง ถึงที่	,, ๓๐ ๐๐
๓	ปูน ๑ เกวียน	ส่ง ถึงที่	,, ๒๐ ๐๐
๔	ค่าหาซื้อ ๒ ปี		,, ๕ ๐๐
๕	ค่าไม้		,, ๒๐ ๐๐
๖	ค่าจ้าง ทำนุ ถ้าเงินเหลือพอ จะ จ้างได้ ก็ จ้าง ถ้าไม่พอ ขอ ผ่อนผัน ให้นักโทษ ช่วย ทำ เพราะเป็นการ ชั่วครั้งคราว		

รวมเงิน ๑๐๐ ๐๐

รวม ๓ ราย เป็นเงิน ปี ละ ,, ๑,๔๒๐ ๒๐

๒ พิกัดอัตราเก็บภาษีโรงเรือนต่อไร่ ในบ้านตลาดท่า
ฉลอมนี้เห็น พร้อมกันว่า เรือนโรงที่ไว้สินค้า หรือตั้งร้าน
จำหน่ายขายสินค้า ควร เก็บภาษีโรงเรือน ปีหนึ่ง หักลด ๓ บาท
เรือนโรงในบ้านตลาดท่าฉลอมที่ไม่ได้ไว้สินค้า และไม่ได้ตั้ง
ร้านจำหน่ายขายสินค้า ควร เก็บ ภาษีโรงเรือนปี หนึ่ง หักลด
๖ สลึง ถ้าเก็บตามอัตรานี้ประมาณจะได้เงิน ปีหนึ่ง ๑,๔๒๔ บาท

หัก กับรายจ่ายแล้ว คงเหลือเงิน ๘ บาท ๔๔ อัฐ เห็นพอ
กับ ความต้องการในเวลานี้

๓. เงินภาษีโรงเรือน ขอให้เจ้าพนักงานเก็บ เก็บได้
กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ขอให้เก็บรักษาไว้ในคลังเมือง เมื่อจะต้อง
จ่ายเมื่อใด กำหนดจะไปเบิกมาจ่ายในการ สุขาภิบาล ได้
ความ ตาม รายงาน พระยา จำแนกยักทั้งนี้

ข้าพระพุทธเจ้า เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า การ ลงรูปเข้า ที่
มาก ควร จะลงมือจัดการ สุขาภิบาล ที่บ้านตลาดท่าฉลอมนี้ไว้
ถ้า จัดการได้ สำเร็จ แห่งหนึ่ง แล้ว จะ จัด ต่อ ออกไป ที่อื่นอีก
ง่าย ขึ้น มาก สำคัญ อยู่ที่ ให้ราษฎร เข้าใจ และ มีความนิยม
ใน ประโยชน์ ของการ สุขาภิบาล ถ้า จัด สำเร็จ ได้ ทั่วไป ก็ จะ
เป็น อัน ทำ การ สำคัญ สำหรับ พระราช อาณา จักร สำเร็จ ได้ อีก
อย่างหนึ่ง และ เป็น อัน แก้ไข ความ ขัดข้อง เรื่อง ภาษีโรงเรือน
ได้ เป็น อย่าง ดี ด้วย

ในชั้นนี้ ที่ จะลง จัดการ สุขาภิบาล ที่ ตลาดบ้าน ท่า
ฉลอม ความ จำเป็น ที่ จะต้อง ทำ ในทาง ราชการ มีเพียง จะต้อง
ประกาศ แก่ พักติ อิศรา เก็บภาษีโรงเรือน ละเพาะ กำบล นั้น ข้า
พระพุทธเจ้า จึง ได้ ร่าง ประกาศ ทูลเกล้า ฯ ถวายมา พร้อม กับ

จากหมายนี้ด้วยแล้ว จะ ควร ประการใดแล้ว แต่จะ ทรง พระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควร แล้วแต่จะ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ขอเกษะ

(ลงพระนาม) ข้าพระพุทธเจ้า ดำรงราชานุภาพ

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

ที่ ๑๒๔/๑๘๓๑

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๔ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๔

ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ได้รับหนังสือที่ ๒๘๖/๑๐๔๖๔ ลงวันที่ ๖ เดือน
เป็นความเห็นเรื่องจะเก็บภาษีเรือนโรงร้าน และจัดการสุขา
ภิบาลที่ตลาดบ้านท่าฉลอมเมืองสมุทรสาคร เมื่อสำเร็จ
แล้วจะได้เขียนแบบจัดต่อไปในที่อื่น ส่งประกาศแก่ภาษี
โรงร้านจัดสุขาภิบาลสำหรับตลาดท่าฉลอม มาให้ดูด้วยนั้น
ได้ตรวจดูเห็นชอบด้วยแล้ว อนุญาต

(พระบรมนามาภิไธย) สยามินทร์

คำกราบบังคมทูลในพิธีเปิดถนนถวาย ตลาดบ้านท่าฉลอม

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้า ปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ข้าราชการ และพ่อค้า ประชาชน
บรรดาที่ได้ช่วยกันทำถนนในย่านตลาดท่าฉลอม เพื่อให้เป็นถาวร
ประโยชน์แก่มหาชน ที่จะสัญจรไปมาในตำบลนี้ขอพระราชทาน
พระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลถวายพระราชกุศลในการ
ที่ได้ ทำถาวร ประโยชน์ทั้งนี้

ถนนสายนี้ที่ได้สร้างขึ้น ก็เพราะ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง
หลายได้ ทราบว่าจะเป็นการ ชวยด้วย พระราชประสงค์ และเมื่อ
ลงมือทำ การถนนสายนี้ ก็พอ ประจบ เวลาเสด็จ ประพาส
เมืองสมุทรสาคร ได้ ทรงพระ กรุณาโปรดพระราชทาน พระ
กระแส ทรง อนุโมทนา ให้ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง หลายยัง เกิด
ความศรัทธาที่ พร้อมเพรียง กัน อุทิศสาธุ ทำ ถนน สายนี้ จน สำเร็จ
นับว่าสำเร็จได้ ด้วย อาณาประชาราษฎร์ในใต้ ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ครั้นเวลาวันนี้ได้ ฝ่าละอองธุลี พระบาท ได้ ทรง พระราช
อุทิศสาธุเสด็จ มา ยัง เมือง สมุทรสาคร เพื่อ จะ พระราชทาน

เกียรติยศแก่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายในเวลา เมื่อ ทำการ ผลของ
 ถนนที่ไ้ พร้อม กันทำสำเร็จ แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้ง หลาย มี
 ความ ชื่น ชม ยินดี ระลึกถึง พระเดชพระคุณ เป็น ดั่ง กล่าว
 หาที่ สุกุมิไ้ ข้า พระพุทธเจ้า ทั้ง หลาย พร้อม กัน ขอพระราช
 ทาน ถวาย ชัย มงคล ต่อไ้ ฝ่า ละ ของทุกที พระบาท ขอไ้ ทรง
 พระ เจริญ สิริ สุขสวัสดิ์ พิพัฒน์ มงคล เจริญ พระชน มายุ และ
 พระบรม เกษานภาพ ทุก ประการ

เวลา นี้นี้ เป็น มงคล ฤกษ์ แล้ว ข้า พระพุทธเจ้าทั้ง หลาย
 ขอ อัญ เจริญ เสด็จ ทรง คัด สาย แพร เบิก ถนนที่ไ้ พร้อม กัน ทำ
 ชัย มงคล ให้ เป็น สวัสดิ์ แก่ ประชาชน ทั้ง หลาย ที่ จะ ไ้ ไป มา
 อาศัย ถนน นี้นี้สืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบ

ในการเปิดถนนถวายนบ้านตลาดท่าฉลอม

เรา มีความ พอใจ ที่ไ้ ทราบตามคำที่ กล่าวขัตินี้ และ
 ไ้ เห็น แก่ คำว่า ความ ประสงค์ ของเรา แม้แต่ เห็น คำ ประสงค์
 ก็เป็น ที่ ยินดี ของ คนทั้ง หลาย ที่ จะ ไ้ เห็น ไป สัม ความ ประสงค์
 เพราะ ความ ประสงค์ ของเรา มี อย่าง เดียว แต่ จะ ไ้ ประชา

ราชฏรของเราเป็นสุขทั่วหน้า การที่ท่านทั้งหลายทำคามัน
 ไม่ละเพาะแต่ที่จะได้ความพอใจของเรา แต่จะเป็นความสุข
 ลำราญและความสะดวกแก่ชนทั้งหลายด้วย การที่ระรักษ
 ามนอันราชฏรทั้งหลายได้ ออกทุนทำครัวนถาจะทงไว้คอยซ่อม
 ือชำระมากก็จะเหมือนอย่างทำใหม่ และยิ่งจะต้องรับความ
 าก่อนเวลาที่ได้ซ่อมใหม่ไปชำนาน เพราะฉะนั้นเราได้
 ภาณเรือนโรงร้านละเพาะทำขล ทำผลอมัน ให้เป็นกิจ
 หมายให้สะดวกบริบูรณ์อยู่เสมอ และจักการให้เป็นที่
 ตามทูนจะทำได้ ให้ผู้ซึ่งอยู่ในท้องที่จัดการรักษาเอง
 เมืองนี้ เช่นผู้ที่ได้พยายามทำถนนโดยลำพังราชฏรในท้องที่เช่น
 ครงแรกคงจะจัดการรักษาถนน ตามที่อนุญาตให้ทำได้ สำเร
 ็จเป็นครั้งแรกเหมือนกัน จะได้เป็นเยี่ยงอย่างแก่เมืองอื่นสืบไป

เรา ขอ ตง ขื่อ ถนน นว

“ ถนนถวาย ”

เราสั่งให้เข็คถนนให้มทาสเดินไปมา เป็นสำเร
 ็จแต่บัดนี้เป็นคนไป ขอได้ถาวรมั่นคงเป็นประโยชน์ยาว
 และขอให้ชนทั้งหลายอันอยู่ณทน ึ่งมีความเจริญสุขสวัสดิ
 ทั่วกัน เทอญ